

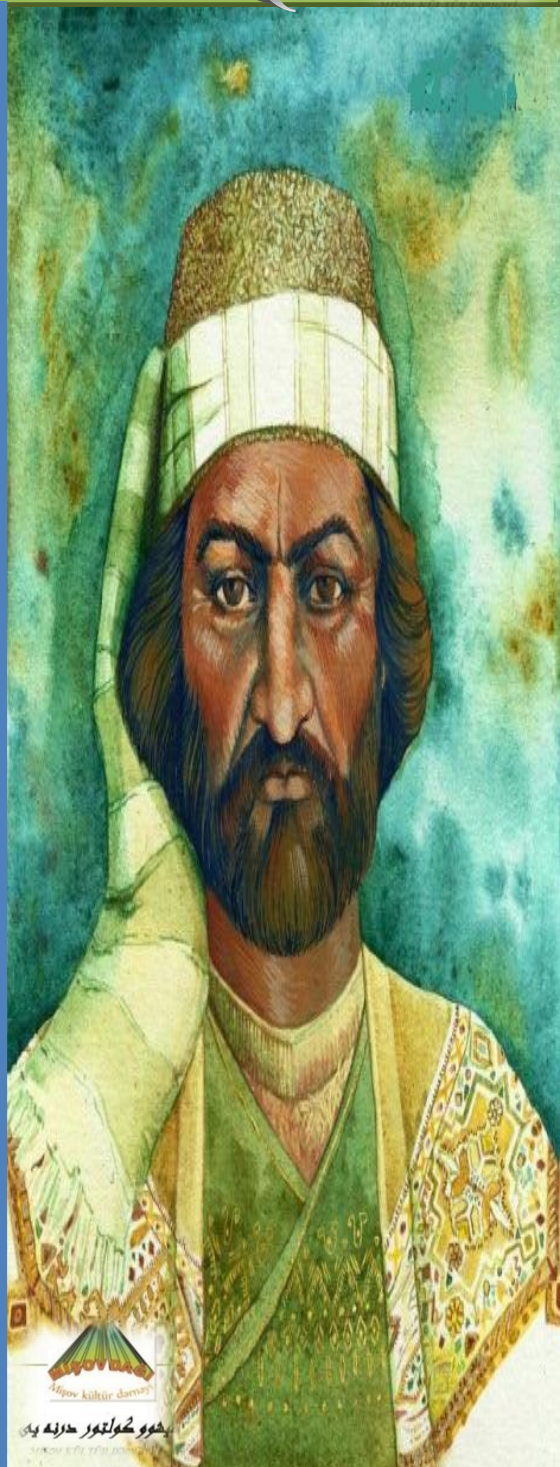
MOLLA PƏNAH VAQIF

پهوهو شولتور حدرنه پي

M
i
S
O
V
D
A
Ğ
I
N
Ö
2
1

پهوهو شولتور حدرنه پي

اولو تاتری نین آدیله

XXI

میشوو کولتور درنه یی

ƏDƏBİ BƏDİİ DƏRGİ

MIŞOV KÜLTÜR DƏRNƏYİ 2018 = 1396

TEHRAN

Mişov Dağı. 21

میشوو داغی

Mişov Kültür Dərnəyi

میشوو کولتور درنه یی

TÜRKÇƏ – FARSCA

تورکجه - فارسجا

QURUCU VƏ REDAKTOR D.R ARŞIN AĞKƏMƏRLİ رنداكتور : دوكتور آقشين آغكمەرلی

DIZAYNER :MIŞOV.K.

بیلگی سایارلا ییغان : میشوو . ک . ل

BILGISAYARDA YİĞAN : MIŞOV .K.

جیلد و دیزاینر : میشوو . ک . ل

رنداكسيا هيأتی: پورفئسوردوكتور نریمان حسن زاده(صدر)، دوكتورآتا بابا ایسماعیل اوغلو، علی خیر،ارکین(عبدالله لطفی)، انلچین(اصغر سلطانی)، دوكتور بارات ویصال، دوكتوراکرم میشوو داغلی، خومناللی اکبر منظوری، سولدوز ده بیرماتچی اوغلو، دوكتور منصور علی اوغلو، دوكتور مظاهر سلیمانزاده .

Redaksiya heyəti: Porfessor Dr. Nəriman

Həsənzadə (sədr) , Dr.Əkrəm Mişovdağlı, Dr.

Məzahir Süleymanzadə, Dr. Mənsur Əlioğlu. Elçin

(Əsgər Sultani). Ərkin(Əbdula lütfi) Dr. Barat Vüsal,

Əli Xeyri, Xumnalı Əkbər Mənzuri, Suduz Dəyirman-

çioğlu, Dr. Atababa İsmayiloğlu.

260

صفحه لرین سایى :

Tehran-تهران

باسين ايلي؛ يئرى: 1396- 2018

300:sayı

سايى

E -mishov.az@hotmail.com

ايميل

6037 9918 3995 5105:

میللی بانک دا حسابیمیز بئله دیر

00989353506616 : Tel

تلفون نومره

20000

يیرمی مین تومن

Mişov Dağı

Dergisi

No - 21

Açıq söz

XIX əsrin sonları və XX əsrin əvvəlləri Azərbaycanın Güneyində baş verən hadisələr nəticəsində xalqımız feodalizmdən kapitalizmə (komperador Burjaziyası) doğru keçid mərhələsinə ayaq basdı.

Bu dövəndə siyasi, mədəni, ictimai və etnik ərazi baxımından güney Azərbaycan türklərində millətləşmə çalarları üzə çıxmışdı. Ancaq xarici və daxili çaxnaşmalar, siyasi hadisələr bu işə bir çox əngəllər törədirdi. Başqa bir tərəfdən də yüz illər boyu gizlin sürən bir savaşıñ üzə çıxmasına səbəb oldu. Vaxtında bu savaş bə'zən sözdə, bə'zən də ədəbiyyatda getsə də XX əsrin əvəllərində Rza xanın (Fars) hakimiyyətinin iqtidara gəlməsi ilə şiddətləndi və artıq hər yerdə özünü göstərməyə

başladı. Rza şah Pəhləvinin anti Qacar, anti Türk, anti Azərbaycan siyasətini oğlu Məhəmməd Rza Pəhləvi davam etdirirdi. Bu fikrin ideoloqları və aparıcıları Əhməd Kəsrəvi, İrəc Əfşar, Mostofi, Furuği, Qəvam və Rəfsəncani, Hatəmi, Əhmədi Nejadlar və s. aparmaqla əsas məqsəd guya vahid bir fars milləti və vahid İran dövləti yaratmaq məqsədini daşıyırdılar. Bunun üçün də Azərbaycanın ərəzi bütövlüyünü parçalayıb hissələrə ayırmaq, coğrafi adlarını dəyişmək, dilini yasaqlamaq və onun təbii sərvətlərini qarət etmək bir sözünən bütün mədəni-insani hüquqlarını əlindən almaq İran hakimlərinin əsas hədəfinə çevrilmişdi. Bu acı həqiqətin təsdiqini bu günkü güney Azərbaycanın acınacaqlı durumunda görmək olar. Bu keşməkeşli anti Azərbaycan siyasətinin nəticəsində Azərbaycan türkləri Fars və İran asılılığından azad olmaq və mərkəzdən ayrılmaq öz müstəqilliyini əldə etmək üçün milli və mədəni mücadiləyə başladılar. Çox keçmədi ki, Azərbaycanın güneyində demokratik hərəkatın yaranması ilə milli şüurun dirçəlişi artıq öz təsirini göstərdi. Səttar xan hərəkatından sonra, Şeyx Məhəmməd Xiyabani hərəkatı başladı və nəticədə Azərbaycanın Milli Hökuməti Pişəvərinin öndərliyi əsasında yarandı. Qısa müddət ərzində həsərlər sona çatdı. Arzular, diləklər həyata keçirildi. Ana dilində məktəblər açıldı, universitet, filarmoniya və s. yarandı. Getdikcə cəmiyyətdə baş verən milli demokratik nailiyyətlərə görə Azərbaycan türkləri öz

milli kimliyini, milli mədəniyyətini ana dilinin dəyərlərini və ayrı-ayrı sahələrdə vətəndaşlıq hüquq normalarını eləcədə sosial-iqtisadi, siyasi həyatın nəticəsində bir millət kimi əldə edib, öz dəyərlərini qorumağa və müdafiə etməyə çalışdılar.

O, dövrün (Azərbaycan) qəzetlərinin səhifələrində millət anlayışına dair belə bir yazı dərc olmuşdu:

“Millət hissi- dil, adət-ənənə və ərəzi birliyinə malik olan xalqdır. “ Beləliklə ana dilimizin bu gün də bizləri bir millət kimi göstərməkdə əhəmiyyətli rolu var. Bunun üçün də dil probleminin həlli , məktəblərin açılması Azərbaycanın güneyində ən vacib məsələlərdən biridir.

Aqşin Ağkəmərlı

**Böyük Azərbaycan şairi MollaPənah Vaqifin 300
illik yubileyinin keçirilməsi haqqında
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
PREZİDENTİNİN
SƏRƏNCAM**

2017-ci ildə böyük Azərbaycan şairi Molla Pənah Vaqifin anadan olmasının 300 illiyi tamam olur. Adının YUNESKO-nun “2016-2017-ci illər üçün görkəmli şəxslərin və əlamətdar hadisə-lərin yubileyləri proqramı”na daxil edilməsi Azərbaycanın çoxəsrlik zəngin ədəbiyyatı tarixində silinməz izlər qoymuş bu qüdrətli söz ustasının yaradıcılığındakı

humanist dəyərlərə verilən yüksək qiymətin təzahürüdür. Molla Pənah Vəqif öz əənələri ilə seçilən ədəbi məktəb yaratmış ölməz sənətkardır. O, əhəmiyyətini əsrlərdən bəri qoruyub saxlayan bənzərsiz poeziya nümunələri meydana gətirməklə milli ədəbiyyatın yeni istiqamətdə inkişafına təkan vermişdir. Azərbaycan şeiri Vəqif sayəsində tarixinin növbəti mərhələ- sinə qədəm qoymuşdur.

Onun klassik bədii fikir salnaməmizin parlaq səhifələrindən birini təşkil edən irsi müasir dövrdə də insanların əxlaqi-mənəvi kamilləşməsinə xidmət göstərir. Azərbaycan tarixinə həmçinin siyasi xadim kimi daxil olan Vəqif taleyüklü məsələlərin həllində müdriklik və uzaqgörənlik nümayiş etdirmişdir.

Vəqifin yaradıcılığı daim tədqiq obyektinə çevrilmiş, əsərləri kütləvi tirajla nəşr edilmiş və yubileyi keçirilmişdir. 1982-ci il yanvarın 14-də ulu öndər Heydər Əliyevin bilavasitə təşəbbüsü və iştirakı ilə Azərbaycanın qədim mədəniyyət mərkəzi Şuşa şəhərində şairin məzarı üzərində ucaldılmış əzəmətli məqbərənin açılışı olmuşdur. 1992-ci il mayın 8-də Ermənistanın silahlı quldur dəstələri işğala məruz qoyduqları Şuşada bütün beynəlxalq hüquq normalarını pozaraq mədəniyyət

nümunələrinə qarşı van- 4 dalizm aktları törətmiş və 600-ə yaxın tarixi-memarlıq abidəsini talayıb məhv etmiş, o cümlədən Xurşidbanu Natəvanın, Üzeyir Hacıbəylinin, Bülbülün ev muzeylərini və Molla Pənah Vaqifin məqbərəsini dağıtmışlar. Vaqif irsinin azərbaycançılıq məfkurəsi işığında daha dərinlən araşdırılıb öyrənilməsi bu gün də aktuallığını qoruyan və həllini gözləyən mühüm məsələlərdəndir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq, böyük Azərbaycan şairi Molla Pənah Vaqifin 300 illik yubileyinin layiqincə keçirilməsini təmin etmək məqsədi ilə qərara alıram:

1. Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi və Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası ilə birlikdə, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin təkliflərini nəzərə almaqla, Molla Pənah Vaqifin 300 illik yubileyinə həsr olunmuş tədbirlər planını hazırlayıb həyata keçirsin. 2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin.

İlhamƏliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 12 yanvar 2017-ci il

Molla Pənah olan şair

Hər oxuyan Molla Pənah olmaz
El sözü

Azərbaycan şeiri uzun əsrlər ərzində romantik üslubda və əruz vəznində yazılmışdır. Romantik üslub orta əsrlərin ümumi məhəbbət fəlsəfəsini yüksək bədii səviyyədə əks etdirmək üçün çox münasib idi. Məhəbbət və romantika bir-birini tamamlayan baxışlar kimi şeirdə də qoşa addımlamağın poeziyasını, mənəvi aləmin

zənginliklərini, həsrət və vüsəl aləmini bütün ucalığı ilə tərənnüm etməyə imkan yaratmışdır. Doğrudur, orta əsrlərdə təkcə sevgi macəraları deyil, bütün mətləblər: dövrədən şikayət, çərxi-fələkdən giley, “padişahi-mülk” sahiblərinə münasibət də aşiqanə şəkildə ifadə olunmuşdur.

“Aşiqanəlik” - orta əsr Azərbaycan poeziyasının danışan dili, açarı idi. Lakin XVII əsrdən etibarən Azərbaycan cəmiyyətində baş vermiş dəyişikliklər bütün mətləblərin romantik üslubda, “aşiqanə” dillə tərənnüm edilməsinin çətinliklərini nəzərə çarpdırırdı. Hələ xeyli əvvəl Səfəvilər dövlətinin taleyindəki ibrətamiz Çaldıran məğlubiyyəti romantik şeirin də ruhunda müəyyən dəyişiklik yaratmışdı. Zaman “qəlb şairi”ndə “Şikayətnamə” yazmaq “sifarişini” meydana çıxarmışdı. Məhəmməd Füzulinin məşhur “Şikayətnamə”si yalnız bioqrafik nəsr əsəri olması ilə deyil, sənətkarın onu narahat edən fikirləri, ictimai mətləbləri artıq nəinki romantik şeir vasitəsilə, ümumiyyətlə, yalnız şeir dili ilə mənalandırmasının çətinliklərini diktə edir. Bu, artıq “qəlb şairi” olmağın müşkülətindən şikayət idi. Zaman yeni düşüncə və ifadə tərzinə tələbat

yaratmışdı. “Şikayətnamə” - sonralar Mirzə Fətəli Axundzadənin bəyan etdiyi “Gülüstan” və “Zinətül -məcalis” dövrü”ndən kənara çıxmaq zərurətinin “ibtidası” idi. XVII əsrin ortalarından Azərbaycanın xanlıqlara parçalanması hadisəsi, ölkədaxili çəkişmələr və xarici təzyiqlər dövrü ədəbiyyatda romantika vasitəsi ilə qavranılacaq hadisələr deyildi. Sözün həqiqi mənasında XVII əsrin ortalarında artıq Zaman öz içində cəmiyyətə realist baxışları hazırlamışdı. Bu vaxta qədər Azərbaycan xalq-aşıq poeziyasında “Qurbani der” - intonasiyasında şeirlər meydana çıxsada, yazılı ədəbiyyatda klassik lirika tilsimi hələ sınınamışdı. Şeirdə yeni tarixi mərhələyə keçid sənətkardan təkəcə təb və istedad deyil, ictimai-siyasi düşüncə və cəmiyyətə ayıq-sayıq münasibət bəsləməyi də tələb edirdi. XVIII əsrdə Molla Pənah Vəqif yazılı ədəbiyyatda Azərbaycan şeirinin Qurbanisi missiyasını həyata keçirmişdir. Molla Pənah Vəqif Azərbaycanda ədəbiyyatın inkişafında xüsusi mərhələyə çevrilmiş romanitk şeirdən realist tərənnümə qəti keçidin banisidir. Doğrudur, klassik Azərbaycan şeirində də realist notlar var idi. Molla Pənah Vəqifə qədər

Nizami Gəncəvinin, Əfzələddin Xaqaninin, hətta Məhəmməd Füzulinin “seyli-sirişk içrə” nəfəs alan misraları, “var söz”ün ifadəsi olan gerçək düşüncələri də şeirdə görünmüşdü. İmadəddin Nəsiminin üsyankar səsində, “şeyr bazarçısına” etirazlarında romantik yüksəkliklə birlikdə gerçəkçi bir baxış da öz əksini tapmışdır. XVII əsrdə Azərbaycan poeziyasındakı “hind üslubu” ədəbiyyatı saray həyatından çıxarmış, xalqa yaxın olan didaktik ideyaları şeirə gətirmişdir. Lakin bütün bunlar hələ də romantik örpəyin yalnız xalları qədər idi və klassik lirikanın ictimai ruhu miqyasından uzağa gedə bilmirdi. Molla Pənah Vəqif çoxəsrlik Azərbaycan şeirində ilk dəfə olaraq “qəzəli-aşıqanə”dən imtina edib, realist cizgilərə əsaslanan yeni tipli məhəbbət şeirləri yaratmışdır. XX əsrin əvvəllərinə aid edilən yeni şeir əsasən satirik poeziyaya aid idi. Satirik şeir realist poeziyanın inkişafının yeni səviyyəsi, yaxud təzə mərhələsi idi. Bu tipli şeir lirika deyil, satira olduğu üçün yeni adlandırılırdı. Əslində isə Azərbaycan ədəbiyyatında lirika istiqamətində yeni şeir Molla Pənah Vəqifdən başlanmışdır. Molla Pənah Vəqifin şeirləri klassik Azərbaycan şeirindən forma etibarilə və məzmunca

fərqlənirdi. Bu, xalq-aşıq şeiri üstündə köklənmiş, el-oba həyatını və gözəlləri gerçək şəkildə tərənnüm edən yeni şeir idi. Xalq həyatının təsviri Vaqifin şeiri üçün əsas idi. Təsadüfi deyildir ki, Vaqifi xalq nəğməkarı adlandırırlar. Molla Pənah Vaqif sadə, təbii el gözəllərini onların “ənniyi-kirşanı” və mühiti ilə birlikdə tərənnüm edir. Şairin gözəllərə və gözəlliyə realist münasibəti vardır. Molla Pənah Vaqifin şeir dili canlı, koloritli xalq dili idi. Ərəb-fars sözləri və tərkibləri ilə “bəzənmiş” klassik lirikadan fərqli olaraq, Molla Pənah Vaqifin şeirlərində doğma ana dili kəskin surətdə üstünlük qazanmışdır. Xalq şairi Səməd Vurğun haqlı olaraq şairin bədii dilinin özünəməxsusluğunu “Vaqifin şirin dili” adlandırmışdır. Molla Pənah Vaqifin şeir dili - Azərbaycan dilinin sadəliyini, xəlqiliyini, incəliyini, gözəlliyini və zənginliyini dolğun şəkildə əks etdirir. Vaqifin şeirlərində Azərbaycan dilinin geniş poetik imkanları canlı şəkildə yaşayır. Bu, geniş mənada ədəbiyyatın dilində islahatlar aparmaq demək idi. Çünki klassik Azərbaycan ədəbiyyatında möhkəm yer tutan əruz vəzninin qəlibləri xalqın canlı danışq dilindən istifadənin genişləndirilməsinə imkan

vermədi. Molla Pənah Vəqifin islahatları sayəsində əruz vəznində yaradılmış qəzəl-qəsidə ədəbiyyatının yerində sadə, canlı və aydın dildə, heca vəznində yazılmış qoşma-gəraylı şeirləri aparıcı istiqamətə çevrilmişdir. Yeni tipli bu ədəbiyyatda ümumiyyətlə dövrən və məhəbbət deyil, konkret olaraq zaman, məkan, insan və sevgi öz əksini tapmışdır. Molla Pənah Vəqif şeirlərində geniş mənada xalq həyatından böyük ilhamla və xalqın özünün danışdığı dildə söz açır.

Molla Pənah Vəqif - Azərbaycan yazılı ədəbiyyatında heca vəznli şeirin yaradıcısıdır.

Vəqif - xalq həyatının böyük nəğməkarıdır.

Vəqif - Azərbaycan mövzunu şeirin əsas mövzusuna çevirmişdir.

Vəqif - Azərbaycan ədəbi dilinin banisidir.

Vəqif - erkən yeni dövr Azərbaycan realist ədəbiyyatının əsasını qoymuşdur.

Böyük mütəfəkkir Mirzə Fətəli Axundzadə

“Nəzm və nəsr” adlı məqaləsində Molla Pənah

Vəqifi “nadir vücuda gələn”, “xəyalatında

(təsvirlərində - İ.H.) təsir olan”, şeirdə yeni yol

açan (rəhnüma) şair kimi yüksək

qiymətləndirmişdir. O, ədəbiyyatda realist şeirin

meydana gətirilməsində Molla Pənah Vəqifin

“müqəddəm” (irəlidə gedən - İ.H.) şair olduğunu da xüsusi olaraq nəzərə çarpdırmışdır: “...Mən əyyami-səyahətimdə səfheyi-Qarabağda Molla Pənah Vaqifin bir para xəyalatını gördüm ki, zikr etdiyim sərt (istər-istəməz ziyadə ləzzətə (dada, tama) və fərəhdə ziyadə təsirə bais olmaq - İ.H.) bir növ onda göründü. Mənim əqidəmə görə türk arasında şairi-münhəsirdir (şairliyə aiddir - İ.H.). ...Molla Pənah müqəddəm (əvvəl, irəlidə gedən) ərsəyə gəlib bu fəndə, rəhnümadır” (yol açandır, bələdçidir - İ.H.). Beləliklə, Vaqif ədəbiyyatda yeni yol açdığına, şeirə yenilik gətirdiyinə, insana təsir edə bilən əsərlər yazdığına görə Molla Pənah olmuşdur. Şairin təxəllüs kimi qəbul etdiyi Vaqif sözünün lüğəti mənası da “xəbərdar olan”, “baş çıxaran” mətləblərini ifadə edir. Böyük şair özündən əvvəlki zəngin ədəbi ənənələrdən dərinlən xəbərdar olmuş, lakin yeni tarixi şəraitdə ədəbiyyatı inkişaf etdirməkdən baş çıxara bilmiş, şeirdə təzə yol açmağı bacarmışdır. Şeirin təzə yolu isə - gerçəkliyi əks etdirən, xəyalatında həyatın dadı, tamı, reallıqları ifadə olunan poetik nümunələr yaratmaqdan ibarət idi. Molla Pənah ədəbiyyatın yeni inkişafına yol açan vəzifələrin həyata keçirilməsinə nail ola

bilmış, Vaqif mərtəbəsinə yüksəlmişdir. O, Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə realist şeirin banisi kimi daxil olmuşdur. Molla Pənah Vaqifin xalq ruhunda yazılmış şeirləri sözün obrazlı mənasında həyatın bənzərsiz “tamaşası” təəssüratı yaradır. Görkəmli ədəbiyyatşünas Firidun bəy Köçərlinin yazdığı kimi, “Molla Pənah milli şair olduğuna binaən hər nə onun qələmindən zühura gəlibsə, ...tamamisi ürəkdən və həqiqi həyatdan nəşət edən əsərlərdir. Onlarda öz müasirlərinin ayini-adatı, adabü-əxlaqı və dolanmaları artıq məharət ilə rışteyi-nəzmə çəkilibdir”. Doğrudan da Vaqifin şeirlərində yaşadığı dövrün tək-cə real mənzərəsi yox, nəbzi, ruhu əks etdirilmişdir. Onun tərənnüm etdiyi gözəllər şair xəyalının obrazları olmayıb, həyatda mövcud olan “ellər yaraşığı, ölkə gözəli”nin həqiqi və təbii obrazlı ifadəsindən ibarətdir. Vaqifin şeirləri təsvir etdiyi gözəllər kimi, bədii ifadə vasitələri ilə də yenidir. Şairin yanağı laleyi-baharı kimi, ləbləri yaqutun kənarı kimi, bir dənə nasüftə mirvari kimi, zülfü ya bənəfşə, ya səmən kimi ilhamla vəsf etdiyi Azərbaycan gözəli həm də ağıllı-kamallı, “işarə anlayıb, hal biləndir”:

Tavus kimi cilvələnə hər səhər,
Bəzək verə camalına sərbəsər.
Dindirməmiş verə könüldən xəbər,
İşarə anlayıb, hal bilən gərək.

Molla Pənah Vaqifin şeirlərində tərənnüm edilən “gərdəni minadan”, “ağ əlləri əlvan hənadan”, “şəkər gülüşlü”, “sinə meydan, zülf pərişan, bel nazik”, “ənniksiz-kirşansız”, “ellər yaraşığı - ölkə gözəli” olan Azərbaycan gözəli ədəbiyyatımızda yeni bədii obraz idi. Vaqifin Azərbaycan gözəllərinə aid etdiyi “yaşılbaş sona” obrazı gözəlliyn ümumiləşmiş bədii ifadəsidir. Vaqif “yaşılbaş sona”-nı “əcəb seyrəngahi” olan Azərbaycan milli-mənəvi varlığının əsas siması kimi tərənnüm etmişdir. Bu, böyük Füzulinin “qönçə ağızlı, sərv boylu, səməni üzli” gözəlindən fərqli olan, real həyatdan gələn, xalq düşüncəsi ilə təsvir edilən gözəlliyn ümumiləşmiş bədii obrazı idi. Vaqifin çox vaxt ümumiləşmiş şəkildə “gəlin”, yaxud “şamama” adlandırdığı bu gözəldə Azərbaycan qızlarının bütün özünəməxsusluqları, gözəlliyi və dərin mənəviyyatı tam yeni bədii vasitələrlə canlandırılmışdır: maral baxışlı, saçları “iki dəstə bənövşətek”, “yasəmən qoxulu”, “nazik

əllərində ənnabı həna”, “sözləri qənd, ağızları piyala”, “yanağı lələdən ziyadə göyçək”. Həm də ən başlıcası “həyası üzündə, əqli başında!” Və həm də “Vilayət içində həm adlı-sanlı!”; “Bir nazik kamallı, bir nazik işli!” Vaqif bu qənaətdə idi ki, “lələ zənəxdanlı, qönçə dodaqlı” gözəllərdə “adamlıq əsası” olmazsa, onlar “könül aşınası” deyildirlərsə, onda şeir rübabı “hayıf ki, yoxdur” nidası ilə narahat həyəcanları ifadə etməlidir. Budur Molla Pənahı Vaqif mərtəbəsinə çatdıran, yaxud Vaqifi Molla Pənah edən yeni ədəbiyyat! Molla Pənah Vaqifin ədəbiyyata təqdim etdiyi bədii obrazın zahiri gözəlliyi kimi mənəvi keyfiyyətləri də Azərbaycan gerçəkliyinin təzahürüdür. Vaqifin şeirlərində konkret coğrafiyası - seyəngahı Kür qırağı, qış günü qışlağı Qıraqbasan olan, milli ailə mühitində çox işlədilən Pəri, Zeynəb, Fatimə və Yətər kimi adları, yalnız mənsub olduğu xalqa məxsus gözəllik anlayışı ilə tərənnüm edilən Azərbaycan gözəli XVIII əsrdə milli ədəbiyyata gələn “bir təzə çəmənlı, həm gülüstanlı” tamam yeni obrazdır. Məhz Molla Pənah Vaqifin şeirlərində Azərbaycan gerçəkliyi və insanı bütün reallıqları ilə fərqli bədii vasitələrlə milli ədəbiyyatın ruhunda ifadə

olunmuşdur.

Molla Pənah Vəqif Azərbaycan həyatının gözəlləri və gözəllikləri ilə yanaşı, çətinliklərini, ağır güzəranını təsvir edəndə də milli məişətin reallıqlarını ifadə edir. “Bayram oldu” şeiri - Azərbaycan şeirinin milli məişəti əks etdirən realist düşüncəsinin obrazlı bədii ifadəsidir.

“Bayram oldu” şeiri - Molla Pənah Vəqifin həyata dərin və hərtərəfli baxışlarını, vətəndaşlıq ruhunu qabarıq şəkildə əks etdirir. “Bayram oldu” şeiri - Azərbaycan həyatının və azərbaycanlı güzəranının şeir dili ilə ifadə olunan təbii əks-sədasıdır:

Bayram oldu, heç bilmirəm neyləyim,
Bizim evdə dolu çuval da yoxdur.
Düyi ilə yağ hamı çoxdan tükənmiş,
Ət heç ələ düşməz, motal da yoxdur.
Allaha bizmişik naşükür bəndə,
Bir söz desəm, dəxi qoymazlar kəndə.
Xalq batıb noğula, şəkərə, qəndə,
Bizim evdə axta zoğal da yoxdur.

Molla Pənah Vəqifin “Hayıf ki, yoxdur” şeiri şairin yaradıcılığındakı nikbin ruhun təzadlı məqamlarını meydana qoyur. Şeirdəki “Kür qırağı” yer adı Azərbaycan ədəbiyyatında yeni doğulan ölkə coğrafiyası anlayışının parlaq

nümunəsidir. Həm də “Kür qırağı” adlandırılaraq biləcək bu şeir “əcəb seyrəngahı”, “qış günü qışlağı”, “gözəl obası”, “adamlıq ədasi” cümləcahana örnek olan vətən torpağı idealının tərənnümünə həsr olunmuş bənzərsiz poetik nümunəsidir. Şeirdəki “hayıf ki, yoxdur” ifadəsi dərin mənası və məntiqi ilə “niyə də olmasın ki”, yaxud “olmalıdır” kimi başa düşülməlidir. Bu, Kür qırağının təmsalında bütövlükdə Azərbaycan ölkəsi haqqında yazılmış dərin mənalı şeirdir. “Kür qırağı” şeirində bir xeyli dərəcədə mövcud halındakı vəziyyətdən təəssüf hissi keçirsə də, bütövlükdə bu şeir Vaqifin “cümləcahanın” gözü olan eli-obası ilə, doğma yurdunun “havasının, torpağının, yerinin” misilsizliyi ilə iftixar duyğusu ilə yaşadığını mənalandırır. “Kür qırağı” adlandırılmasına baxmayaraq, bu şeir Azərbaycan ədəbiyyatında şairin açıq ünvanla öz ölkəsinə həsr etdiyi nadir şeirlərdən biridir. Nizami Gəncəvinin “Bərdənin tərfi” kimi klassik ədəbiyyatda konkret ünvanı göstərilən poetik nümunələr çox deyildir. Orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatında vətən anlayışı “şəbi-hicran” şeirlərinin ruhunda, mahiyyətində yaşamışdır. Vaqifin “Kür qırağı” şeiri Azərbaycan

coğrafiyasının bənzərsiz poetik tərcümanı olan qiymətli lirika nümunəsidir. “Hayıf ki, yoxdur” mətləbi Vaqifin nikbin realizminin ağırlı çalarlarının bədii ifadəsidir.

XVIII əsr Azərbaycan ədəbiyyatında öz izi olan “Vidadi ilə müşairə” şeirləşməsi həcm etibarilə və mahiyyətinə görə dastan təsiri bağışlayır. Bu deyişmə tam mənası ilə “Vaqif və Vidadi dastanı” adlandırıla bilər. Əsərdə süjet əlamətlərinin olması, hər bə-zorba gəlmək meyillərinin ifadəsi, mübaligələr “Vidadi ilə müşairə”nin dastanlaşmasını şərtləndirir. Bu, Azərbaycan yazılı şeirində deyişmə janrında yazılmış ilk bədii nümunə kimi də mühüm əhəmiyyət kəsb edir. “Deyişmə” şeirləşməsi Molla Pənah Vaqifin mühitinə və müasirləri ilə münasibətlərinə də işıq salır. Vaqifin əsəri kimi təqdim olunan bu əsər şairin böyük müasiri və məslək dostu Molla Vəli Vidadini Azərbaycan cəmiyyəti miqyasına çıxarmağa da xidmət edir. Molla Pənah Vaqifin məşhur “Durnalar” qoşması Azərbaycan ədəbiyyatında bu mövzuda yazılmış ilk və ən yaxşı şeirdir. Vaqifin “Durnalar”ı Azərbaycan şeirinin durna qatarının önündədir.

Göründüyü kimi, Molla Pənah Vaqif

Azərbaycan şeirinin mənzərəsini poetik forma baxımından da dəyişmişdir. Ona qədər şifahi xalq ədəbiyyatının janrları kimi qəbul edilən qoşma və gəraylı janrları Vaqifin yaradıcılığı ilə Azərbaycan yazılı şeirinin poetik formaları kimi qəbul olunmuşdur. Molla Pənah Vaqif Azərbaycan şeirinin yolunu qəzəl-qəsidə ənənəsindən qoşma-gəraylı istiqamətinə çevirmişdir. Vaqif həm də qoşma və gəraylı janrlarında Azərbaycan şeirinin qızıl fondunu təşkil edən nadir poetik nümunələrin müəllifidir. Bu gün də Vaqifin qoşmaları və gəraylıları həmin janrda yazılmış ən mükəmməl şeir nümunələri hesab edilir.

Fikrimizcə, təkcə ömrünün son anlarında yazdığı üçün yox, özünün mühüm ideya-bədii xüsusiyyətləri və dərin ictimai məzmunu etibarilə “Görmədim” müxəmməsi Molla Pənah Vaqifin yaradıcılığının zirvəsidir. Bu, “Bayram oldu” şeiri ilə başlanan, “Hayıf ki, yoxdur”la inkişaf etdirilən Vaqif realizminin kulminasiya nöqtəsidir. Vaqifin “Görmədim” müxəmməsi XVIII əsr Azərbaycan şeirinin dövrə, zamana haray səsi, sərt ittihamnaməsidir. Bu, zamanı silkələyə bilən nadir şeir nümunəsidir:

Mən cahan mülkündə mütləq doğru halət
görmədim, Hər nə gördüm, əyri gördüm, özgə
babət görmədim.

Aşınalar ixtilafında sədaqət görmədim,
Biətü-iqrarü-immanü-dəyanət görmədim,
Bivəfadan lacərəm təhsili-hacət görmədim.

...Kizbi-böhtandan savayı bir hekayət
görmədim,

...Bulmadım bir dost ki, ondan bir ədavət
görmədim,

...Hiç kəsə də haqqa layiq bir ibadət görmədim,

...Qədrü-qiymət istəyib, qeyri əz xəsarət
görmədim,

...İşlənən işlərdə əhkamü-ləyaqət görmədim.

...Vaqifa, ya rəbbəna, öz lütfünü eylə pənah,

...Səndən özgə kimsədə lütfü-inayət görmədim.

Zəngin və bənzərsiz yaradıcılığı, məşhur
“Görmədim” müxəmməsi və “lütfü-kəramət”
səyləri Vaqifi ucaldaraq Molla Pənah dərğahına
çatdırmışdır.

Molla Pənah Vaqifin zəngin yaradıcılığı Mirzə
Fətəli Axundzadənin “Təmsilat”ına, Cəlil
Məmmədquluzadənin “Danabaş kəndinin
əhvalatları”na, Mirzə Ələkbər Sabirin
“Hophopnamə”sinə, Səməd Vurğunun lirikasına
gedən məsuliyyətli yolun böyük başlanğıcıdır.

Azərbaycan milli-mənəvi varlığını, “ellər yaraşığı, ölkə gözəli”ni, Kür qırağı obasını ədəbiyyatın əsas mövzusunə çevirmiş Molla Pənah Vəqifin yaradıcılığı azərbaycançılığın ən mühüm qaynaqlarından, mənbələrindən biridir. Azərbaycan ədəbiyyatında realizm Molla Pənah Vəqifin yaradıcılığı ilə başlanır. Vəqifin şeirləri Azərbaycan realizminin ibtidasıdır. Şair ölkə həyatının real ədəbiyyatını yaratmağa nail olmuşdur. Bu mənada Molla Pənah Vəqif klassik ədəbiyyata inkarçı mövqedən yanaşmayaraq, xalq-aşıq şeiri üslubunu real həyatın ifadəsinə istiqamətləndirməklə yeni tipli ədəbiyyatın əsasını qoymuşdur. Azərbaycan ədəbiyyatı Məhəmməd Füzulidən Mirzə Fətəli Axundzadəyə və Cəlil Məmmədquluzadəyə çatmaq üçün Molla Pənah Vəqif körpüsündən keçərək gəlmişdir. Milli ədəbiyyat klassik lirika ənənəsindən realist ədəbiyyata doğru inkişaf etmək üçün Vəqif keçidindən adlamalı olmuşdur. Molla Pənah Vəqifin əsərləri Azərbaycan realizminin başlanğıc mərhələsinin əsas xüsusiyyətlərini özündə əks etdirir. Molla Pənah Vəqifin yaradıcılığı Azərbaycan realist ədəbiyyatının möhkəm təməlinə çevrilən, bünövrəsini təşkil edən milli ədəbiyyatın böyük

nümunəsidir. Böyük sənətkarın adı ilə bağlı olan realizmin mahiyyətini görkəmli ədəbiyyatşünas Yaşar Qarayev doğru olaraq elmi şəkildə aşağıdakı kimi ifadə etmişdir: “Ədəbiyyatımızın tarixi inkişaf yoluna nəzər salarkən Azərbaycan realizminin beşiyi başında hamıdan əvvəl ...Vaqifin silueti görünür... Yazılı və şifahi xalq poeziyası arasındakı ənənəvi səddi dağıtmaq, ...milli, dünyəvi, nikbin bir şeirin tam qələbəsini təmin etmək mənasında Vaqifin tarixi-ədəbi xidməti misilsizdir. Vaqif şeiri bu mənada Zakirlə birlikdə Axundzadə realizminin həndəvərini, astanasını təşkil edir... Odur ki, biz Vaqif poeziyasını realizmə hazırlıq dövrü kimi “predrealizm”, “erkən realizm”, “ilkin realizm” kimi saxlamağı mümkün hesab edirik...”. Molla Pənah Vaqif Məhəmməd Füzulidən sonrakı və Mirzə Fətəli Axundzadədən əvvəlki dövr Azərbaycan realizminin yaradıcısıdır. Molla Pənah Vaqifin adı həm də Azərbaycanın tarixi taleyində özünəməxsus yeri olan ictimai-siyasi xadimlərdən biri kimi çəkilir. O, Azərbaycanın xanlıqlar dövrünün tanınmış dövlət xadimlərindən biri kimi ölkə əhəmiyyətli məsələlərin həllində, xüsusən xarici əlaqələrin genişlənməsində və zəhmətkeş xalqla saray

arasında münasibətlərin tənzimlənməsində mühüm rol oynamışdır. Qarabağ xanlığının siyasi tarixində Molla Pənah Vəqifin böyük xidmətləri olmuşdur. Dövlət işlərində Vəqif elmi-helmi və uzaqgörənliyi və xalqa yaxınlığı ilə Molla Pənah Vəqif ola bilmişdir.

Molla Pənah Vəqif Azərbaycan ədəbiyyatında heca vəznli şeir məktəbi yaratmışdır. Böyük sənətkarın adı ilə bağlı olan şeir-sənət ənənələri yaşamış, ədəbiyyatımızın sonrakı inkişaf mərhələlərində yaradıcılıqla davam etdirilmişdir. Azərbaycan ədəbiyyatında heca vəznli xalq şeiri üslubunun möhkəmlənib aparıcı mövqe tutmasında Molla Pənah Vəqifin mühüm rolu olmuşdur. Onun adı və sənəti həmişə uca tutulmuş, yüksək ehtiramla yad olunmuşdur. Xalq şairi Səməd Vurğunun məşhur “Vəqif” tarixi dramı (1938) və Yusif Vəzir Cəmənzəminlinin “İki od arasında” (1937) romanı qüdrətli sənətkara bəslənilən ümumxalq ehtiramına Azərbaycan ədəbiyyatında ucaldılmış möhtəşəm abidələrdir. Bəstəkar Ramiz Mustafayevin “Vəqif” operası (1960) böyük söz ustasının həyat və sənət ideallarını xalqımıza çatdırmağa uğurla xidmət edir. Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər

Əliyevin 1982-ci ildə Azərbaycanın qədim Şuşa şəhərində Molla Pənah Vəqifə ucaltdığı böyük məqbərə bu ölməz sənətkarın ədəbiyyatımızın inkişafı sahəsindəki xidmətlərinə və ictimai-siyasi fəaliyyətinə dövlət səviyyəsində verilmiş yüksək qiymətin parlaq ifadəsidir. Ermənistan silahlı birləşmələrinin Dağlıq Qarabağı işğal edərkən Vəqifin məqbərəsini dağıtması bu təcavüzkar ölkənin mədəniyyətdən uzaq olan mənəviyyatsız simasını əks etdirir. Görkəmli Azərbaycan şairi və ictimai xadimi Molla Pənah Vəqifin anadan olmasının 300 illik yubileyinin doğma ölkəsi ilə birlikdə UNESCO və TÜRKSOY miqyasında beynəlxalq səviyyədə qeyd olunması böyük ümummilli və bəşəri ideallara xidmət edən böyük sənətin təntənəsidir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin “Böyük Azərbaycan şairi Molla Pənah Vəqifin 300 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında”kı 12 yanvar 2017-ci il tarixli sərəncamı müstəqil dövlətimizdə sənətə və sənətkara bəslənilən əbədi ehtiramın parlaq və əməli nümunəsidir. Dövlət sərəncamında öz əksini tapmış aşağıdakı sözlər Molla Pənah Vəqifin ölməz sənətinin yüksək qiymətini ifadə etməklə bərabər, qarşıda duran mühüm

vəzifələri də nəzərə çarpdırır: “Molla Pənah Vaqif öz ənənələri ilə seçilən ədəbi məktəb yaratmış ölməz sənətkardır... Azərbaycan şeiri Vaqifin sayəsində tarixinin növbəti mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Onun klassik bədii fikir salnaməmizin parlaq səhifələrindən birini təşkil edən irsi müasir dövrdə də insanların əxlaqi-mənəvi kamilləşməsinə xidmət göstərir.

...Vaqif irsinin azərbaycançılıq məfkurəsi işığında daha dərinədən araşdırılıb öyrənilməsi bu gün də aktuallığını qoruyan və həllini gözləyən mühüm məsələlərdəndir”.

Böyük Azərbaycan şairi Molla Pənah Vaqifin yubileyi Azərbaycan xalqının ölməz ədəbi-tarixi ənənələrinə dönməz sədaqətinin və ümummilli iftixar hissinin daha bir əməli təzahürüdür. Bu, həm də Vaqifin simasında xalqı və vətəni ilə daim bir olan, ümummilli ideallara sədaqətlə xidmət edən sənətkarların hər zaman Molla Pənah səviyyəsində qiymətləndirilməsinin əyani sübutudur.

*İsa Həbibbəyli,
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının vitse-
prezidenti, Milli Məclisin Elm və təhsil
komitəsinin sədri, akademik*

***MOLLA PƏNAH VAQİFİN HƏYAT VƏ
YARADICILIĞI***

Molla Pənah Vəqif

M.P.Vəqif-300

***Böyük Azərbaycan şairi Molla Pənah Vəqifin 300
illik yubileyinin keçirilməsi haqqında Azərbaycan
Respublikası Prezidentinin Sərəncamı***

Vaqif irsinin azərbaycançılıq məfkurəsi işığında daha dərindən araşdırılıb öyrənilməsi bu gün də aktuallığını qoruyan və həllini gözləyən mühüm məsələlərdəndir. Böyük Azərbaycan şairi Molla Pənah Vaqifin 300 illik yubileyinin keçirilməsini təmin etmək məqsədi ilə qərara alıram:

Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi və Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası ilə birlikdə, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin təkliflərini nəzərə almaqla Molla Pənah Vaqifin 300 illik yubileyinə həsr olunmuş tədbirlər planı hazırlayıb həyata keçirsin...

Gözəl şeir öz tərəvətini heç bir zaman itirmir. Əsrlər keçdikcə, nəsillər bir-birini əvəz etdikcə, əsl sənət əsəri olan şeirlər həmişə dillərdə əzbər olur, ürəklərə yol tapır və yaşadığca yaşayır. Əsrlərin sınağından keçib unudulmayan, heş vaxt yaddan çıxmayan belə əsərlər klassik irsimizin ən gözəl nümunələrindəndirlər. Öz tərəvətini itirməyən, əsrlərcə yaşadan klassik şerimizin ölməz nümunələrini yaratmış və bu gün 300 illiyini sevə-sevə qeyd etdiyimiz sənətkarlardan biri Molla Pənah Vaqifdir.

Vaqif 1717-ci ildə Qazax mahalının Qıraq Salahlı kəndində anadan olmuşdur. Şairin əsl adı Pənah, atasının adı isə Mehdi ağadır. XVIII əsr Azərbaycan şairi, siyasi və ictimai xadim, Qarabağ xanı

İbrahimxəlil xan Cavanşirin baş vəziri olmuş və orta əsrlər ənənələri ruhunda, yeni tipli, realist, şifahi xalq poeziyasına yaxın şeirlər yazmış şairlərdəndir.

M.P.Vaqif yaxşı təhsil görmüş, Qazaxda tanınmış alim və pedaqoq Şəfi əfəndinin yanında oxumuşdu. O, təhsilini başa vurduqdan sonra əvvəlcə Qazaxda, sonra isə Qarabağda mədrəsədə dərs demiş və burada da Molla Pənah adını almış və xalq arasında bu adla tanınmışdır...

Çox keçmir ki, Gürcüstan sərhəddində gərginlik yaranır və bir çox ailələr Qazaxdan Qarabağ və Gəncəyə köçürülürlər. Bu zaman Vaqifin də ailəsi Qarabağın Tərtəbasar kəndində sığınacaq tapır və müəllimliklə məşğul olur. Kiçik bir kəndin mollasının aldığı cüzi maaş böyük bir ailənin maddi ehtiyaclarını ödəmədiyindən, onun ailəsi ehtiyac içərisində yaşayır. Daha sonralar Qarabağa gəldikdən az sonra Vaqif Tərtəbasardan Şuşaya köçür, məktəb açır, şəhər sakinlərinin hörmətini qazanır. Həm gözəl müəllim, savadlı alim, həm də istedadlı şair olaraq tanınmağa başlayır və şöhrətlənir. Şairin şöhrəti Qarabağ hakimi İbrahimxəlil xana çatır və onu saraya dəvət edir. Vaqif az müddət ərzində öz ağıl və istedadı ilə böyük nüfuz qazanır, xanlığın bütün daxili və xarici işlərini öz əlinə alır və təxminən 27 il müddətində sarayın ən mötəbər adamlarından biri kimi şöhrəti daha da artır.

Vaqifin saraya gəlməsi barədə bir neçə rəvayət mövcuddur. Bunlardan biri ondan ibarətdir ki, Vaqif ayın tutulması və zəlzələ olacağı barədə əvvəlcədən dəqiq xəbər verir və bu xəbəri xana çatdırırlar. Vaqifin dərin ağıl və zəkasından heyratə gələn xan onunla tanış olmaq istəyir və sarayda qalib işləmək təklifini edir. İkinci rəvayət isə hələ Gəncədə ikən Vaqif Gəncə xanı Cavad xana bir şikayətinin dilindən ərizə yazır. Ərizənin yazılış tərz, üslubu xanı o qədər valeh edir ki, Molla Pənah Vaqifi saraya gətirir. Lakin sonradan İbrahimxəlil xanın təkidli xahişi ilə onun Qarabağa qayıtmasına icazə verir.

Aydındır ki, Vaqif ömrünün axırına qədər sarayda yaşayır. O, əvvəlcə eşik ağası, yəni, daxili işlər naziri, daha sonra isə baş vəzir kimi fəaliyyət göstərir. Özünün yüksək elmi biliyi, savadı ilə burada da hamının rəğbətini qazanır. Vaqifin zəngin kitabxanası olduğundan, daim öz üzərində çalışır, biliyini artırırdı. Şəhər əyanları və ziyalıları arasında sayılıb-seçilməsi onun özünə ədəbi təxəllüs götürdüyü Vaqif adını (yəni, hər şeyi bilən) doğrultduğunu göstərir.

Vaqif iki dəfə evlənib. Birinci xanımının adı Qızxanım, digərininki Mədinə olub. Onun bir oğlu, iki qızı olub. Oğlunun adı Əliağa idi. “Alim” təxəllüsü ilə şeirlər yazmış, gənc yaşlarında qətlə yetirilmişdi. O, Molla Vəli Vidadi, Hüseyn xan Müştəq, Ağqız oğlu Piri kimi şairlərlə dostluq

etmişdir. Onun ən yaxın dostu və qohumu Vidadi olmuşdur. Vaqif öz qızlarını Vidadinin oğlanlarına ərə vermişdir. Onların şeirləşməsi hər iki şairin yaradıcılığında mühüm yer tutur. Vaqif 22 il Şəki xanı olmuş Hüseyn xan Müştəqlə də şeirləşmişdi.

Bütün həyatını xalqa, vətənə xidmət işinə sərf etmiş xalqıyla yaxından bağlı bir yaradıcılığa malik şairin həyat yolu faciə ilə bitir. Belə ki, 1797-ci ildə Şuşa qalasını işğal edən Qacar Vaqifi də zindana saldırır. Lakin Vaqif, Qacarın öldürülməsi ilə əlaqədar olaraq həbsdən qurtarır. Bu münasibətlə yazılan “Ey Vidadi, gərdişi-dövrani-gəc rəftarə bax” misrası ilə başlayan qəzəlində şair bu məsələyə toxunmuşdur.

Ağa Məhəmməd şah Qacarın məğlubiyyətindən sonra İbrahim xanın qardaşı oğlu Məhəmməd bəy Cavanşir xanlığı öz əlinə alır. Təzə Qarabağ xanı əmisinin bütün yaxın adamları kimi Vaqifə də pis münasibət bəsləyir və onu öldürmək üçün bəhanə axtarır. Buzaman Vaqifin vəziyyəti daha da ağırlaşır. Nəhayət, Vaqif İbrahim xanın arxasınca qasid göndərib yazdığı məktubda xandan tez qayıtmasını xahiş edir. Lakin məktubu aparan qasid tutulur və Vaqifin xana yazdığı həmin məktub ələ keçir. Məhəmməd bəy Cavanşir 1799-cu ildə şairi oğlu Əliağa ilə birlikdə Şuşa şəhərində öldürtdürür. Böyük sənətkarın edam olunma səbəbləri tarixçilər arasında müxtəlif cür yozulur. Belə ki, danışır ki, qətl günü fərraşlar onları xanın yanına aparmağa gəldiklərini söyləyirlər. Yolda Əli bəy atasından

soruşur ki, xan yuxarıda otura-otura bizi aşağı niyə aparırlar? Vaqif cavabında söyləyir: “Bizi çoxlarını göndərdiyimiz yerə aparırlar”. Vaqifi Şuşa şəhərində böyük şərəflə dəfn edirlər. Hətta məzarının üstündə kiçik bir məqbərə də tikilir ki, bura da sonradan ziyarətgaha çevrilir.

Vaqif edam edildikdən sonra onun evi talan olunur, əlyazmaları yandırılır. Bütün bunlar Vaqif irsinin bizə qədər gəlib çatmamasına səbəb olur. Talan zamanı şairin əsərlərinin çox hissəsi itib-batmış, divan və əlyazmaları məhv edilmişdir. Ona görə də “Divan”ı da bu səbəbdən bizə gəlib çatmamışdır. Lakin xalq sevimli şairinin şeirlərini hafizələrində yaşatmış, müxtəlif vasitələrlə Vaqifin əsərlərinin müəyyən qismini mühafizə etməyə müvəffəq ola bilmişdir. Vaqif yaradıcılığının hafizələrdə qalan nümunələri bizə çatı bilmişdir. Onları nəşr etdirmək heç də asan bir iş deyildi. İlk dəfə bu işi Mirzə Yusif Nersesov görür. Daha sonra M.F.Axundov zəngin material toplayaraq, məşhur şərqşünas Adolf Berjeyə verir və o da 1867-ci ildə Leypsiq şəhərində nəşr etdirir. Onu da deyək ki, inqilabdan sonrakı dövrdə Vaqifin əsərlərinin toplanması və nəşri sahəsində Salman Mümtazın böyük xidmətləri olmuşdur.

Vaqif lirikası ilə poeziyada yeni bir səhifə açılır. Realist şeirin ilk nümunələri onun adı ilə bağlıdır. Vaqif poeziyası təkcə azərbaycanlılar arasında deyil, həm də gürcü və s. mühitdə məşhur olmuşdur. Uzun

müddət Azərbaycan dili Qafqazda millətlərarası ünsiyyət vasitəsi olduğundan, Vaqifin şeirləri yalnız Azərbaycan əlifbası ilə deyil, həm də digər xalqların əlifbaları ilə yazıya alınmışdır.

Vaqif Şərq poeziyasının bütün klassik formalarından istifadə etmiş və qəzəl, təcnis, müxəmməs, müstəzad, məsnəvi və s. formalarda şeirlər yazmışdır. Şeirlərinin bir qismi aşiq poeziyasından götürülmüş qoşma növündə yazılmış şeirlər təşkil edir.

Vaqif yüksək zövq, incə hisslər, dərin və nikbin duyğular şairidir. Onun yaradıcılığında məhəbbət lirikası əsas yer tutur. Klassik şeirimizin əsas mövzusu olan gözəllik şairin lirik qoşmalarında yeni bir mənə, yeni bir tərəvət kəsb edir. Aşiq şeirimizdən gələn yüksək dünyəvilik Vaqif lirikasında istiqamətverici rol oynayır. Onun qələmə aldığı gözəllər bütün xarici məlahəti və daxili zənginliyi ilə təsvir edilir.

Vaqifin əsərlərində Azərbaycan xalqının adət və ənənələri, yerli xüsusiyyətləri özünün parlaq əksini tapmışdır. Böyük şairin yaradıcılığında ruh yüksəkliyi və həyata bağlılıq əsas motivlərdən biridir. O, xalqdan qüvvət almış, xalq ədəbiyyatının nikbin əhvali-ruhiyyəsindən qidalanmışdır. Şairin həyatda nikbin baxışını ifadə edən əsərləri içərisində onun Vidadi ilə deyişməsi daha səciyyəvidir. Həyata bağlı olan şair hətta qarşılaşdığı çətinlikləri belə toy-

bayram hesab edir, “Toy-bayramdır bu dünyanın əzabı, əqli olan ona gətirər tabı” deyir, həyatın hər anından bacarıqla istifadə edib, ömür sürməyi məsləhət görür.

Heç təsadüfi deyil ki, görkəmli şəxslər Molla Pənah Vəqif haqqında öz maraqlı fikirlərini söyləmişlər. Həmin fikirləri sizlərin nəzərinə çatdırmağı lazım bilirəm:

“Vəqif yaradıcılığı ilə Azərbaycan şeiri tarixində yeni dövr başlanır”.

Akademik Həmid Araslı

“Ədəbiyyatımızda S.Vurğun Vəqif obrazını əbədləşdirdi. Vəqifi Vəqif edən sənətdir, Səmədi Səməd edən Vəqifdir”.

Akademik Məmməd Arif

“Vəqif təkcə böyük şair deyildi, o həm də görkəmli siyasi xadim və diplomat idi, xalq arasında da müdrik bir ağsaqqal kimi məşhurlaşmışdı”.

Xalq şairi Səməd Vurğun

“Vəqif istedadlı şair, eyni zamanda ictimai dövlət xadimi idi”.

Xalq yazıçısı İsmayıl Şıxlı

“Vəqif şeirinin dili təbii və sadə olduğu qədər mənalı və dolğundur”.

Xalq yazıçısı Mirzə İbrahimov

“Sadə Azərbaycan sözləri ilə camaatımızın qana biləcəyi bir şəkildə şeir yaratmaq üçün Vaqifin üslubundan asan və əlverişli bir üslub yoxdur. Odur ki, həmin üslub Vaqifdən sonra şairlərimiz üçün bir qəlib şəklinə girmişdir”.

Əməkdar incəsənət xadimi Məmməd Səid Ordubadi

“Vaqif öz şeirləri ilə Azərbaycanı tərənnüm edir, Azərbaycan isə onu yaşadır. Bu, nəsilbənəsil xalq arasında yaşayan sənətkar üçün böyük səadətdir”.

Avar şairi Rəsul Həmzətov

“XVII-XVIII əsrlərdə, xüsusən M.V.Vidadi-M.P.Vaqif xətti ilə qoşmanın ədəbi-bədii təfəkkürün ifadə-janr normasına çevrilməsi həm məzmun, həm də ifadə planında milli mədəniyyətin təşəkkülü prosesinin təzahürüdür”.

Akademik. Nizami Cəfərov

*Asya BƏKİROVA,
Təhsil İnstitutunun aparıcı elmi işçisi,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent,
Qabaqcıl təhsil işçisi*

Görmədim (Molla Pənah Vaqif)

Mən cahan mulkundə, mutləq, doğru halət
gormədim,
Hər nə gördüm, əyri gördüm, özgə babət görmədim
Aşınalar ixtilatında sədaqət gormədim,
Biətu iqraru imanu dəyanət gormədim,
Bivəfadan lacərəm təhsili-hacət görmədim

Xah sultan, xah dərvişü gəda bilittifaq,
Ozlərin qılmış giriftari-qəmu dərdu fəraq,
Cifeyi-dunyayədir hər ehtiyacu iştiyaq,
Munca kim, etdim tamaşa, sozlərə asdım qulaq,
Kizbu bohtandan səvayı bir hekayət görmədim

Hər sədavu səs ki, dünyaya dolub əksər əqəl,
Cumlə məkru alu fənnu fitnədir, cəngu cədəl,
Dirhəmu dinar ucundur hər şeyə yapıssa əl,
Muqtədilərdə itaət, muqtədalərdə əməl,
Bəndələrdə simu bəylərdə ədalət görmədim.

Xəlqi-aləm bir əcəb dustur tutmuş hər zaman,
Hansı qəmli konlu kim, sən edər olsan şadiman,
O sənə, əlbəttə ki, bədguluq eylər, biguman,
Hər kəsə hər kəs ki, etsə yaxşılıq, olur yaman,
Bulmadım bir dost ki, ondan bir ədavət görmədim.

Alimu cahil, muridü murşidu şagirdü pir,
Nəfsi-əmmarə əlində sərbəsər olmuş əsir,
Həqqi batil eyləmişlər, işlənir curmi-kəbir,
Şeyxlər şəyyad, abidlər abusən qəmtərir,
Hic kəsdə həqqə layiq bir ibadət görmədim.

Hər kişi hər şey ki, sevdi, onu behtər istədi,
Kimi təxti, kimi taci, kimi əfsər istədi.
Padşahlar dəmbədəm təsxiri-kişvər istədi,
Eşqə həm cox kimsə düşdü vəsli – dilbər istədi,
Hec birində aqibət, bir zovqu rahət görmədim.

Mən ozum cox kuzəkarı kimyagər eylədim,
Sikkələndirdim qubari-tirəni zər eylədim,
Qara daşı dondərib yaquti-əhmər eylədim,
Daneyi xərmohrəni durrə bərabər eylədim,
Qədrü qiymət istəyib, qeyr əz xəsarət görmədim.

Eyləyən viranə Cəmşidi-Cəmin eyvanını,
Yola salmış, bil ki, bəzmi-ışrətin cəndanını,
Kim qalıbdır ki, onun qəm tokməyibdir qanını,
Donə-donə imtahan etdim fələk dovranını,
Onda mən bərəkslikdən ozgə adət görmədim.

Gun kimi bir şəxsə gundə xeyr versən səd həzər,
Zərrəcə etməz ədayi-şukri-nemət aşikar,
Qalmayıbdır qeyrəti şərmu həya, namusu ar,
Dedilər ki, etibaru etiqad aləmdə var,
Ondan otu mən də cox gəzdim, nəhayət, görmədim.

Muxtəsər kim, belə dünyadən gərək etmək həzər,
Ondan otu kim, deyildir oz yerində xeyru şəhər,
Alilər xaki-məzəllətdə, dənilər motəbər,
Sahibi-zərdə kərəm yoxdur, kərəm əhlində zər,
İşlənən işlərdə ehkamu ləyaqət görmədim.

Dovlətu iqbalu malın axırın gördüm tamam,
Həşmətu cahı cəlalın axırın gördüm tamam,
Zulfu ruyu xəttü xalın axırın gördüm tamam,
Həmdəmi-sahibcəmalın axırın gördüm tamam,
Başədək bir husnu-surət, qəddü qamət görmədim.

Ya imam-əl-insu vəlcinnu şahənşahi-umur,
Getdi din əldən, bu gundən boylə sən eylə zuhur,
Qoyma kim, şeytani-məlun eyləyə imanə zur,
Şoleyi-husnunlə bəxş et tazədən dunyayə nur
Kim, şəriət məşəlində istiqamət görmədim.

Baş ağardı, ruzigarım oldu gun-gundən siyah,
Etmədim, səd heyf kim, bir mahi ruxsarə nigah,
Qədr bilməz həmdəm ilə eylədim omru təbah,
Vaqifə, ya rəbbəna, oz lutfunu eylə pənah,
Səndən ozgə kimsədə lutfu inayət görmədim.

Gəlin (Molla Pənah Vaqif).

Müəllif: Molla Pənah Vaqif
Xumar gözlərini sevəndən bəri,
Dəxi özgəsinə uymanam, gelin!
Xoryat ilə belə can-can olmusan,
Megər ki, mən onu duymanam, gəlin!

Cefridar sürməni çekibdir gözə,
Havalamb dəxi endirmez bizə,
Men ha billəm, qanın qaynar tüksüzə,
Men tutduğum eldən'qoymanam, gəlin!

Başına döndüyüm, sulann yolu,
Gedəndə boş gedər, gələndə dolu.
Məmələrin üstdən çatının zolu, —
Sən qıysan, mən sənə qıymanam, gəlin!

Başına döndüyüm, telli, toqqalı,
Qaşlann canımı haq-nahaq ah,
Ağanbdır, qırmaq olmaz saqqah
Vallah, üzün üstə qoymanam, gəlin!

Taxtına çıxmanam, taxtm ucadır,
Qoynuna girmənəm, yan gecədir,
Deməginən Molla Pənah qocadır
Səni tamam yesəm doymanam, gəlin!

زندگی نامه ملا پناه واقف

پرتره ملا پناه واقف
نقاش: ناصر بخشی

ملا پناه واقف به سال ۱۰۹۶ هجری شمسی در دهکده قیراق صلاحی محال قازاخ، از ایالات شمالی جمهوری آذربایجان، در خانه روستایی فقیری آقا مهدی نام چشم به جهان گشود.

ملا پناه واقف یکی از بزرگ ترین و تأثیرگذارترین شاعران مردمی و شیعی مذهب آذربایجان (قرن ۱۲ هجری، ۱۸ میلادی) است. وی سالهای متمادی معلمی کرده و نخست وزیر ابراهیم خان جوانشیر در قاراباغ و مورد او در تمام امور حکومتی بود و در جریان حمله

آقا محمد خان قاجار به مناطق قفقاز که منجر به مرگ وی گردید، ملا پناه واقف در پست وزارت شهر شوشا بود و ماجراهای شنیدنی در آن ایام اتفاق افتاده که در تاریخ ثبت شده است. ملا پناه واقف علاوه بر مقام والای شعر و شاعری مردی بسیار دانشمند و باهوش بود. برای همین گاهی به او «آخوند پناه» هم می گفتند چرا که دو واژه «ملا» و «آخوند» در آن دوران نشانه بزرگ ترین مقام علمی و فرهنگی به شمار می رفت و به شخصیت‌های نخبه و فرهیخته برجسته علمی و دینی اطلاق می شد. جالب اینکه از زمان خود ملا پناه واقف، مردم آذربایجان این ضرب المثل معروف شده که: " هر اوخیان ملا پناه اولماز " (هر دانش آموخته ای ملا پناه نمی شود!) ملا پناه واقف در سال ۱۷۹۸ به

دست محمد خان برادر زاده ابراهیم خان به بهانه های واهی اعدام شد. ولی گفته می شود این خان قدرت طلب ملاپناه را مانعی در راه قدرت طلبی خود می دانست. باری به هر تقدیر، ملا پناه از در ادبیات آذربایجان نخستین شاعری است که شعر را به زبان ساده و مردمی نوشت. گفته می شود خانه و کتابها و اغلب اشعار آخوند ملا پناه در این حادثه غارت و معدوم گردید. اشعار باقی مانده از وی در آذربایجان و ایران بارها چاپ و منتشر شده است. «ملا ولی ودادی» از شاعران توانمند و معروف و معاصر ملا پناه و دوست صمیمی وی و سنی مذهب بود و مکاتباتی شاعرانه با هم داشته اند.

اشعار ملا پناه واقف

سراسر بیر بیر یئره ییغیلسا خۇبلار،
سنین بیر مؤینه تای اولما بیلیمز.
گونش تکی شوله وئریر جامالین،
بنله گوزللیکده آی اولما بیلیمز.
هنچ گوزملی سن تک شوخ گورمه میشم،
نه فایدا، حوسنونو چوخ گورمه میشم.
اوزون کیر پیگین تک اوخ گورمه میشم،
قاشلارین طرزینده پای اولما بیلیمز.
حسرتیندن باغیریم قان ایلن دولوب،
هنیوا تکی رنگیم سارالیب-سولوب،
بۇ خۇبلوق کی، حقدن بخش اولوب،
هنچ کیمسه بیه بنله پای اولما بیلیمز.
قددین شاهباز، آغ بدنین سمن تک.
یاناغین لاله دن ضیادا گویچک.

اؤستاد سنى چكيب مانندی-ملك,
 بۇندان آرتيق حقو ساي اولا بيلمز.
 واقيفم, من سنه حئيران اولموشام,
 قاشلارين يايينا قۇربان اولموشام,
 درديندن ديدەسى گيريان اولموشام,
 قانلى ياشيم كيمي چاي اولا بيلمز.

...گر نگهدار من آن است که من می دانم

ضرب المثل در آمده نوشته است.
 به گزارش ایسنا در این حکایت می خوانیم:
 زمانی که آغامحمدخان قاجار لشکر به "قرباغ" کشیده بود، خان
 قرباغ در قصبه ای به نام "شیشه" متحصن گردید و در آنجا به
 کندن سنگر پرداخت و یاران خود را به دفاع گماشت
 شاه قاجار برای او پیغام فرستاد که با آن عده قلیل توانایی مبارزه با
 او را ندارد و حتی او را به ضربت های سنگپاره های منجنیق تهدید
 کرد و پیغام داد که با این همه چگونه می توانی شهری مانند شیشه
 را از من نگاه داری؟

ملا پناه واقف" که شاعر خان قراباغ بود این شعر را در جواب "
 خان قاجار نوشت
 گر نگهدار من آن است که من می‌دانم شیشه را در بغل سنگ "
 "نگه می‌دارد

تورکجه شعرلر

اشعار ملا پناه واقف

آیدین اولسون گوزلریم کیم، گلدی یارین کاغذی
 کونلومی شاد ائیله دی گوزل نگارین کاغذی
 اوخودوم، اوپدوم، گوزه سورتدوم، دندیم: صد مرحبا!
 گوزوم اوسته وار یئرین، ای گلزارین کاغذی
 سندن آیری اول قدر قان آغلادیم کیم، دمبدم
 یاشه باتیب، ایسلانیب صبر و قرارین کاغذی
 چوخ چکیردیم انتظارین، گوزلریم یولدا ایدی
 شکرلله، گلدی اول چشم خمارین کاغذی
 غیری یاری، ای گوزل، قیلما بدل سن «واقفه»
 یادگار ساخلار، بو اولسون اعتبارین کاغذی

اشعار ملا پناه واقف

ای جانیم جلاّدی، عؤمروم یاغیسی!
 مگر سنده ظالیم! دین - ایمان یوخدور؟
 گنجه - گوندوز حسرتینی چکمه‌کدن،
 اوزولوبدور، منده دخی جان یوخدور.
 سگ رقیبین بیر داش دوشسون باشینا،
 قویماز کی یار ایلن اولاق آشینا،

حقدير بئانان چوخدور عشق آتشنا،
 منيم تک اود توتوب آليشان يوخدور.
 ای قاشلاری هیلال! یانقلاری گول،
 ای زولقلری ریحان، خاللاری فولفول،
 عاشیقین اولدورهن بی رحم و بی دل،
 سننن تک عالمده ائو بیخان یوخدور.
 سنی سنوئن اولور همیشه دلشاد،
 سویون آدمیدیر، جینسین پریزاد،
 قامتین عرعدیر، قوللارین شمشاد،
 بو شأن و شوکتده هئچ انسان یوخدور.
 واقیف حالین سیتمکارا دئمه گه،
 یالواریبان وارا - وارا دئمه گه،

اشعار ملا پناه واقف

بیر اوزو گول، رنگی لاله، زلفو تر
 گشته چیخیب، دره ر تازه بنؤوشه
 دسته - دسته سانجیب بوخاغ یانینا
 یاراشیبیدیر او شاهبازا بنؤوشه
 جسمی مرمر حلقه زولقلری قارا
 اونو گورن مجنون اولار آوارا
 هوروب ساچلارینی سالیب قاطارا
 دوزوب تنله، هم قوتازا بنؤوشه
 یاشی اون سکیزه یئنی جه یئتمیش
 گوزللیکده تامام خلقی مات ائتمیش
 گشته چیخمیش یار گلدیین ائشیتیمیش
 داغا سالیب بیر آوازا بنؤوشه

زلفون آچیب آغ قوللارین چیرماسین
 ائله گزسین ، اونو رقیب گۆرمه سین
 اغیار ایله چیخیب سئیره ، درمه سین
 لایق اولماز انلاماز سا بنؤو شه
 سن ساللانیب قاباغیمدان گنده نده
 هرگز قالماز صبر و اختیار منده
 واقف زلف لرینی تعریف انده نده
 گرک دیر کی اول یازا بنؤو شه
 بو خسته نین عرضین یارا دئمه گه،
 مگر بو آرادا مسلمان یوخدور؟!

اشعار ملا پناه واقف

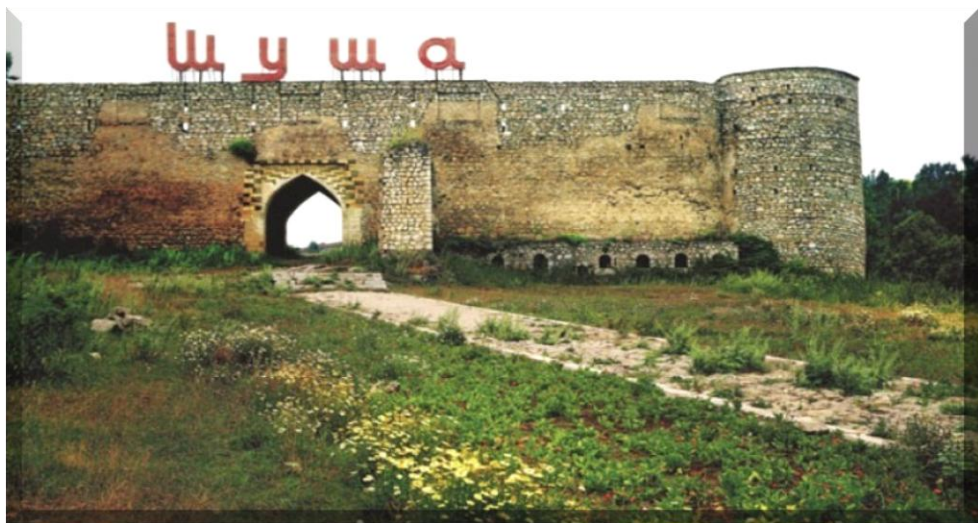
بنفشه قوخولو یاردان آیریلان،
 گونده یاسا باتار، گونو زار اولور،
 جانیندا اختیار قالماز ذرّجه،
 گنجه بیدار، گوندوز بیقرار اولور.
 آیریلیق بیر یانار اودور، قازیلار،
 یازیلما سین هرگز بئله یازیلار،
 اول گوموش بیلکلر، شمشاد بازولار،
 یادا دوشهر، ایشیم آه و زار اولور.
 باهادیر دئمزلر هرگز سایانا،
 گؤروم، لعنت اولسون یاردان دویانا،
 گؤزهل سئوین کیمسه گرهک دایانا،
 دوست یولوندا چووغون، اولور قار اولور.
 باخیشی مست اولور چشم خومارین،

جنتدن آرتیقدير ذۇوقو ديدارين،
 آغ سینهلى، شکر مەلى يارين،
 جفاسىنى چكەمەك شىرىن كار اولور.
 واقيف! يار يانیغى يامان آفتدير،
 آیریلیق ظولومدور، بیر قیامتدير،
 گۆزەللر دە بئله بابت بابتدير،
 کیمی دوغرو، کیمی بیقرار اولور.

اشعار ملا پناه واقف

قاینار گۆزلریندن، شوخ باخیشیندان،
 عجایب فیتنلر، فعللر گۆرونور،
 صف - صف دوران سیاه کیپر یکلریندیر،
 یوخسا کی گۆزومه میللر گۆرونور؟
 آغزی پیالهسن، قددی میناسن،
 نئیچون اوتورورسان مندن یانا سن؟
 سن مگر کی یاشیل باشلی سوناسن،
 سنده تر جیغالی تنللر گۆرونور!
 گئندن گئتمه، بیر بری باخ، آی گئندن،
 گۆزوم دویماز سن تک گۆزەل کیمسەدن،
 گاه یاخادان شعله وئریر آغ بدن،
 گاه اولور کی، نازیک اللر گۆرونور.
 قددین طعنه وورار او سرو نازا،
 جان قوربان ائیلەرم سن تک شهبازا،
 اوزون کیمی زولفون کیمی تر-تازا،
 نه لالەلر، نه سونبوللر گۆرونور.

واقيف! ياد انت سنى ياد ائيلمىنى،
 من سئویرم منه یاریم دئیىنى،
 قويماز گۆز اؤنوندن سئوہن سئوہنى،
 كؤنولدن كؤنوله يوللار گؤرونور

تورکجه شعرلر TÜRKÇƏ ŞEYRLƏR

ملاپناه واقف / سنوگيليم

سنوگيليم لبلرين ياقوتا بنزر
 سراسر ديشلرين دردانه دن دير
 صدف دهانيندان چيخان سوزلرين
 هربيري، بير غير خزانه دن دير

خومار-خومار باخماق، گوز قايداسي دير
 لاله تڭ قيزارماق، اوز قايداسي دير
 پريشانليق، زولفون اوز قايداسي دير
 نه باد صبادن، نه شاننه دن دير

موشتاق دير اوزونه، اوزو واقفين
 يولوندا پاي انداز اوزو واقفين
 سن سن فيكري ذيكري، سوزو واقفين
 غير سوز يانيندا افسانه دن دير

ملاپناه واقف/ننچون آغلادین؟

منی غرق ائله دین غم دریاسینا
ای چشم خماریم، ننچون آغلادین؟
ای گوزوم، نه دگیب کوکړک کونلونه؟
ای شیرین گفتاریم، ننچون آغلادین؟
گردنینه زلفون تر سنبل کیمی
سونادان اوزولموش قارا تتل کیمی
سن گرک گوله سن قیزیل گول کیمی
ای لاله رخساریم، ننچون آغلادین؟
اولمایا سن منی بی اقرار ساندین
ظرافت ائله دیم، اونا اینانددیم
نه دگدی کونلونه، نه دن بولانددین
دیشلری مرواریم، ننچون آغلادین؟
باغریم باشین شان- شان ائله دین، دلدین
دونوم گوزلرینه، آز آغلا، اولدون
دئییه ردین، گولردین، بئله دئییلدین
منیم جادوگریم، ننچون آغلادین؟
هر کس گورن دمدہ اوز سیردشینى
مگر توکر قاباغینی، قاشینی؟
اودا یاخدین جگریمین باشینی
واقف دئییر: دلداریم، ننچون آغلادین؟

ملاپناه واقف/بنؤوشه

بیر اوزو گول ، رنگی لاله ، زلفو تر
 گشته چیخیب ، دره ر تازه بنؤوشه
 دسته — دسته سانجیب بوخاغ یانینا
 یاراشیبیدیر او شاهبازا بنؤوشه
 جسمی مرمر حلقه زولفلری قارا
 اونی گۆرن مجنون اولار آوارا
 هوروب ساچلارینی سالیب قاطارا
 دوزوب تنله ، هم قوتازا بنؤوشه
 یاشی اون سککیزه بئنی جه بئتمیش
 گۆز للیکده تامام خلقی مات ائتمیش
 گشته چیخمیش یار گلدیین ائشیتیمیش
 داغا سالیب بیر آوازا بنؤوشه
 زلفون آجیب آغ قوللارین چیرماسین
 ائله گزسین ، اونی رقیب گۆرمه سین
 اغیار ابله چیخیب سئیره ، درمه سین
 لایق اولماز انلاماز سا بنؤوشه
 سن سالانیب قاباغیمدان گنده نده
 هرگز قالماز صبر و اختیار منده
 واقف زلف لرینی تعریف ائده نده
 گرک دیر کی اول یازا بنؤوشه

ملاپناه واقف/کوسموشم

مهربانلیق گورمه بیب بیر مه لقادن کوسموشم
 گونده یوز آل ائيله یین قلبی قارادان کوسموشم
 شائینه دئدیم شیرین سوز، بیر شی اوندان دادمادیم
 بو سببدن آغزی شکر دلربادان کوسموشم
 بیر قدح می ایسته دیم، سیندیردی کونلوم شیشه سین
 داش باغریلی ساقی صاحب جفادان کوسموشم
 چون اومان یزدن کوسرلر بیر مثل دیر خلق آراسیندا
 کوسدوگیم بیجا دگیل دیر آشنادان کوسموشم
 گوردوم اول که، بناسین یارلیق ائتمگ دگیل
 واقفا، اصلی بودیر من بو بنادان کوسموشم

ملا پناه واقیف غزل

کیم کی سئودای سر زولف پریشانه دوشهر،
 گاه زندانه، گهی چاه زرخدانه دوشهر.
 آفت دهر دهگهر اول کسه کیم کامیلدیر،
 ماه هر گون کی کماله یئته، نقصانه دوشهر.
 مرد ایگیتلر اوزونه محبسی مئیدان بیلیر،
 سانما کیم ناکس و نامرد بو مئیدانه دوشهر.
 عئیدن صاف چیخار پاک و میرا گورونور،
 هر طلا کیم کورهی آتش سوزانه دوشهر.
 پیچ و تابه دوشهنین ایشی، بلی اوزده اولور،
 زولف بو وجهله روخسارهی تابانه دوشهر.
 هر یامان یئر کی اولور، یاخشیلارین منزلیدیر،
 لعل داش ایچره، خزینه دخی ویرانه دوشهر.
 شام غم شادلیق ایامینا خوش زیور دیر،
 نئجه کیم، خال سیه عارض جانانه دوشهر.
 ای ویدادی! غم هیجرانا گرفتار اولماق،
 بیر سنه، بیر منه، بیر یوسف کنعانه دوشهر.
 عشقه دوشمک سنه دوشمز، قوجالیبسان، بئله دور،
 بئله ایشلر یئنه واقیف کیمی او غلانه دوشهر.

ملا پناه واقیف غزل

ای ویدادی! گردشِ دؤورانِ کج رفتارا باخ،
 روزیگارا قیل تماشا، کارا باخ، کردارا باخ!
 اهل ظولمو نجه بر باد ائیلیدی بیر لحظه ده،
 حؤکمو عادل پادشاهِ قادر و قهارا باخ!
 صوبح سؤندو، شب کی خلقه قبیله ایدی بیر چیراغ،
 گنجه کی اقبالی گور، گوندوزده کی ادبارا باخ!
 تاج زردن تا کی آیریلدی دماغ پور غرور،
 پایمال اولدو تیپیکلرده سرِ سردارا باخ!
 من فقیره امر قیلیمیشدی سیاست ائتمه گه،
 ساخلیان مظلومو ظالیمدان او دم غفارا باخ!
 قورتاران اندیشمدن آهنگر بی چارمنی،
 شاه اوچون اول مدبری تبدیل اولان مسمارا باخ! [1]
 عبرت انت آغامحمدخاندان، ای کمتر گدا!
 تا حیاتین وار ایکن نه شاه، نه خونکارا باخ!
 باش گؤتور بو اهلِ دونیادان، آیق توتدوقجا قاچ،
 نه قیز، نه اوغولا، نه دوستا، نه ده یارا باخ!
 واقیفا! گوز یوم، جهانین باخما خوب و زشتینه،
 اوز چئویر آل عبا، احمد مختارا باخ!

کاری نکنید که
گوسفندان گرگ شوند
(خلاصه ی داستان
«گوسفندی که گرگ
شد» از عزیز نسین)

در دهی کوچک چوپانی زنگی میکرد که یک گله داشت و چند تا هم سگ. این چوپان هر روز بیشتر از روز قبل به گوسفندهاش سخت میگرفت. شیر زیادی از آنها میدوشید و غذای کمی به آنها میداد و وقت و بی وقت هم آنها را به باد کتک میگرفت. یک بره ی کوچک هم در این گله بود که چوپان از او هم انتظار شیر داشت. هر روز او را کتک میزد و به حرفهای او هم گوش نمیداد. بره به چوپان میگفت که هنوز کوچک است، قدری مراعات او را کند، او نمیتواند هنوز شیر بدهد. اما چوپان به حرفهای بره توجه نمیکرد و را کتک میزد. بره هم برای اینکه از چوپان کمتر کتک بخورد به کوه ها فرار میکرد و آنجا پناه میگرفت. بره آنقدر که در کوهها و سنگ ها برای فرار از دست چوپان دویده بود، سم هایش از بین

رفته بود و به جای آن ناخنهای تیزی شبیه چنگال در آورده بود. هرچه بره به چوپان التماس میکرد که او هنوز کوچک است و توانایی شیر دادن ندارد، اما چوپان توجه نمیکرد و آنقدر به او سخت گرفته بود و او را دوانده بود که بره شکمش تو رفته بود و قدش کمی بزرگتر شده بود. پشمهایش هم کم کم ریخته بود و به جای آن کرک های کوتاهی در آمده بود. در اثر تمام آزار و اذیت چوپان کم کم دنبه ی بره آب شد و دم درازی به جایش در آورد. چشمهایش آنقدر که در تاریکی باز مانده بود بزرگ شده بود و حسابی میدرخشید. در ادامه دندانهای بره هم به تدریج درازتر و تیزتر شد و زبانش هم درازتر شد و صدای او هم تغییر کرد و دیگر بع بع نمیکرد و چیزی شبیه زوزه از او شنیده میشد. سگهای گله دیگر جرات نزدیک شدن به بره را نداشتند. اما چوپان انگار که کور باشد به اینها توجه نمیکرد.

کار هر روز چوپان همین بود که هر روز بره را کتک بزند. بره هم دیگر بره ی سابق نبود بزرگتر شده بود و حتی گاهی به چوپان حمله میکرد و دست و پایش را خراش میداد. اما چوپان او را بیشتر و بیشتر میزد. روزها همینطور میگذشت و چوپان همچنان به اذیت و آزار بره مشغول بود و به حرفهای بره هم اصلا توجه نمیکرد. تا اینکه یک روز صبح زمستان چوپان مثل هر روز بیدار شد و به محض اینکه پایش را بیرون گذاشت روی برفهای سفید جلوی کلبه اش لکه های سرخ خون دید. فهمید که گرگ گوسفندانش را دریده. کمی که جلوتر رفت دید که بره روی برفها نشسته و درحالی که مشغول لیسیدن خونهای دور دهانش است اطرافش پر از خون است. سگهای گله هم خون آلود و تکه پاره در اطرافش مرده اند. چوپان حساب کار دستش آمد. با صدایی که سرشار از ترس و اضطراب بود و با زبانی چرب به بره گفت که دیگر اذیتش نمیکند،

کتکش نمیزند و دیگر همه چیز را فهمیده است. قول میدهد که به حرفهایش گوش دهد و دیگر مثل سابق نخواهد بود. اما بره دیگر گوشش بدهکار این حرفها نبود. او دیگر آن بره ی سابق نبود. به سمت چوپان خیز برداشت و همچنان که غرش میکرد، به رویش هجوم آورد. «چوپان عزیز دیگه خیلی دیر شده» این را گفت و به روی چوپان حمله کرد. چوپان خواست بگریزد ولی نتوانست خود را از زیر پنجه های قوی گوسفندی که گرگ شده بود نجات بدهد. دندانهای تیز گوسفندی که گرگ شده بود گلوی چوپان را درید، خون گرم چوپان بر فهای سفید را رنگین کرد و این جمله را برای عبرت سایرین روی برفها نوشت:

کاری نکنید که گوسفند ها گرگ شوند.

صدها سال است آنها که خواندن و نوشتن بلدند این داستان را برای بچه و نوه هایشان تعریف میکنند، با اینحال میبینیم باز هم گاهی بزرگترها بخواب غفلت فرو میروند. و با کارها و اعمال خود کاری میکنند که گوسفند ها گرگ میشوند...

GÜLÜSTAN poeması

*Azərbaycanın birliyi və istiqlalıyyəti
uğrunda çarpışan Səttar xan,
Şeyx Məhəmməd Xiyabani
və Pəşəvərinin əziz xatirəsinə*

I-ci Hissə

İpək yaylığıyla o, asta-asta
Silib eynəyini gözünə taxdı.
əyilib yavaşca masanın üstə
Bir möhürə baxdı, bir qola baxdı.

Kağıza həvəslə o da qol atdı,
Dodağı altından gülümsəyərək.
Bir qələm əsrlik hicran yaratdı,
Bir xalqı yarıya böldü qılınc tək.

Öz sivri ucuyla bu lələk qələm
Dəldi sinəsini Azərbaycanın.
Başını qaldırdı,
Ancaq dəmbədəm
Kəsdilər səsini Azərbaycanın.

O güldü kağıza qol çəkən zaman,
Qıydı ürəklərin hicran səsinə.
O güldü haqq üçün daim çarpışan
Bir xalqın tarixi faciəsinə.

Əyləşib kənarda topsaqqal ağa,
Hərdən mütərcimə suallar verir.
Çevrilir gah sola, baxır gah sağa,
Başını yellədir təsbəh çevirir.
Qoyulan sərtlərə razıyıq deyə,
Tərəflər qol çəkdi müahidəyə...
Tərəflər kim idi? Hər ikisi yad!
Yadlarını edəcək bu xalqa imdad?!

Qoy qalxsın ayağa ruhu Tomrisin,
Babəkin qılınıcı parlasın yenə.
Onlar bu şərtlərə sözünü desin,
Zənciri kim vurdu şir biləyinə?

Hanı bu ellərin mərd oğulları?
Açın bərələri, açın yolları.
Bəs hanı bu əsrin öz Koroğlusu-
Qılinc Koroğlusu, söz Koroğlusu?

Babaların şəni, şərəfi, əlbət,
Bizə əmanətdir, böyük əmanət...
Yoxmu qanımızda xalqın qeyrəti?
Belə saxlayarlar bəs əmanəti?

Qoy ildırım çaxsın, titrəsin cahan!
Ürəklər qəzəbdən
coşsun, partlasın.

Daim haqq yolunda qılinc qaldıran
İgid babaların goru çatlasın.

Qoy əysin başını vüqarlı dağlar,
Matəmi başlandı böyük bir elin.

Mərsiyə söyləsin axar bulaqlar,
Ağılar çağırırsın bu gün qız, gəlin!..

Tərəflər sakitdir, qəzəbli deyil,
Məhv olan qoy olsun, onlara nə var.
İmzalar atılır bir-bir, elə bil,
Sevgi məktubuna qol çəkir onlar.

Atıb imzasını hər kəs varağa,
əyləşir sakitcə keçib yerinə.
Eynəkli cənabla, təsbehli ağa,
Qalxıb əl də verir biri-birinə.

Onların birləşən bu əllərilə
Ayrılır ikiyə bir el, bir Vətən.
Axıdıb gözündən yaş gilə-gilə,
Bu dəhşətli hala nə deyir Vətən?

Bir deyən olmadı, durun ağalar!
Axı, bu ölkənin öz sahibi var.
Siz nə yazırsınız bayaqdan bəri,-
Bəs hanı bu yurdun öz sahibləri?

Bəs hanı həqiqət, bəs hanı qanun?
Qocadır bu yurdun tarixi, yaşı.
Bəs hanı köksünə sərhəd qoyduğun,
Bir vahid ölkənin iki qardaşı?

Görək bu hicrana, bu müsibətə,
Onların sözü nə, qərəzi nədir?
Bu xalq əzəl gündən düşüb zillətə,
Öz dogma yurdunda yoxsa külədir?

Necə ayırdınız dırnağı ətdən-
Ürəyi bədəndən, canı cəsəddən?

Axı, kim bu haqqı vermişdir Sizə,
Sizi kim çağırmış Vətənimizə?

Neçə vaxt səngərdə hey ulaşıdılar,
Gülüstan kəndində sövdalaşıdılar.
Bir ölkə ikiyə
Ayrılısın deyə!..

Göy də guruldamış deyirlər o gün,
Çölləri, düzləri buludlar sarmış.
O göy gurultusu ulu Babəkin Ruhuymuş,
hönkürüb fəryad qoparmış.

Gülüstan kəndinin gül-çiçəkləri
Bir günün içində soldu-saraldı.
"Gülüstan" bağlandı, o gündən bəri,
Bu kəndin alnında bir ləkə qaldı.

Bağrı köz-köz oldu "Yanıq Kərəmin"
Tellər inildədi, yandı, nə yandı.
Aşığın sazında daha bir həzin,
Daha bir yanıqlı pərdə yarandı.

Həmin gün ölkəni apardı sel, su,
Tutuldu çöhrəsi günün, ayın da.
Qoca Nəbatinin eşqi, arzusu,
O gün batmadımı Arpa çayında?

Ağlayıb dağlardan əsən küləklər,
Bu məşum xəbəri aləmə yaydı.
Sanki dilə gəldi güllər, çiçəklər:
"Bu isə qol qoyan qollar sınaıdı".

Arazın suları qəzəbli, daşqın,
Sirin nəğmələri ahdır, haraydır.

Vətən quşa bənzər, qanadlarının

Biri bu taydırsa, biri o taydır.

Quş iki qanadla uçar, yüksələr,

Mən necə yüksəlim tək qanadımla?

Ürəklər bu dərddən tüğyana gələr,

Axar gözü müzdən yaş damla-damla.

Cənablar, bir anlıq düşündünüzmü?

Verdiyiniz hökmün ağırlığını?

Bu hökmün dəhşəti əllimi, yüzümü?

Biz necə götürək bu göz dağını?..

Başı kəsiləndə bu məğrur elin

Qəlbin ağrısını hiss etdinizmi -

Qoca Füzulinin, igid Babəkin

Etiraz səsinə eşitdinizmi?

Cənablar, bir damcı mürəkkəblə siz

Düşünün, nələrə qol çəkmişsiniz?

Bir damcı mürəkkəb, bir vətəndaşı

Qanına bulayıb ikiyə böldü.

Bir damcı mürəkkəb olub göz yaşı

İllərlə gözlərdən axdı, töküldü.

Min ləkə vurdular şərəfimizə

Verdik, sahibimiz yenə "ver" - dedi.

Lap yaxşı eləyib doğrudan, bizə

Biri "baran" - dedi, biri "xər" - dedi.

Bizi həm yedilər, həm də mindilər,

Amma dalımızca gileyləndilər.

Hökmü gör nə qədər böyükmüş anın

Möhür də basdılar varğa təkrar.

Yox, varağın deyil, Azərbaycanın
Köksünə dağ boyda dağ basdı onlar.

İmzalı, möhürlü ey cansız varaq,
Nə qədər böyükmüs qüvvətin, gücün.
Əsrlər boyunca vuruşduq, ancaq
Sarsıda bilmədik hökmünü bir gün.

Ey kağız parçası, əvvəl heç ikən,
Yazılıb, qollanıb yoxdan var oldun.
Böyük bir millətin başını kəsən,
Qolunu bağlayan hökmdar oldun.

Bir eli ikiyə paraladın sən
Özün kağız İkən paralanmadın.
Köksünə yazılan qəlb atəşindən,
Niyə alışmadın, niyə yanmadın?

Araz sərhəd oldu, əsdi küləklər,
Sular yatağında qalxdı, köpürdü.
Üstü dama-dama taxta dirəklər,
Çayın kənarında səf çəkib durdu.

Sular, sizdən təmiz nə var dünyada?
Ləkədən xalidir axı qəlbiniz.
Bağrınız alışıb niyə yanmadı
Bu çirkin əmələ qol qoyanda siz?

Ey Araz, səpirsən göz yaşı sən də,
Keçdikcə üstündən çölün, çəməninin.
Səni arzulara sədd eyləyəndə,
Niyə qurumadı suların səninin?

Dayanıb Arazın bu tayında mən
"Can qardaş" deyirəm, o da "can" deyir.

Ey zaman, sorğuma cavab ver, nədən
Səsim yetən yerə, əlim yetməyir?..

Qarışıb gözümdə, qarışıb aləm
Dərd-dərdi doğrayır, qəm-qəmdən keçir.
Arazın üstündən keçə bilmirəm,
Araz dərdim olub sinəmdən keçir.

Taxta dirəkləri torpağa deyil,
Qoydular Füzuli divanı üstə.
Yarıya bölündü yüz, yüz əlli il
Gəraylı, bayatı, muğam, şikəstə.

Dəmir çəpərləri eşqim, diləyim,
Tarixim, ənənəm üstə qoydular.
Yarıya bölündü canım, ürəyim,
Yarıya bölündü Arazda sular.

Taxta dirəkləri qoydular ax, ax!
Qəlbimin, ruhumun, dilimin üstə.
Biz güldük, ağladıq, yenə də ancaq
Bir sazın, bir telin, bir simin üstə.

Ürəkdən ürəyə körpü? Bir dayan!
Dərdimiz dinirsə, bir sazın üstə
Şəhriyar yaralı misrələrindən
Körpü salmadımı Arazın üstə?!

Bu taydan o taya axışdı sel tək
Gözə görünməyən könül telləri.
Bu selin önünü nə çay, nə dirək
Kəsə bilməmişdir yüz ildən bəri.

Ağalar bilmədi birdir bu torpaq
Təbriz də, Bakı da Azərbaycandır.

Bir elin ruhunu, dilini ancaq
Kağızlar üstündə bölmək asandır.

Böl, kağız üstündə, böl, gecə-gündüz,
Torpağın üstünə dirəklər də düz,
Gücünü, əzmini tök də meydana,
Qosundan, silahdan sədd çək hər yana.
Torpağı ikiye bölərsən, ancaq
Çətindir bədəni candan ayırmaq!

Ayırmaq kimsəyə gəlməsin asan
Bir xalqın bir olan dərdi-sərini.
O taydan bu taya Mustafa Payan
Oxuyur Vahidin qəzəllərini.

Dolandı zəmanə, döndü qərinə,
Şairlər od tökdü yenə dilindən.
Vurğunun o həsrət nəğmələrinə
Şəhriyar səs verdi Təbriz elindən:

"Heydər baba, göylər qara dumandı,
Günlərimiz bir-birindən yamandı.
Bir-birindən ayrılmayın, amandır,
Yaxşılığı əlimizdən aldılar,
Yaxşı bizi yaman günə saldılar.

Bir uçaydım bu çırpınan yelinən,
Qovuşaydım dağdan aşan selinən,
Ağlaşaydım uzaq düşən elinən.
Bir görəydim ayrılığı kim saldı,
Ölkəmizdə kim qırıldı, kim qaldı".

1959

GÜLÜSTAN

II Hissə

İSTİQLAL – 1

Zərurət görmədim təsadüf qədər
Məqsədə yönəlir bu başsız axın.
Məndən rica etdi bir vətənsəvər
Yazım davamını mən "Gülüstan"ın.

Yazmışdım mən onu düz qırx il qabaq.
O vaxtdan bu yana çox sular axdı.
Arazın suyunda enib qalxaraq
Ürəkdə bəslənən arzular axdı.

Torpağa düşmədi, apardı yellər
Arzu toxumları sulara düşdü.
Yandı, pörşələndi həsrət könüllər
Yenə bu minvalla illər ötüşdü...

"Gülüstan" adicə haraydı, haydı
Qulaqlar kar olur biz qışqıranda.
Mən onu yazanda şah zamanıydı,
Başqa bir zamandır indi İranda.

Millət qarşılaşdı basqa yasaqla
Cəkdi imtahana böcək, quşları
Üsullar dəyişdi, gedən bıçaqla
Gələn, pambıq ilə kəsdi başları.

Dünya çalxalandı, sular dıruldu
Tərsinə dolandı əsrin məhvəri.
Zaman hökm elədi, vaxt hakim oldu
Ayağa qaldırdı qul millətləri.

Qullar silahlandı qəzəbdən, kindən
Ayra bildilər dumandan sisi.
Qovdu ağasını məmləkətindən
Kölə Afrikanın külə zəncisi.

Göyə dirək oldu amanım, ahım,
Halalca haqqımız bizdən yan qaçar.
Zəncinin bəxtini açan Allahım
Bəs mənim bəxtimi nə zaman açar?

Yaman uzun çəkdi hökmü bu qəsdin,
Ayrılıb ikiyə döndü bir Vətən.
"Gülüstan" adlanan bu ifritənin
Kağızı, qələmi nədənmiş görən?

O kağız, o yazı yumdu gözləri
Yanan ürəklərdə od külə döndü.
Bizim aramızda o gündən bəri
"Gülüstan" tikanlı məftilə döndü.

Baş idik, ayağa indi yol olmaq
Bizi dərdimizə bu gün yad eylər.
Bir vaxt hakim ikən dönüb qul olmaq
Bizim bəxtimizə yazılmış məgər?

Bir vahid millətə, iki hakimin
Dili doğmalaşdı... Bu lap ağ oldu.
Dogma anamızın şəkərdən şirin
Bizə öyrətdiyi dil yasaq oldu.

Hakimlər özü də bilirdi aşkar
Mənim öz dilim var, öz tarixim var.
Siz haqqın üzünü boyalayırkən
Həqiqət də aydın, yalan da aydın.
Yüz min erməninin məktəbi varkən,
Yirmi milyon türkə onu qıymadın.

Dinində, törəndə bizimlə birkən
Yasandan sən mənim haqqımı sildin.
Dininə düşməni əzizləyirkən,
Sən öz dindaşına düşmən kəsildin.

Özündən, sözündən qaçaq dilimiz
İslanıb üşüdü qarda, çisəkdə.
Yüksək məqamlarda yasaq dilimiz
Qovulub yaşadı kənddə, kəsəkdə.

İnsan olmaq üçün uşaq dil açar
Yasaqlar önündə biz dilsiz olduq.
Dil varsa, xalq da var, şan-şöhrət də var
Dil yoxsa, millət yox, heç varlıq da yox.

Soruşduq: - Dilimiz yoxsa, biz kimik?
- Farsdan dönməsiniz - dedilər bizə.
Baxıb gözümüzün İçinə dimdik,
Onlar qəsd elədi mənliyimizə.

Belə "tarixçilər", belə nadanlar
Sizdə də, bizdə də dürəkdir ancaq.
Düşmən olsalar da millətə onlar
Hakimi-mütləqə dirəkdir ancaq.

Firdovsin söz açdı türk oğlu kimi
Əfrasiyab adlı Alpər-Tunqadan.

Məgər fars idimi sizin
Rüstəmi Döyüşə çağırın o böyük xaqan?

Rüstəm Zal - İransa,
Əfrasiyab - Turan,
Beləysə, fars olub
Turk nə zamandan?

Məgər türk deyildi mənim şahlarım
Əsrlər boyunca mülki-İranda?
Bəs səni tutmazmı naləm, ahlarım
Məni "farsdan dönmə" adlandıranda?

Türkün zatındadır kişilik, mərdlik
O, öz düşməninə vurmaz arxadan.
Türkə, Türk dilinə bu düşmənçilik
Sizdə bir adətdir qalü-bələdan.

Tarixə baş vuraq: Bu ağ, bu qara
Mərdlik mayasıyla yoğrulmuş babam.
Haqqını tanıdıb çox haqsızlara
Amma haqsıza da mərd olmuş babam.

Bəzən özümüzü bəyənmədik biz
Dedik, filankəsə gərək oxşayaq.
Yandı öz bağımız... fikir çeşməmiz
Özgə bağlarını suladı ancaq.

Həç kəs inciməsin, dedik qoy bizdən
Yandıq yad evində bir çıraq kimi.
"Buyur" deyə-deyə hörmətimizdən
Qonağı elədik evin sahibi.
Bizim böyük-böyük ustadlarımız
"Xəmsə"lər bağladı özgə dilində.

Dönüb yadın oldu bizim varımız
Babam talan oldu öz mənzilində.

Yada abidələr ucaldıb dedik:
Fəhləlik bizimdir, ustalıq sənin.
Çox zaman özgəyə qulluq elədik
Beyin bizim oldu, əsər özgənin.

Nadir də, Qacar da ölkələr aldı
Vətən ucalmadı, taxtı ucaldı.
Oz dogma elini ayağa saldı
Şahlar bizim oldu, zəfər özgənin.

Saldıq özümüzü özümüz gözdən
Kül ilə oynadıq, əl çəkib közdən.
Ölkələr nur aldı şəfəqimizdən
Günəş bizim oldu, səhər özgənin.

Mənim sərvətimə cahan göz dikdi
Sərvətim, dövlətim ona gərəkdi.
Babam yer şumladı, babam yer əkd
Zəhmət bizim oldu, bəhər özgənin.

Açdı sinəsini bizə bu torpaq
Aləmi bəzəyib lüt olduq ancaq.
Cıdırda çapsaq da hamıdan qabaq
Hünər bizim oldu, nəmər özgənin,
Qızıl bizim oldu, kəmər özgənin.

Meydan oxusaq da çərxi-dövrə
Bəzən özümüzlə üzbəüz olduq.
Düşməni əzsək də mərdü-mərdana,
Bəzən düşmənimiz özümüz olduq.

Zamanın küləyi de, əsdi hardan?
Uduza-uduza axır udulduq.
Vaxtın axarında gəldi bir zaman
Biz iki hakimə dönüb qul olduq.
Ayılın hakimlər, dönür bu dövran
Qorxun haqqı görən Allahınızdan.
Tarixi gerçəyi danmayın barı
Sizin çörəyiniz diziniz üstə.
Tarixi əzmiylə yaradanları
Niyə çökdürdünüz bu gün diz üstə?
Sədi dərs də verdi sizə ədəbdən
Sizsə başqasını bəyənmədiniz.
Möhtəşəm bir dini alıb, ərəbdən
Ərəbə -"çəyirtkə yeyən"- dediniz.

2

Quzeydə ayağa qalxdı məmləkət
Bir təpə bir dağla üz-üzə gəldi
Millətin qəlbində boy atan nifrət
Köksün həmləsiylə o dağ dəldi.
Yaman acıq gəldi bu nifrət ona
Tankların altında əzdi milləti.
Sığdıra bilmədi dağ qüruruna
Təpə önündəki məğlubiyyəti.
Millət millət olur, arzu, niyyəti,
İnamı, inadı,
öz imanıyla,
Dərk edib bu haqqı, bu həqiqəti,
Suvardıq torpağı şəhid qanıyla.

Eşidib qəlbimin üsyan səsini,
Yazdım "Şəhidlər" in faciəsini:
"Dilək bir çiçək də bitirə bilməz
Bu gündən sabaha körpü olmasa.
Azadlıq ağacı bar verə bilməz
Şəhidlər qanı ilə suvarılmasa.

...O şənbə gecəsi gecikdi səhər
Zaman itirmişdi o gün sağ-solu.
Ömürdən keçərək, keçdi şəhidlər
Bir qanlı gecədə min illik yolu.

O şənbə gecəsi ölüb-dirildik
Şərəf papaq oldu, başlara qondu.
O qətl gecəsi xalqın min illik
Şücaət tarixi təkrar olundu.

Qatil gülləsinə qurban gedirkən
Gözünü sabaha dikdi şəhidlər.
Üçrəngli bayrağı öz qanlarıyla
Vətən göylərinə çəkdi şəhidlər.

O şənbə gecəsi, o qətl günü
Mümkünə döndərdik çox namümkünü.
Xalqın qəlbindəki qorxu mülkünü
O gecə dağıdıb sökdü əhidlər."

3

"Gülüstan" yarandı duz qırx il əvvəl
"Şəhidlər" nəticə, "Gülüstan" təməl.
Azadlıq verilməz bilək bir kərə
Azadlıq alınar, budur doğru yol.

Axı "Gülüstan"dan ta "Şəhidlər"ə
Gedən uzun yoldu keçilən bu yol"

Daş körpü - vəhdətim, daş Xudafərin!
Gərəksiz daşların qalağı oldu.
Üstündən bir kimsə keçmədi... min-min
Könül həsrətinin göz dağı oldu.

Gəldi başımıza nələr, ay nələr,
Goramı aparaq bu dərdi qardaş?
Bütün bu bəlalər, bu faciələr
Həmən "Gülüstan"dan göyərdi, qardaş.

Quzeydə yerini göstərdik yada,
Zorun təməlini haqq deşə bildi.
Gördük, bizdən başqa bu gen dünyada,
Bütün ayrılanlar birləşə bildi.

Biriykən ikiyik, bu halımızla
Biri-birimizə həsrət qalmışıq.
Biz hələ bu gün də xəyalımızla
Həsrətin üstündən körpü salmışıq.

Buna da şükr edib, "təvəkkül" - dedik,
İmdadçün həmişə üz tutduq göyə.
Elə zaman gəldi, keçmək istədik
Xəyali körpüdən biz, daş körpüyə.

Daş körpü - vəhdətim, daş Xudafərin!
Gərəksiz daşların qalağı oldu.
Üstündən bir kimsə keçə bilmədi
Bölünən bir xalqın göz dağı oldu.

Biri-birimizə gəndən "gəl" - dedik
Tanrı üz çevirdi elə bil bizdən.

O qədər üstündən keçə bilmədik
Körpünü ot basdı qəhərimizdən.

İki əsrdir ki, o daş körpünün
Bu tayında mənəm, o tayında sən.
Sökülüb-dağılır daşlar günbəgün
Sərhəd dirəkləri xəbərsiz oldu
Bizim qəlbimizdən keçən körpüdən.

Qəsbkar qəsdini əbədi sanmış
İki başda duran tağlara bir bax.
Çoxu dağılsa da dimdik dayanmış
Birinci tağ ilə axırıncı tağ.

O tağın biri mən, o biri sənsən
Onlar əsrlərlə dözüb sellərə.
Selin zərbəsinə tağlar dözübsə,
Nə gəlib arzusu bir könüllərə?

Bu gün qismətimiz qəm-kədərdisə,
Dünənki birliyim heç unudulmaz.
Çayın altındakı torpaq birdisə,
O tayı bu taydan ayırmaq olmaz.

Neçə il əvvələ qayıdaq yenə
Diləklər dikəldi, "mən varam" - dedi.
Bu böyük diləyin zərbələrinə
Sərhəd dirəkləri tab gətirmədi.

Bu taydan o taya haray qaldırıb,
Özünə güvəndi bu millət yenə.
Dəmir məftilləri dişiyə qınb,
Oğullar doladı biləklərinə.

Araz öz yoluyla yenə axırdı,
Həsərət divarını o gün asdılar.
Qardaşlar qollardan zənciri qırdı,
Çayın ortasında qıcaqlaşdılar.
Dərdi boğazlayıb o gün sevincdən
Onlar hönkür-hönkür hey ağlaşdılar.

Qardaşlar ağladı o gün doyunca
Soldatlar, sərbazlar dəhsətə gəldi.
O günün ertəsi Araz boyunca
Tikanlı dirəklər yenə dikəldi.

Qovuşdu bir günlük bu tay o tayla
Bir günlük sevincdən çaş-baş oldular.
Qardaşı qardaşdan ayırmasıyla
Soldatla sərbaz da qardaş oldular.

Ölmədi, o günü gördü Bəxtiyar
Dedi: - Haqq önündə zor bərbad olsun.
Dedi: - Mən o günü gördüm, Şəhriyar,
Qabaqda işıq var, ruhun şad olsun.

Bu yerdə ustadla neçə il əvvəl
Telefon söhbəti yadıma düşdü:
Mən ona "gəl" - dedim, o mənə "gəl-gəl"
əllər görüşmədi, səslər görüldü.

"Məndən xəbər aldı:

- Neçə yaşın var?

Yaşımı söylədim, dedi:

- Min alqış!

Dedim:

- Nəyə alqış, ustad Şəhriyar?

Dedi ki, cavansan, sən mənə baxmış.
Arzum göyərmədi, keçibdir yaşıım,
O vüsal gününü sən gör, qardaşım".

Getməz ağzımızdan o günün dadı
Mən gördüm o günü bircə gün ancaq.
Başımız üstündə yenə oynadı
Bu tayda "dubinka" , o tayda şallaq.

Biz bunu bacardıq...
Ancaq nə fayda?
Verdik əlimizdən yelə fürsəti.
Allah bir də nə vaxt, hansı dolayda
Bizə verəcəkdir elə fürsəti?

Tarixdə neçə yol uduzduq nədən?
Zirvəyə qalxmışdıq, biz niyə endik?
Səbrlə, tədbirlə, ölçüb-biçmədən
Ağla güvənmədik, hissə güvəndik.

Səttarxan, Bağırxan və Pişəvəri
Bizimçün hər biri diridən diri.
Onlar qəhrəmandı, qəhrəman, fəqət
Təkcə igidliklə kar aşmır indi.
Uzağı görmədən, təkcə cəsarət
Arzuya, istəyə yol açmır indi.

Onlar ölçmədilər uzununu, eni
Tədbir tökmədilər, əzab çəkdilər.
Tuta bilsəydilər günün nəbzini
Arzu güllərini dərcəkdilər.

Qırx il həsrət qaldı almana alman
Dövrana baxdılar, vaxta baxdılar.

Onlar qanadlanan arzularından
Zamanın çiyinə qanad taxdılar.

Düşündük dərdimiz artdı ilbəil
Vaxtin damarını tuta bilmədik.
Siz: " zaman başqadır, vaxt o vaxt deyil",
Bizsə o arzuyla şerlər dedik.

İstiqlal qazandı quzeydə ölkə
Bunu gözləmişdi millət yetmiş il.
Bu gün aldığımız azadlıq bəlkə
Bizi biz edəcək istiqlal deyil?

İstiqlal qazandıq, kim "oxay" dedi?
Təzə bəlalara biz sinə gərdik.
İstiqlal milləti sevindirmədi
İstiqlal qazanıb, torpaq itirdik.

Çəkdi bu milləti hərə bir yerə
Məqsəd - kürsü eşqi, amal - mənfəət.
O qədər çəkişdik, həm firqələrə
Həm də bölgələrə bölündü millət.

Umdu, nəse umdu Vətəndən hamı
Amma unuduldu məmləkət dərdi.
Kürsüyə çatmaqçün biri Ağdamı
Biri də Şuşanı güdaza verdi...

Bunlar həqiqətdir, ay bədbəxt, sənin
Hansı amal ilə qəlbin döyündü?
Unudub dərdini bütöv Vətənin
Kürsü hərisliyi amala döndü.

İslam bayrağıyla başqası gəldi
Hamı düşündü ki, dünya düzəldi.
Solub-saralırdı sahibsiz təki
Bizim viran olmuş könlümüzdəki
Arzu çiçəkləri ...
o gün suladıq.
Biri-birimizi muştuluqladıq.
Bizim Söhrab Tahir, Balaş, Mədinə
Bayram libasları geydi əyninə.
Ertəsi eşitdik möhtərəm imam
Yaratdı ölkədə "cümhuri-islam".
Çox gözəl, cümhura nə irad, nə söz?
Məgər bu deyilmi istədiyimiz?
Şahlıq diyarında, şah ölkəsində
"Döndü həqiqətə" yüz illik xəyal.
Türkün öz dilində, öz ləhcəsində
Qəzetlər, dərgilər çıxdı dalbadal.
Nə oldu sonrası? Keçdi bir qədər
Boyalar silindi, bozardı üzlər.
Gördük vədlərdən tək-cə söz qalıb
Zülm qah-qah çəkir, haqsa hönkürür.
Şahlıq devrilsə də, başqa rəng alıb
Yaşayır əvvəlki zülm başqa cür.
Adını dəyişib, əhdini danıb
Yenə həmə-n zülm, həmə-n əsarət.
Qarmağa taxılan ətə aldanıb,
Tələni görmədi zavallı millət.
Zülm nə din bildi, nə dil, nə
Vətən, Cəhalət uydurdu İslam adına.

Açıq fikirlilər qaçdı ölkədən,
Dözməyib cahilin xurafatına.

Düşünən başları qovdu ölkədən
Farsı da, kürdü də, türkü də qəsdən.
Deyən tapılmadı, otur yerində
Mən qafil deyiləm sözə aldanam.
De, hanı bəs sənin əməllərində
Şəri boğazlayan müqəddəs İslam?

Məgər yuvasından didərgin düşən
O bədbəxt kimsələr müsəlman deyil?
İslamda insanlıq ləyaqətindən
Nitqlər söylədin minbərlərdə sən,
Yurddan qovduqların bəs insan deyil?

Minbərdən bağırdı söz gövşəyənlər:
"İslama hər yerdə dayağıq" - deyər.
Bizi darda qoyub "İslam" deyənlər
Niyə dayaq oldu bəs erməniyə?

Dandın həqiqəti sən bilə-bilə
Sübutun uydurma, dəlilin əbəs.
Erməni qəsbinə kirməyinlə
Xoruzun quyruğu görünmürmü bəs?

Qorxuram bu yerdə belimiz sına
Adını qoymusan "İslam dövləti".
Özün de, budurmu din qardaşına
İslam dövlətinin xətri, hörməti?

Bunun da kökünü bilirik nədir?
Səninçin "arilik" dindən öndədir.
İslama "vay" dedi, dinə "vay" dedi

Arxaya çəkildi din qohumluğu.
Sizi erməniyə dayaq eylədi
əcdadda birləşən qan qohumluğu.

Tapıldı bizdə də cəhalətindən
Dinin cövhərini anlamayanlar.
Atıldı meydana, yapışıb dindən
Onu ciblərinə qazanc sayanlar.

Kəbəyə getdilər hər il dalbadal
Ziyarət deyildi, ticarətdi bu.
Bəs hanı haqq yolu? Bu səfər, bu yol -
Hacılıq adıyla tacirlik oldu.

Dedilər: "Dərdlərə son qoymaq üçün
"İslam partiyası" gərəkmiş bu gün.
Bir deyən olmadı amma onlara
"A qardaş, din hara, siyasət hara?"

Nədir bu partiya? Mən anlamıram
Firqə, dar çərçivə, firqə bir qəfəs!
O boyda ucalıq, o boyda İslam
Firqə qəfəsinə sığışarmı bəs?

Din ilə ucalır ruhumuz göyə
Göylər bir qiyasa, ölçüyə gəlməz.
O böyük din ilə bircə firqəyə
Bəşərin yarısı sığışa bilməz.

Sökülür dan yeri, görmürsənmi sən
Zamanın özündən, vaxtın özündən?
Bu nə boş xəyaldır, nə şirin rəya?
Közərir çınqa od külün içində.

Dünyanı titrədən qoca Rusiya
Bölünüb söküldü bir gün içində.
Köksünə dağ üstədən dağ çəkilən xalq
Bir gün dağ çəkəcək dağın köksünə.
Məftil çəpərləri qıra bilən xalq
Bir il gec, bir il tez - qıracaq yenə.
Torpağı yoğurur vaxt özü qanla
Vaxt gəldi, bircə söz min düyün açar.
Artıq anlamışığı ahla, amanla
Nə məftil əriyər, nə sərhəd uçar.
Zulm öz-özünə kəsilir qənim
Baxın öz yönünü dəyişən çarxa.
Suyun gəlməsinə şübhəm yox mənim
Bir vaxt şırıl-şırıl su gələn arxa.
Salaq yadımıza bu gün, cahanın
Rəngləri dəyişən xəritəsini.
Biz də görəcəyik Azərbaycanın
Güneyli-qüzeyli xəritəsini.

Noyabr, 1999

Cavid Zulfuqarlı

Ərəbin var-yoxu
dün nəysə, bu gün
Olacaqdır daha
yüz qat üstün.

Bir Hicaz əhli deyil, hər millət
Tökəcək Kə'bəyə altın, sərvət.
Buraxıb yurdunu həp ac, çılpaq,
Sizə kor, duyğusuz ellər qoşacaq.
..Şimdi kərtənkələ yerkən bir ərəb,
Sürəcək ömrünü püreyşü tərəb.

Yurdumuz başqa səadət bulacaq,
Səbəb ancaq şu böyük din olacaq.
Şu böyük din?! Əvət, ac bir yalavac
Olacaqmış da bütün başlara tac.
Alacaq həftədə bir tazə qadın,
Sən də seyr eyləyəcəksin, şaşqın şaşqın!
Hüseyn Cavid əfəndi.

*"Savad almayan xalqın
sonu yoxdur. O, ya işğal
olunacaq, ya içindən
parçalanacaq.
Cəmiyyəti savad ayaqda
saxlayar. Ancaq görülən
o ki, get-gedə təhsilə,
mütaliyə maraq
azalır".*

H.Zərdabi

C. Cabbarlı

“Onun doğum günü də, ölümü də Yeni ilə təsadüf edir”- Rəsulzadə Cəfər Cabbarlı haqqında Bildiyimiz kimi C. Cabbarlı dünənki tarixdə, yəni ilin son günündə - 31 dekabr tarixində vəfat edib. Bu səbəbdən, Cəfər Cabbarlını xatırlamaq yerinə düşərdi. Cəfər Cabbarlı şəxsiyyəti haqqında bir çoxları söz deyib. Haqqında kitablar yazılıb, şeirlər qoşulub. Lakin etiraf edək ki, Cəfəri Rəsulzadə qədər yaxşı tanıdacaq ikinci şəxs çətin tapılar. Bu səbəbdən də onun Cabbarlı barəsində dediklərini təqdim edirik:

“Cabbarlı yalnız yazıçı deyil, eyni zamanda rejissordur. Məşhur musiqi professoru Qilyer onun "Şahsənəm" adlı mənzum pyesini nota çevirərək opera yazmışdır. “Qız qalası” mənzuməsi kimi, əsərlərindən bir qismi rusca ilə bərabər, Qafqaz dillərinə də tərcümə edilmişdir. Dramlarından başqa Cabbarlının şeirləri və hekayələri də vardı.

Cabbarlının dramaturqluğu Azərbaycan dramaturgiyasında mühüm bir mərhələdir".

...Qəribə mistikaya baxın ki , onun doğum günü də ,ölüm günü də Yeni İl axşamlarına təsadüf edir: 31 dekabr 1934 və 20 mart 1899-cu il ...Azərbaycanın on ən böyük şəxsiyyətlərindən və deyərdim ki ,atributlarından biri — azərbaycanlı dramaturq, şair və nasir, teatrşünas, kinoşünas, tərcüməçi, kinossenarist, jurnalist, aktyor, rejissor, əməkdar incəsənət xadimi Cəfər Cabbarlının vəfat etdiyi ,deyərdim ki ,şəhid olduğu gündür .. .

Cəfər Cabbarlı 1899-cu il martın 20-də Bakının 110 km-də yerləşən Xızı kəndində yoxsul bir kəndli ailəsində anadan olmuşdur. Ailəsi 1903-cü ildə Bakıya köçərək şəhərin "Dağlı məhəlləsi" adlanan yuxarı hissəsində yaşamışdır....

Cəfər .Cabbarlını sosrealizmin dar çərçivələrinə sığışdırmaq olmaz. O, Azərbaycan ədəbiyyatı və mədəniyyətini dünya mədəniyyətinin bədii zirvələrinə qaldırmaq üçün bir dramaturq, yazıçı, şair, rejissor, ssenarist, tərcüməçi kimi fədakarlıqla çalışan milli yazıçı olmuşdur.Əsərlərini qoyuram bir yana ,onun təkcə "Ana" şeirinin adını çəkməklə

ədibin nə qədər istedadlı və poetik usta olduğunu müəyyən etmək mümkündür. "Ana" şeiri ilə ədib Azərbaycan anasının bütün dövrlər üçün ölməz obrazını yaratmışdır.

Cahanda yox elə bir qüvvə baş əyim ona mən,
Fəqət nə güclü, zəif bir vücud var, yahu,
Ki, hazıram yıxılıb xaki-payinə hər gün
Öpüm ayağını icz ilə.

Kimdir o? Nədir o? Ana!

Ana!.. O adın qarşısında bir qul tək
Həmişə səcdədə olmaq mənə fəxarətdir;
Onun əliylə bəla bəhrinə yuvarlansam
Yenə xəyal edərdəm bəzmi-istirahətdir.

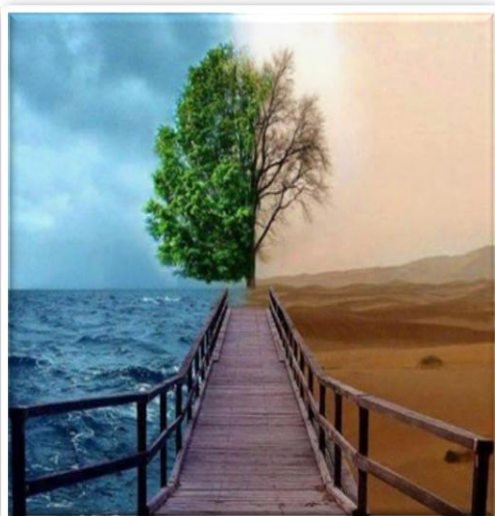
O, gah "Atan Kazaklardır " deyə xalqı sayıq olmağa
və əsl , düşmənin tanınmasına çalışıb və həm də
inqilab tərəfdarı olub Bütün əsərlərində inqilabi ruh
var , bəşəriyyəti inqilaba səsləyir Məsələn, Aydın
Pirqulunun "Kimə qarşı üsyan?" sualına cavab
olaraq deyir:

"Bütün bəşəriyyətə qarşı, bütün adətlərə, qanunlara qarşı. Bütün kainata, aya, günəşə, ulduzlara, hətta tanrının özünə, bu mənəvi jandarmaya qarşı üsyan qaldırmalıdır. Yer üzündə hakim, məhkum, zalım, məzlum kəlmələri durduqca bəşəriyyət bir gülər üz görə bilməz." Bəs Aydının istəyi nə idi? "Mən elə bir dünya istəyirəm ki, orada millətlər azad, fərdlər azad, zəhmət azad, vicdan azad, hərəkət azad, bütün varlıq azad, istila zənciri yox, fərman yox, hər kəs öz zəhmətinin, öz arzusunun quludur" Elə bir, həyat qurulmalıdır ki, orada hər söz bir qanun, hər şey bir

həqiqət olsun. Hər şey göründüyü kimi deyil, olduğu kimi görünsün... Bacarmırsan yaratma, yaradırsan yaşat! Mən dünyada ədalət divanı adında bir şey tanımıram. Hamısı yalandır. Yalan deyir Şiller! Mən yenə yalnız bu zavallı xalqı tanıyır, ona müraciət edirəm. Ona təslim oluram. Son söz onundur. Qoy o söyləsin: Kimdir müqəssir? Yaşadaraq öldürən, öldürərək yaşadan "

Elmin Nuri

Bir vaxtlar bu şe'ri
oxuyarkən, nə
zamansa
eynisini
yaşayacağımı heç
düşünməzdim...

İKİ MÜHACİR

Öz Vətəninə mənsub olmayan şəxs
insanlığa da mənsub deyildir.

V.Q.Belinski.

Dərd var ki, bənzəmir heç hansı dərdə
Gəzdiyim, gördüyüm yad ölkələrdə
Vətənçin burnunun ucu göynəyən
Adamlar görmüşəm nə qədər desən.
Bu vətən nisgilli mühacirlərin
Acı taleyinə acımışam mən,
Bəzən aşkar-aşkar, bəzən gizlicə...
Vətənə uçurlar onlar hər gecə

Min rəngli qanadlı yuxularında.
Qəriblik - Elə bir dərd ki, çəkilməz.
Balıq balıqdır ki, yad sularında
Yaşaya bilsə də, böyüyə bilməz.
Ulu keçmişimiz... həm qılınc, həm qın
Bizim həm xeyrimiz, həm şərimizdir.
Türbə qəbirləri əcdadımızın –
Torpağa işləyən köklərimizdir.
Bu kökün üstündə dayanmayan kəs
Yaşayar,
bir boy da ucala bilməz.
İmkan dənizində üzə bilsə də,
Fərəhdən bir çimdik pay ala bilməz.
Bir doğma anaya min ögey ana
Tay ola bilərmi?
Ögey - göz dağı!
Kim deyir eynidir, eyni insana
Vətən torpağıyla qürbət torpağı?
Min dəfə güclüdür öz imkanından
Vətən torpağının üstündə insan!
Bir Vətən həsrəti - bir ulu nisgil!
Vətənsiz yaşamaq - yaşamaq deyil.
Vətəndən kənarda yaşayanlara
Mühacir demişik... lap doğru, lap düz!
Vətənin içində yaşayıb, ancaq
Özünü Vətənə yad sayanlara,
Özgə mə'bədinə baş qoyanlara,
Nə ad verək biz?

Adam tanıyıram, yuxularında
Üzər balıq kimi yad sularında.
Uçar Nyu-Yorka, uçar Londona,
Mənəvi mühacir deyərdim ona!
O, elin içində elinə özgə,
Tarixinə özgə, dilinə özgə,
Havasına özgə, suyuna özgə,
Əcdaddan baş olan soyuna özgə,
Doğma ocağına, közünə özgə,
Özü də bilmədən özünə özgə,
özgəyə doğma,
Vətəndən savayı hər şeyə doğma.
Qürbət çörəyini yeyər mühacir
Vətən havasıyla yaşayar ancaq.
Ölürkən... Dizinə döyər mühacir,
İstəyi - Vətəndən bir ovuc torpaq.
Mənəvi mühacir Vətənə deyil,
Güvənər həmişə ancaq özünə.
Vətən çörəyini təpər gözüne
Özgə havasıyla yaşayar müdam.
O da bir adamdır, bu da bir adam.
O da mühacirdir, bu da mühacir.
Biri torpaq istər, biri cəvahir,
Biri insan isə... o biri tacir!

B.Vahabzadə

1986

مطالعات پایه منابع آب
اطلاع رسانی از وضعیت دریاچه ارومیه

جدول وضعیت دریاچه ارومیه در ۲۸ مرداد ماه

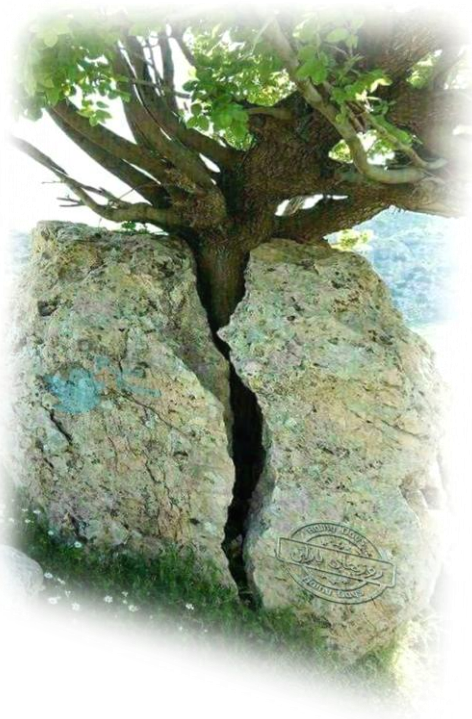
تغییرات ۲۸ مرداد سالجاری نسبت به			میانگین دراز مدت	اول مهر ۹۵	۲۸ مرداد ماه		اجزاء
میانگین دراز مدت	اول مهر ۹۵ سال	مشابه سال قبل			۹۵	۹۶	
-4.24	-0.10	-0.27	1274.67	1270.53	1270.70	1270.43	تراز سطح آب (متر)
2609.95	-119.24	-314.20	4526.7	2036.02	2230.98	1916.78	*وسعت دریاچه (کیلومتر مربع)
-14.93	-0.20	-0.56	16.27	1.54	1.90	1.34	**حجم آب موجود در دریاچه (میلیارد متر مکعب)

* وسعت و حجم دریاچه با استفاده از روشی بروز شده (فرهنگنامه تحلیلات آب) استخراج گردیده است که این روابط در دست بررسی و نهایی شدن است.

دریاچه ارومیه

وضعیت دریاچه
اورمیه و کاهش
آب

آغاچ اۆز كۆكۆ اوسته بېتىر /
انسان اۆز كۆلتورو ايله ياشار!

"دردى درد اولموشدو انلین ده منه"
ياریلدیم تانیشلار گولنده منه
بوی آتدیم دارددا دا قالاندا یئنه
بیر داها سوسمارام كۆكۆم اوسته یم!

Şah İsmayıl Səfəvi

Könüllərin fatehi..

Şah İsmayıl həqiqətləri silsiləsindən...

Şah İsmayıl beynəlxalq münasibətlər sistemində də Uzun Həsən Türkmən qanuni varisi kimi çıxış edirdi. O, qonşu dövlətlərlə ərazi mübahisələri zamanı öz mövqeyini əsaslandırmaqdan ötrü bu argumentdən geniş surətdə faydalanırdı. Məsələn, Şah İsmayıl Sultan Səlimin Çaldıran döyüşündən öncə Ağqoyunluların doğma diyarı və keçmiş

paytaxtı Diyarbəkrə olan iddialarının əsassızlığını və həmin bölgənin vaxtı ikən Uzun Həsənə məxsus olduğunu irəli sürərək, oraya Sultan Səlimin deyil, məhz özünün haqqı çatdığını bildirir və cavabını bu cür tamamlayır: “Sizin hüququnuz çatmır ki, zati-alilərimizlə Həsən padşahın vilayətinin davasını edəsiniz”. Şah İsmayıl hələ 1508-ci ildə II Bayəzidə göndərdiyi bir məktubda özünü “Ağqoyunluların qanuni varisi saydığını” açıqlamışdı. Həmçinin o da məlumdur ki, Şeybani xanın keçmiş Ağqoyunlu ərazisi olan Kirman bölgəsinə hücumunu pisləyən məktubunda Şah İsmayıl Kirmanın “öz irsi torpaqlarının bir hissəsi olduğunu” qeyd edirdi. Öz növbəsində Şeybani xan məktubunda Şah İsmayılı “Tərəkəmə Ağqoyunlularla qohumluq əlaqələrinə arxalanaraq hakimiyyət iddiasına düşməkdə” ittiham edirdi.

Bizim mənbədə göstərilir ki, Səfəvi sarayında xarici dövlətlərin elçilərinin rəsmi qəbulu zamanı Şah İsmayılın Uzun Həsənin padşahlıq taxtına (“təxt-i padişahi”yi Həsən padişah”) əyləşərək, əcnəbi qonaqları qəbul etməsi mühüm protokol qaydalarından hesab edilirdi.

Bununla Şah İsmayıl xarici dövlətlərin nəzərinə özünün Uzun Həsənin varisi olduğunu çatdırmaq istəyirdi. Əsərdən həm də aydın olur ki, bir sıra digər sülalələrin və qonşu dövlətlərin nümayəndələri Şah İsmayılı Ağqoyunlu dövlətinin qanuni varisi kimi qəbul edirdilər. Bu baxımdan zülqədər

tayfasının başçısı, Mərəş və Əlbistan hökmdarı Əlaüddövlə Bozqurdun Şah İsmayılə göndərdiyi məktub diqqəti xüsusilə cəlb edir: “Eşitmişik mərdlikdən və mərdanəlikdən bir paya sahibsən və xürc etmək iradəsi göstərib, İranı Həsən padşahın övladlarından almışsan. Lakin sən biganə (yad) deyilsən və elə həmin sülalədənsən”.

Beləliklə, mənbədən aşkar olur ki, Şah İsmayıl bütün fəaliyyəti ərzində özünü babası Uzun Həsənin hüquqi varisi hesab etmiş və onun hakimiyyətinin legitimliyinin təmin olunmasında bu faktor heç də az rol oynamamışdı. “Aləmara”nın bu faktları ilə səsləşən informasiyalara Şah İsmayılın sarayında olmuş Venesiya elçisi K.Laskarinin raportunda və digər mənbələrdə də rast gəlmək mümkündür. Osmanlı tarixçisi Gelibolulu Ali Əfəndi, Şah İsmayılın ata tərəfdən seyyid, ana tərəfdən isə Ağqoyunlu sülaləsinə mənsub olduğu üçün həm mürşidlik, həm də şahlıq iddiasına düşdüyünü yazır.

Bizim anonim müəllifin öz əsərində Səfəviləri Ağqoyunluların varisi kimi təqdim etməsi onu göstərir ki, Səfəvi dövlətinin sırası təbəələri hətta XVII əsrin ikinci yarısında da bu dövləti Ağqoyunlu dövlətinin bir davamı hesab edirdilər. Bu isə Səfəvilərlə onlardan əvvəlki türk sülalələri arasındakı varislik münasibətlərini inkar edən müasir İran tarixşünaslığında ki konsepsiyanın kökündən yanlış olduğunu sübut edir. Əslində, Səfəvilərin hakimiyyəti İranda Səlcuqlardan

Qacarlaradək sürmüş türk hegemonluğunun mühüm bir parçasını təşkil etmişdir. Səfəvilər özlərini Ağqoyunlular vasitəsilə özlərindən əvvəlki türk sülalələrinin varisi hesab edirdilər. “Aləmara”da və digər mənbələrdə Şah İsmayıl dəfələrlə qədim türk hökmdarlarına məxsus olan “xaqan” titulu ilə anılmaqdadır.

Böyük fəthlik iddiasında olan Şah İsmayıl Osmanlıların və Şeybanilərin hədələri qarşısında təkə müdafiə olunmağı düşünmür, özü də geniş fəth planları qururdu. “Aləmara”da onun öz dilindən “Rum ölkəsi üzərinə yürüşə çıxmaq”, “Toqatdan tutmuş Üsküdaradək” bütün Anadolunu, Mərkəzi Asiyada isə, “Ceyhun çayı kənarından ta Dəşt (Dəşt-i Qıpçaq) və Xətay vilayətlərinə qədər” uzanan geniş əraziləri fəth etmək planları açıqlanır. Hətta qeyd olunur ki, Şah İsmayıl 1510-cu ildə Mərv yaxınlığında özbək hökmdarı Şeybani xanın məğlub edilməsi və öldürülməsi ilə başa çatan məşhur qələbəindən sonra Çin imperatorunu (“fəğfur-i Çin”) təhdid etmək həvəsinə düşmüşdü. Həmçinin həmin qələbədən sonra Səfəvi padşahı özünü “Türküstan təxt-ü tacının varisi” kimi qələmə verməyə başlamışdı. Şah İsmayılın hərbi fəth planlarının açıqlanması baxımdan mühüm əhəmiyyət kəsb edən bir şəiri “Aləmara”nın bu yöndəki faktlarını təsdiq edir: “Qamu Rum-u Çin-ü Xorasan-u Şam; Açar bir bəy igid bunları tamam”. Yaxud: “Alıb Şam-u Rumi müsəxxər qılıb; Pəs

ondan həva-yi Firəng eylərəm” . Alman tarixçisi H.Braunun təbirincə desək, “onun məqsədi özünün və ardıcılarının hökmranlığını bütün istiqamətlərdə mümkün olduqca uzağa yaymaq və bu hökmranlığı sərəncamında olan bütün vasitələrdən, o cümlədən də dindən istifadə etməklə qorumaq idi... Onun yaratdığı dövlətin möhkəm təməlli və davamlı olduğu sübuta yetirilib; o, öz potensialını korrekt şəkildə üzə çıxarmaq bacarığına malik idi, özünü qeyri-məhdud fəthlər ambisiyasının şirnikləndiriciliyindən çəkindirə bilmirdi”.

Lakin Çaldıran döyüşündən sonra İsmayıl geniş xarici fəthlər və böyük müharibələr haqqında düşünməyərək, yalnız öz dövlətinin bütövlüyünü təmin etməyə, şərq hüdudlarını özbəklərin basqınlarından qorumağa və Cənubi Qafqazda Səfəvi hakimiyyətini möhkəmləndirməyə səy göstərdi.

Sərkərdəlik məharəti və şəxsi şücaətləri

“Aləmara” üzərində apardığımız hesablamalara əsasən, mənbədə Şah İsmayıl zamanında qızılbaş ordusunun həyata keçirdiyi irili-xırdalı 100-ə qədər döyüş əməliyyatı haqqında məlumat verilmişdir ki, bunların da təxminən 1/3 hissəsindən çoxu şəxsən İsmayılın komandanlığı altında aparılmış və o, iştirak etdiyi döyüşlərdən yalnız birini – Osmanlılara qarşı keçirdiyi Çaldıran vuruşmasını uduzmuşdu. O, özünün peşəkar süvari ordusuna arxalanaraq, açıq döyüşü üstün tutur və öz rəqiblərini çox vaxt qədim

türk savaşı ənənələri əsasında məğlub etməyi sevirdi. Şah İsmayılın hərbi taktikasında sürət və çeviklik ən önəmli faktorlar idilər. Onun döyüş taktikasında müdafiə anlayışına yer yox idi. Səhra döyüşlərində o, əsasən düşmənin səflərini qəti hücumla cinahlardan yarmaqla qələbə qazanmağa üstünlük verirdi. Həmçinin geri çəkilməyi imitasiya edərək, düşməni pusquya salmağı nəzərdə tutan “Turan taktikası” və ya “qurd oyunu” adlanan manevari məharətlə tətbiq edirdi. Şirvanşah Fərrux Yəsara qarşı Cəbani (Çobanı) (1500), Ağqoyunlu Əlvəndə qarşı Şərrur (1501), Ağqoyunlu Murada qarşı Almabulağı düzündə (1503), Əlaüddövlə Zülqədərə qarşı Ceyhan çayı sahilində (1507), özbək hökmdarı Şeybani xana qarşı Mərv yaxınlığında (1510), Orta Asiya xanlarının birləşmiş qüvvələrinə qarşı Ceyhun çayı sahilində (1513) və Osmanlı Sultan Səlimə qarşı Çaldıran çölündə (1514) apardığı döyüşlər onun ən böyük meydan müharibələri hesab oluna bilər. Təkcə meydan müharibələrində deyil, şəhər və dağ döyüşlərində də özünün sərkərdəlik məharətini isbat etməyə nail olmuşdu. İranın mühüm şəhərlərindən olan İsfahan və Yəzdi mühasirə və küçə döyüşləri nəticəsində fəth etməsi, Əmir Hüseyn Kiya Çəlaviyə qarşı Mazandaranın güclü istehkamlara malik dağlıq ərazilərində və lur hökmdarı Məlikşah Rüstəmə qarşı Luristan vilayətinin dağlarında apardığı uğurlu əməliyyatlar buna bariz nümunədir. Çaldıran düzündəki məğlubiyyətə gəldikdə, “Aləməra” müəllifi bunun

səbəbini Şah İsmayılın “mənəm-mənəmlik” edərək mümkün qüvvələrin hamısını toplamadan nəhəng Osmanlı ordusuna qarşı həlledici döyüşə atılmasında və Osmanlıların böyük say çoxluğunda və artilləriyadan istifadə etmələrində görür.

Qüvvələr nisbətinin rəqibin xeyrinə olduğu bir sıra döyüşlərdən qalib çıxması İsmayılın komandanlıq istedadının göstəricisidir. O, müharibədə şərəf və mərdliyi ən mühüm prinsiplər hesab edirdi. 1513-cü ildə Şah İsmayıl Ceyhun çayı kənarında özbəklərin və qazaxların çoxsaylı ordusu ilə üzləşərkən Qızılbaş əmirlərindən biri salın ipini kəsmək və gəmiləri sahilə çıxarmaqla çayın o biri sahilində yerləşmiş rəqib qoşunun Qızılbaşların mövqə tutduqları digər sahilə keçməsinə əngəlləməyi təklif etsə də, İsmayıl bunu özünə ar bilmiş, bədnamlıq əlaməti saymış və rəqibinin sərbəst şəkildə çayı keçib döyüşə başlaması üçün şərait yaratmış, hətta çaydakı bütün gəmiləri onlara göndərib, asanlıqla suyu keçmələrini təmin etmişdi.

Almabulağı döyüşü ərəfəsində Qızılbaşlar Osmanlıların Ağqoyunlulara verdiyi 20 ədəd artilləriyanı ələ keçirənlər də, döyüş zamanı “Süleyman şanlı xaqan (Şah İsmayıl) topxanani işlətməməyi əmr etmişdi”. Çünki o, odlu silahlara, xüsusən də artilləriyaya nifrət edir, “namərdin mərddən ayırd edilməsi və müəyyənləşdirilməsi üçün qılınc sıyrmağın” zəruriliyini vurğulayır, artilləriyadan istifadənin namərd işi olduğunu

deyirdi. Onun odlu silahlara mənfi münasibəti Çaldıran vuruşmasından bir gün öncə Sultan Səlimə müraciətindən də aydın görünür. Rəvayətə görə, döyüşdən bir gün öncə Şah İsmayıl Sultan Səlimə xəbər göndərərək, onu “kişi kimi döyüşməyə” və “topxanadan istifadə etməməyə” çağırmış, Səlim bu təklifi qəbul etsə də, döyüşün gedişində artilleriyadan istifadə etməklə vədinə xilaf çıxmış və bu faktor qızılbaşların məğlubiyyətini şərtləndirən əsas amilə çevrilmişdi. O.Əfəndiyev yazır ki, “I Şah İsmayıl zamanında Səfəvilər odlu silahın tətbiq edilməsini insanlığa zidd əməl və qorxaqlıq, cəsarətsizlik əlaməti hesab edirdilər”.

İştirak etdiyi döyüşlərdə təkcə bacarıqlı sərkərdə deyil, həm də məğlubedilməz pəhləvan kimi ad çıxarmışdı. Bizim müəllif yazır ki, döyüşlərdə “özünü hər kimə yetirərdisə, onu bir zərbə ilə yerə sərərdi”, bəzən isə hətta rəqibinin “başına elə zərbə endirərdi ki, qılınc onun kəmərinə qədər işləyib, onu ikiyə bölərdi”. Özünün qüvvətli qılınc zərbələri ilə rəqibini “xiyar kimi doğrayardı”. Savaş vaxtı düşmən ordusunun adlı-sanlı bahadırları ilə təkbətək döyüşə girməkdən çəkinmirdi: o, Mustafa paşa, Məlik Fəyyaz, Ərəb Nəim, Pəhləvan Möhsün, Polad Sultan, Əbülxeyr xan, Malqoçoğlu və s. kimi öz zamanəsinin ən məşhur sərkərdə və pəhləvanlarını məhz ikitərəfli çarpışmalarda məğlub edib, yerə sərmişdi. Həmçinin yaxşı ox atmaq qabiliyyətinə malik idi. Bəzən atdığı oxun ucu düşmənin başının

arxasından çıxardı. Şah İsmayılın döyüş vaxtı “insanlara dastanlardakı Rüstəmi unutturdu biləcək igidliklər göstərdiyini” bildirən “Aləmara” müəllifi yazır ki, “heç kim qılınc vurmaqda, zorda, pəhləvanlıqda və şücaətdə o şəhriyəyə çata bilməzdi”.

Çətin və çıxılmaz vəziyyətlərdə bütün ordunu arxasınca aparmağa və qalib gəlməyə nail olurdu. Şirvana yürüş zamanı Kür çayının, İraqda əməliyyatlar apararkən Dəclə çayının keçilməsi ilə əlaqədar problem və tərəddüdlər yaranarkən məhz İsmayıl ilk olaraq özünü atla suya vurmuş və əsgərləri arxasınca səsləyərək, ordunu itkisiz çaydan keçirməyə müvəffəq olmuşdu. Almabulağı döyüşündə Sultan Muradın əsgərləri sürətli Qızılbaş süvarilərinin həmləsinin qarşısını almaqdan ötrü döyüş səfləri önündə od qalası da, yenə də məhz İsmayıl çəkinmədən özünü “həmin yandırıcı atəşə” ataraq keçib getmiş və qızılbaşlar da onun ardınca hərəkət etmişdilər. Süvari qızılbaş ordusu əsasən düzənliklərdə və açıq ərazilərdə əməliyyatlar aparmağa öyrəncəli olduğundan bəzən qalaların alınması və ya dağlarda döyüşlər onlar üçün problem yaradırdı. Belə gərgin anlarda yenə də İsmayıl önə çıxır və şəxsi fədakarlığı sayəsində döyüşün müqəddəratını həll edirdi. Məsələn, dağlıq ərazidə yerləşən Gülxəndan qalasına hücum zamanı özү şəxsən ordunun önündə getmiş, “qılınc zərbi ilə qala darvazasının çərçivəsini sındıraraq”, qalaya

birinci daxil olmuşdu. Mazandaran hökmdarlarından Çelaviyə qarşı müharibə zamanı Marankuh dağı ətrafında çayın axarını dəyişdirərkən Şah İsmayıl əlinə bel alaraq, əsgərlərlə birlikdə çalışmışdı.

Mənəvi keyfiyyətləri

Bəzi tədqiqatçılar onu çoxlu qanlar tökməkdə və mərhəmətsizlikdə ittiham edirlər. Halbuki o, əksər hallarda, hətta ən zəif rəqibləri ilə müharibədən əvvəl “savaşa və döyüşə ehtiyac olmaması üçün” sülh təklifləri edər, yalnız qəti rədd cavabı aldıqdan sonra hərbi əməliyyatlara başlayardı. Hec vaxt məğlub etdiyi qoşunun arxasınca gedib onları təqib etməz və salamatlıqla qaçıb qurtulmalarına imkan yaradardı. “Aman vermək imandandır” deyən Şah İsmayıl təslim olanları bağışlayır, hətta onları öz müləzimləri cərgəsinə qəbul edirdi. Lakin ciddi siyasi, ideoloji rəqib hesab etdiyi şəxslərə qarşı amansız davranır, onları diri-diri, yaxud cəsədlərini yandırır, şiəliyin yayılmasına açıq etirazlar olan yerlərdə zorakılıqdan istifadə edilməsini və qətlər törədilməsini məqbul hesab edirdi. Q.Sərvər Şah İsmayılın “dostları ilə münasibətdə mehriban, düşmənlərinə qarşı isə amansız, rəhmsiz və hətta zalım olduğunu” yazır. A.Müllerin və İ.Petruşevskinin göstərdikləri kimi, bu cür qəddarlıqlar İsmayılın şəxsiyyətindən deyil, onun yaşadığı zamanın reallıqlarından irəli gəlirdi. Uşaq çağlarından atasını, böyük qardaşını itirmiş, həbsə atılmış, anasından ayrı düşmüş, böyük çətinliklərlə

üzləşmiş Şah İsmayılın əhval-ruhiyyəsinə bütün bu amillər öz təsirini göstərməyə bilməzdi və o, sonrakı fəaliyyətində düşmənlərindən qisas almaqdan əl çəkməmişdi. Çünki o, yaxşı bilirdi ki, zəiflik göstərəcəyi təqdirdə rəqibləri onu da babası, atası, qardaşı kimi məhv edərdilər. Buna baxmayaraq, İsmayıl hərbi əməliyyatlar aparılan ərazilərdə müqavimət göstərməyən dinc əhalinin zərər çəkməsinə razı deyildi. O, Təbəş vilayətinə yürüş edərkən Qızılbaşlar tərəfindən əsir alınmış dinc sakinlərin dərhal azad olunmasını əmr etmişdi.

Bəzi müəlliflər 1501-ci ildə Təbrizdə Aləmşah bəyimin Ağqoyunlu təəssübkeşliyi etdiyi üçün Şah İsmayıl tərəfindən öldürüldüyünü iddia etsələr də, bunun heç bir əsası yoxdur və Şah İsmayılın düşmənləri tərəfindən uydurulub dövriyyəyə buraxılmış şeyiədir. Şah İsmayıl daim öz anasına hörmətlə yanaşmış, hətta şeirlərində onu Həzrət Fatiməyə bənzətmişdir. Səfəvi salnaməçiləri Aləmşah bəyimi təmtəraqlı epitetlərlə, hörmətlə yad edirlər. Aləmşah bəyim heç zaman Ağqoyunlu xanədanına təəssübkeşlik etməmiş, dövrün siyasi təbəddülatları zamanı daim ərinin və oğullarının tərəfində çıxış etmişdir. Ərdəbildə yaşayan Aləmşah bəyim 1499-cu ildə Gilandan Ərdəbilə hərəkət edən İsmayılı mühüm kəşfiyyat məlumatları ilə təmin etmiş, 1500-cü ilin yazında onunla Ərdəbildə görüşmüşdü. “Aləmarə”ya görə, 1503-cü ildə Şah İsmayıl İsfahanı fəth edərkən Aləmşah bəyim sağ

idi. Bu xanımın Ərdəbildəki Şeyx Səfi türbəsinin həyətində, Allah-Allah günbəzinin yanında yerləşən məzar daşı üzərindəki epigrafiq kitabə onun h. 929-cu / m. 1522-23-cü ildə vəfat etdiyini göstərir. Bütün bu faktlar Şah İsmayılın anası Aləmşah bəyimi guya 1501-ci ildə öldürməsi ilə bağlı iddiaların tamamilə əsassız olduğunu sübut edir. Əslində, ilkin qaynaqların dəqiq bilgilərinə əsasən, Şah İsmayıl doğma anasını deyil, Şeyx Heydəri öldürən Ağqoyunlu əmirlərindən birinə ərə getdiyi üçün atasının digər bir arvadını, yəni ögey anasını edam etdirmişdi.

İsmayıl orduya qayğıkeşliklə yanaşır, hər bir əsgərin ehtiyacları ilə maraqlanır, “atı zəif olanlara öz şəxsi tövləsindən at bağışlayır, əsləhəsi olmayanlara cəbbəxanadan əsləhə əta edir və hər bir kəsə layiq olduğu qədərincə hörmət göstərirdi”. Çox vaxt ələ keçirilmiş qənimətin əksəriyyətini ordusuna paylayardı. Döyüşlərdə “şəhidlik dərəcəsinə çatmış sufilərin övladlarına əvvəlkindən daha artıq şəfqət göstərir, onları yüksək mərtəbəyə qaldırırdı”. Xüsusi igidliklər göstərmiş şəxslərə qiymətli mükafatlar verərdi. Onun ordudakı rütbə və vəzifə təyinatlarında əsil-nəsəb ciddi rol oynamır, igidlik ön planda tutulurdu. Lakin savaşa səhlənkarlıq və qorxaqlıq edənləri, kimliyindən asılı olmayaraq, sərt cəzalandırırdı. Əsgərlərini döyüş zamanı zəiflik göstərməməyə çağıraraq, onlara “ey dostlar,

mərdliklə namərdliyin arası bir addımdır” deyərək xəbərdarlıq edirdi.

Dövlət idarəçiliyində şiəliyə əsaslanan Şah İsmayıl dini ideologiyadan heç də yalnız siyasi bir alət olaraq istifadə etməyi düşünmür, siddi ürəklə tapındığı həmin məfkurədən irəli gələn prinsiplərin həyata keçirilməsini özü üçün müqəddəs bir borc hesab edirdi. O, sadəcə hakimiyyət uğrunda mübarizə aparmağı məqbul hesab etmir və özünün haqq bildiyi məzhəbə rəvac vermək yolunda çarpışdığını bildirirdi. Öz azgınlıqları ilə məşhur olan Xuzistan hökmdarı Məlik Fəyyaz ona sərvət vermək müqabilində canını qurtarmaq istəsə də, Şah İsmayıl maddi nemətlər uğrunda deyil, əqidə uğrunda vuruşduğunu bildirmiş, “mənim sənin malına və mülkünə heç bir tamahım yoxdur” deyərək, Fəyyaza qarşı savaşı sona qədər davam etdirmişdi. Mənbələrin şahidliyinə əsasən, o, sərvət uğrunda vuruşmadığını göstərmək üçün öz qoşununa 1500-cü ildə Şirvana yürüş zamanı Şirvanşah xəzinəsindən ələ keçirilmiş ləl-cavahirət və digər qənimətləri bütünlüklə suya tullamağı əmr etmişdi.

Dövlət işlərində öz əmirləri ilə məsləhətləşməyi sevsə də, fikir müxtəlifliyi üzə çıxdıqda çox zaman qətiyyət göstərərək, öz qərarlarını onlara qəbul etdirməyə nail olurdu. Peyğəmbər nəslinin davamçısı, müqəddəs hakimiyyətin – “Vilayət dudu”nın xələfi olaraq hökmranlıq edən Şah İsmayıl öz idarəçiliyində haqq-ədalətə diqqət

yetirməyə çalışırdı. Bizim müəllif onu “ədalətli və rəiyyətpərvər hökmdar”, “insafli və mürvətli padşah” deyə yad etmişdir. O, müxtəlif yerlərdə olarkən sakinlərlə görüşür, onların problemlərini dinləyir, ədalətsizliyə məruz qalanların haqqını bərpa edir, “yoxsulların və rəiyyətin əhvalı ilə maraqlanır”, “rəiyyətə və təbəçiliyindəkilərə köməklik göstərməklə məşğul olur”, miskinlərə ənamlar paylayır, dövlət işlərində ədalət nümayiş etdirirdi. Malın və canın əbədi olmadığını bildirən Şah İsmayıl öz təbəçiliyindəkilərə dünyada yaxşı əməllərlə ad-san qazanıb, yadigar qoymağı məsləhət görürdü. Tarixi qaynaqlar Şah İsmayılın siyasətini, xalqa münasibətini yüksək qiymətləndirir, onun ədalətli və səxavətli bir hökmdar olduğunu qeyd edirlər.

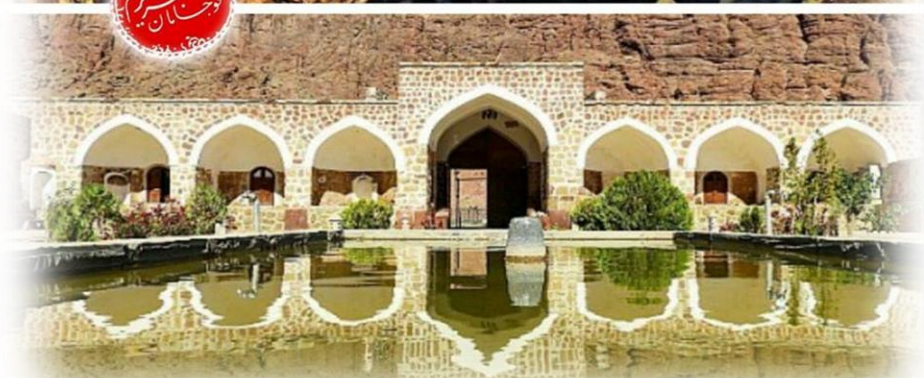
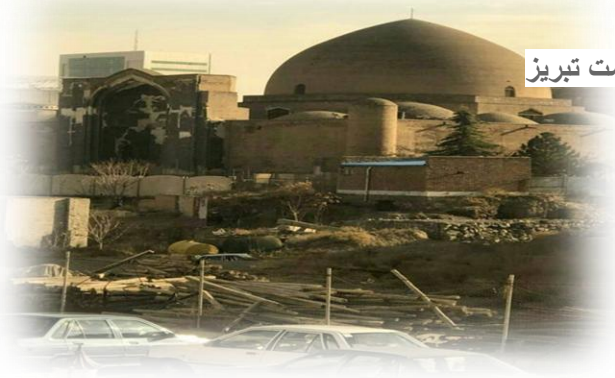
Namiq Musalı

"I Şah İsmayılın hakimiyyəti" (Aləmarayı Şah İsmayıl Səfəvi əsasında)

اینجا زلزله نشده

گوی مسجد با 700 سال قدمت تبریز

ایصفاهان

Dr. Sabir Nəbi oğlu

VƏTƏNƏ ÖVLAD MƏHƏBBƏTİ

Aqşın Ağkəmərlinin “Bizi yaşadan tarix İskəmər” kitabına ən cox yaşayan ünvan mənəcə “Vətənə övlad məhəbbəti olardı”. Kitabı varaqladıqca onun doğma diyarı olan İskəmərin maddi, mənəvi və ictimai həyatı ilə tanış oluruq. Əsərin baş qayəsi müəllifin kitaba yazdığı “Bir neçə

söz”, ünvanlı müqəddimədə bu sözlərdə yetərinca öz ifadəsinə tapmışdır:

“Bu millətin varlığı ilə əlaqədar hər şeyi yerli-dibli yox etdilər. Bir kəsi buna uf demədi, nə var ki, xalq öz kimliyinə, tarixinə və keçmişinə yad olsun.

Fililogiya elmləri doktoru İsmayıl Vəliyev “Ön söz” ünvanlı cəkili və zəngin məzmunla yazısında uzun illər boyu hakim dairələr tərəfindən ciddi maddi, mənəvi və siyasi təzyiqlərə məruz qalmış xalqın taleyi barədə söz acılır. Müqəddimə müəllifini ən çox bərəhləndirən mətləb onun bi sözlərində yetərinca əksini tapmışdır:

“Cox sevindirici haldır ki, Kimmer nəslinin nümayəndələrindən olan Aqşin Ağkəmərli tarixin ədalətsizliyini görərək Ulu Babaların dünyadakı izlərinə işıq tutan bir kitab yazmışdır. Aqşin bəyin kitabı bir kənd fonunda böyük və qədim tarixə qapı açır. Urmiya gölünü sanki tarixin görən gözü kimi

alaraq əski çağlardan bu günə baxır, tarixi kitablatdan maraqlı dəlillər gətirir.”

Pofessor “Ön sözünü” qədirdanlıq və nikbin əhval-ruhiyyə ilə sona çatdırır: “Zəngin materialları, əhatəli fikir tutumu maraqlı təhlil və mülahizələrlə zənginliyi ilə seçilən bu kitab haqqında yəqin ki, mütəxəsislər və həssas oxucular da öz biliklərini bildirəcəklər. Müəllifə maraqlı kitabına görə təşəkkür edir və ona daha böyük yaradıcılıq uğurları arzu edirik”.

Kitab 313 bölmədən ibarətdir. Həmin bölmələr bu yerlərin yaranması tarixindən, əhalisindən, təbii sərvətlərindən, tarixi abidələrindən, elmi və mədəni həyatından, daha nələrdən, kimlərdən söz açır. Təbii ki bu ünvanları xatırtlatmaq üçün uzun- uzadı bir siyahı tərtib etmək lazım gəlir. İskəmər in folkloru, atalar sözləri, bayram ənənələri, çərşənbə axşamı, toy mərasimləri, laylaları, bayatıları,

tapmacaları, xalq təbabəti, şeir və şairlər barədə söz açılmışdır. Müəlif kitaba yazdığı müqəddimə mahiyyəti daşıyan “Bir neçə söz” adlı yazısında Vətənin taleyi ilə bağlı olan siqlətli problemlərə toxunur, ana torpağın sabahını necə görmək barədə düşüncələrin oxucuları ilə bölüşür. O, yazır:

“Bu millətin varlığı ilə əlaqədar hər şeyi yerli-dibli yox etdilər”. Bir kəz buna “uf” demədi, nə var ki, xalq öz kimliyinə, tarixinə və keçmişinə yad olsun...

Müəlif “Ön sözü”nü bu iddiaları ilə başa çatdırır: “.. Həyatı bir okul düşünürük”.. Tarixi unutmaq yeni fəlakətlər yol açmaq deməkdir.”

Professor İsmayıl Vəliyevin kitaba yazdığı müqəddimə barədə onu demədən ötüb keçmək doğru olmaz ki, o yaranmış imkandan istifadə edərək tarixşünaslıq sahəsində əldə etdiyi xəzinənin qapılarını taybatay açmaq oxucusunu xalqın həyatı

ilə tanış etmək qarşısına məqsəd qoyur. Oxucu bu aləmdən zəngin tarixi sərvətlərlə tanış olur.

Müqəddimə müəllifinin kitabı mütaliədən özünün bəxtəvər hesab edir və kitab barədə xoş sözlərin şahidi olacağına inanırdı:

“Zəngin materialları, əhatəli fikir tutumu, maraqlı təhlilə və mülahizələrə zənginliyi ilə seçilən bu kitab haqqında yəqin ki, mütəxəsisilər və həssas oxucularda öz fikirlərini bildirəcəklər. Müəllifə maraqlı kitabına görə təşəkkür edir və ona daha böyük yaradıcılıq uğurları arzu edirik.

Müəllifin yaradıcılığından öyrənirik ki, bu ərazidə 87 kənd, iki rayon, 8 qəsəbə, 6 şəhər var, mərkəzi Gəbistərdi. Ərazinin şəhərlərini asfalt, su və dəmir yolu birləşdirir, bu gün Təbriz həm dəmir yolu, həm də şose yolu ilə Avropa ilə əlaqə saxlaya bilir. Orasını xatırlatmaq artıq səslənməzdi ki, Güney əhalisi tamamiylə türk və müsəlmandır.

İskəmər də həyat etibarı özül üzərində qurulur. Bircə buna diqqət yetirək 80 ildə yalnız burada 6 boşanma hadisəsi qeydə alınmışdır.

Bölgənin təsərrüfat həyatı cox zəngindir. Ərazidə taxılçılıq, heyvandarlıq yetərinə inkişaf etmişdir. Bu torpaqda 16 növ, o cümlədən kişmiş kimi, əsgəri, gəlin barmağı, təbərzə növü üzümləri bütün məntəqədə şöhrət qazanmışdır. Bu sərvətlərər baxmayaraq müəllif İskəmər in yoxsulluğuna səbəb olmuş amillər barədə söz açır. Bu sırada xalqın öz dilində təhsil almamısını, bölgəyə yeni sənaye ocaqlarının yaranmamasını, narkotik maddələrin yayılmasını, ərazinin bitkisiz olması nəticəsində torpağın yağış suyu ilə axıb getməsinə ayrıca qeyd etdi.

Bu bölgəyə yerləşən Urmu su tutumu Xəzər dənizindən sonra ən böyül göl hesab olunur. Urmu gölü ilə qovuşan çayların bir çoxu Mişov, Savalan,

Səhənd və Mirov dağlarından axan sellərdən əmələ gələn Urmu gölü faydalı mədən qazıntıları ilə çox zəngindir. Pəhləvi rejimi ölkədə hakim olduqadan sonra bu gölə Rzanın adını verərək yerləşdiyi bölgəni Rzayyə adlandırdılar. İnqilaban sonra yenə Urmu gölü adlanmaq haqqı qazanıb Urmu gölü ətrafında yerləşən fabriklərin tullantılarının axması gölü yox olmaq təhlükəsi qarşısında qoyub. Suyun azalması nəticəsində şorluğu artdığı üçün istifadəyə yaramaq qabiliyyəti azalmışdır. Bu hal Azərbaycanın gözəl bir turist məntəqəsinin yox olmaq təhlükəsi qarşısında qoyur.

İskəmər sakinləri öz bölgələrinin simasında bütün xalqın taleyi haqqında düşünmüşlər. 1944-cü ildə iki dost arasında olmuş bu söhbət bu həqiqət barədə əsasla anlayış doğurur. Söhbətin əsas məğzi bu sözlərdə ifadəsini tapmışdır: “Onlar başqaları kimi xansız-ərbabsız kəndi düşünürdülər. Onlar

düşünürdülər ki, yer əkəninidir, yer biçəninidir, yer kəndlinindir, əkinçinindir. Onlar şahsız kralsız bu ölkəni, özgür, bağımsız vətəni düşünürdülər.

Xalqın azadlıq qatları hələ daşlı- cıncıllı, dərəli-təpəli yollarından keçməli idi.

Müəllif mübaşir Mişarlı və fədailərdən Şəbinim mərd anası Dulustanın görüşündə baş vermiş mükamilədə bu halə ustalıqla təqdim edir.

“Gülüstan, Şəbiyə de. Bu qara quralardan deyil. Bu dəfə onun əlindən qurtaran yalnız Əzrail olacaq ha! Gülüstan xala qəzəbli baxıb, uca səsələ dedi:

- Hamı sən kimiləri yaxşı tanıyır. Baltaya sap olanlar baltadan pis olar, amma bunuda sən yaxşı bil. Muşurzalı, yel əkən tufan biçər. Nə tökərsən açına o da çıxar qaşığına. Gəldiyin yoldan qayıtsan yaxşı olar. Daha sən kimilərinin də yeri yoxdur.

"Baş verən çəkişmələrə müəllif bu misralar ilə
münasibət bildirir:

Sulu dərənin başı Mişov dağları,

Uca Savalana, Səhində yoldaş.

O səbəbdən o tay, bu taya qardaş.

Aqşın deyər Vətən varsa, varam mən,

Bu sevgidəndir ki, yanan naram mən.

Bir həqiqət o dövrdə döyüş meydanlarında,
haqqı- həqiqəti öz həyatları hesabına qoruyan,
sinələrini döyüşlərdə, səngərə çevirən azadlıq yolu
mücahidlərinin nəzərindən yayınmır, onlar və
onların arxasında dayanan qüvvələri yaxşı tanıyıllar.
Müəllif yazır

"Bu şüarlar o günləri xatırladan sözlərdir:

Məhv olsun Seyid Ziya, məhv olsun Cərçil!

Yox olsun insanın, insana qul olması!

Necə ki məhv oldu bişərəf Hitler!

Müəllif Cərçillərin, Hitlerlərin tarixən düçar olduqları aqibətədən Seyid ziyalıların da yaxa qurtarmayacaqlarına inanır.

“Nəhayət təzə bahar gül- çiçəklə bəzəndi, 1945- ci ildə Milli hökumətin yaranmasına səbəb oldu. Ömrü bahar çiçəyi qədər olsa da Azərbaycan tarixində silinməz oldu”.

Müəllif o günlərdə baş verən tarixi hadisələrlə, o yolda qəhrəmanlıq göstərmiş fədailərə və şəhidlərə xüsusi səhifələrdə yer vermişdir. Bir cəhət qeyd olunmağa layiqdir ki, müəllif harada və nə vaxt nəşr olunduğundan asılı olmayaraq təqdim etdiyi insanlar və hadisələrlə əlaqədər əli çatın yerdə olan hər qəbil sənətdən ustalıqla istifadə etmişdir. Bu

baxımdam qaynaqlar ünvanı ilə dərc olunan materiallar xüsusi maraq doğurur. Oxucu həmin mənbələrlə maraqla tanış olur və xalqın sərvətlər xəzinəsinə pəncərə açdığı üçün müəllifə qəlbində dərin minnətdarlıq hislərinin baş qaldırmasında fərəhini gizlədə bilmir. Müəllifin həmin əbədi abidələr ilə ələqədar təqdimindən el sənətinə bəslədiyi məhəbbətin rayibəsini duymaq xüsusi qabiliyyət tələb etmir:

“İgidlik, cəsarət, qüdrət rəmzi mənalərini daşıyan qoç, qurd, hekayələr, oyunlar, əfsanələr yaranmışdır.”

Kitabın maraqlı bölmələrindən biri “İskəmər toponimi” adlanır. Müəllif bu yerin ovladı olduğu üçün təbii ki, ona qəlbindən su içən məhəbbət vardır. Bu sevgisi onu vətəni ilə ələqədar geniş bazalarda açmağa sovq edir. Belə mətinlərdən biri

də ünvanında yer alan “toponim” sözünün izahı ilə əlaqədardır. Müəllif yazır:

“Toponimlər hər bir xalqın, millətin etnusunun- qovmiyyətinin, canlı tarixidir. Onların keçmişlərini əks etdirən bir güzgüdür. Demək hər bir yer adı tarixi sənədi kimidir. Keçmişdən bu günə, bu gündən gələcəyə uzanan bir körpüdür.”

Müəllif bu gündə ciddi maraq doğuran bu məsələ barədə də söz açır. Bu da:

“Məlum olduğu kimi Vətən yalnız bir ovuc torpaq deyil. Eləcə də dili, musiqisi geyimləri qədər əhəmiyyətə malik olan toponimlərdir. Onu qorumaq vətən borcu, namus borcudur. Bəlkədə buna görə deyillər: “Hər şey vətənlə başlanıb, vətənlə qurtarır.”

Bu baxımdan erməni nankorları tarix boyu olduğu kimi bizim günlərdə də bəzi ərazilərimizin

qəsb etmək üçün fitnəkar siyasətlərini və ürəkbulandırıcı fəaliyyətlərini davam etdirməlidir. Şair Mir Hidyət Həşəri “Urartlorun tarixi məsələsi” adlı əsərində ermənilərin özbaşınalıqla dəyişdirdikləri yer və məhəllə adlarından söhbət açır. O cümlədən Damcılıni, Maravan, Saclını, Noraşin, Qullucəni, Vardens, Gecəgülünü, Sevan ilə əvəz etdiklərini yazır. Haqqında söhbət edən kitabın müəllifi bir məsələyə də ciddi həssaslıq göstərir. O doğma diyarı olan İskəmər təpələrini, yollarının, küçələrinin, kəhrizlərinin, bulaqlarının, dərələrinin, çaylarının, qonşu kəndlərinin, meydanlarının, tayfalarının haqqında məlumatı var. Kitabda “İskəmər folklorunda “atalar sözləri” sərlövhəli bir bölməyə dəyər ayırmışdır. Həmin bölmə ilə əlaqədar yazıda mövzu ilə bağlı belə bir izahat verilmişdir.

“20- ci yüzillikdən başlayaraq atalar sözü “ata sözləri”, “Atalar sözləri kimi də türk ədəbiyyatın daxil olmuş, Azərbaycan və digər Türk bölgə və ölkələrində “Atalar sözü” dəyişik formalarda deyilir. Məsələn “Türkə məsəl” eldə belə söz var. “Türkün sözü”, “Tur kuşu”. Haqqında söhbət gedən kitabda 200 atalar sözünə yer vürmüşdür. Bəzi nümunələr ilə tanış olaq:

Yelkəni tutan bilər. Meyvəli ağacı daşlarlar. Yel həmişə yelkənə görə əsməz. Boş çuval dik durmaz. Sürüdən ayrılan quzunu it qapar.Yel gedər, qum qalar.

Müəllif Novruz Bayramının İskəmərdə keçirilməsi ilə əlaqədar maraqlı mülahizələrini oxucuları ilə bölüşür. Bircə izahına diqqət edək: Xalqımız bu günü böyük hazırlıqlarla yerinə gətirir, bu günlər ilə şeirlər, mənasını axtarsaq yoxsulluqdan çıxıb bolluğa, yazı ayaq basmaq

deməkdir. Bütün tamaşalar, şeirlər mahnılar özəl yer tutur. Mövzu isə yaxşılıq, xeyirxanlıq, sevgi, bacarıq və yüksək mənəvi- insani dəyəərə bağlıdır.

Bütün bunlarla yanaşı müəllif Bayram ilə əlaqədar “Təkəm oyunu”, “İskəmərlə Cərşənbə barədə maraqlı söhbət açır.

“Cərşənbənin axşam çeşmə başına gedib bəzənərlər. Sonra üç dəfə sudan atlanıb bu şeiri oxuyarlar.

Atıl – batıl Cərşənbə

Ayna təkin baxtım açıl çərşənbə!

Topluda dərc edilmiş uşaq folkloru ilə əlaqədar belə bir izahat verilmişdir:

“Uşaq folklorunda əsas yer tutan “”Nazlama”, “Arzulama”, “Oxşamalar”in izahı yığcam olsa da hər bölmədə təqdim edilmiş şeirlər cox cəlb edici və

mənələ səslənirlər. Bir neçə nümunə ilə tanış olaq.
Arzumalarda ümid dolu günlər, aydın gələcək, sağlıq
xöşbəxtliklə bağlı deyimlər seirlər əsas yer tutur:

Balama qurban inəklər,

Balam haçan iməklər.

Tural oğlan qoç oğlan,

Götür qızı qaç oğlan,

Oğlandı xandı, xandı,

Baxçalarda quş qavandı.

Misri qılinc belində

Vurmağa pəhlivandı.

A telli durnam mənim,

Yaşılbaş sonam mənim.

Qolunu sal boynuma

Balaca balam mənim.

Laylalar: Laylalarımız axıcılıq, ravanlıq, dərin
hissə və gözəl musiqiyə malik olan
janrlarımızdandır:

Layla dedim gündə mən,

Kölgədə sən gündə mən

İldə qurban bir olar,

Sənə qurban gündə mən.

A laylay bəyim laylay.

Gözəl göyçəyim laylay.

Qürbət ölkə yad eldə,

Arxam köməyim laylay.

Dağların laylasına,

Gözlərin qarasına,

Analar qurban olsun,

Öz körpə balasına.

Laylay dedim oduna.

Yar yetişsin dadına.

Boya başa çatanda.

Mənidə sal yadına.

Kitabda müəllif işıq sənəti ilə bağlı bir sıra
dərəcə edici əhvalatlara toxunmuşdur.

Ərsalanın gözəl səsi və gözəl siması var idi. Bir
gün Mışov təpələrinə çıxıb oxuyur:

Baxçalarda sar olar,

Güllər açar yaz olar.

Mən sənə gül demərəm,

Gülün ömrü az olar.

Gülzar adlı bir qız Ərsalanın səsin eşidərək ona vurulur. Həmin günün səhəri orda hərəkət etmək əmri alır. Sevgililər Ərsalan döyüşündən qayıdandan sonra yenə həmə yerdə döyüşməyi və ömürlərinin sonuna qədər ayrılmayacaqlarına and içirlər. Ərsalan döyüşdən qayıdır. Vəsiyyət edir ki, ölsəm görüşdüyümüz yerdə dəfn etsinlər. Qoy ana torpaq yaralarımın məlhəmi olsun. Ərsalan həyatla vidalaşmalı olur. Vəsiyyəti də belə olur:

Bülbüləm baq icində,

Gülüm yarpaq işində.

Əgər məni soruşsan

Axtar torpaq icində.

Gülzar əhdinə vəfalı qalır. “Qəbrin ətrafında bir dam salonu, damın içində boş bir məzar qaldı. Cox keçmədi Gülzar sevgilisində qovuşdu. O gündən bu günə qədər ora aşıqların ziyarətگاهی, türbəsi oldu, möcüzələr göstərdi, şəfalar verdi. Get- gedə xalqın içində İmanzadə adı ilə tanındı.

Söz ola bilməz ki cox cəledici gedişdir. Müəllif bütün bölmələr üçün başlığı söhbət açdığı mövzunun öz xəzinəsindən seçir. Bayatı bölməsindən söz açmaq üçün isə qələminin məhsulunu təqdim etmək yolunu seçir. Bax bu misralarım:

Maralım ala gözlər,

Atam bala gözlər.

Qorxum budur gözəlim

Ayrılıq sala gözlər.

Müəllif misralarının poetik məntiqinin istədiyi kimi qavranması üçün qələmini də öz sözünü deməsindən ötrü səfərbər edir. Orasını xatırladım ki, etibar etdiyi qələm ustadının öhdəsindən uğurla gəlir.: “Bayatı deyəndə insan kövrəlir, ürəkdən bir ayrılıq xətti süzüb keçir. Bayatı deyəndə nənələr, dədələr qürbəti xatırlayıb durur. Bayatı deyəndə sevgi dənizində gəmilər batır, yollar yolçuların həsrətində qalır. Bayatı hicran deməkdir. Bayatı eşqi həsrət deməkdir”.

Kitabda müəllifin diqqətini cəlb etmiş heç bir bölməni hikmətdən xalı və topluda yer almasını təsadüfə hesab etmək olmazdı. Bu cəhətdən haqqında söhbət acmağa layiq olan bölmələrdən biri “İnamla ünvanı ilə təqdim edilmişdir. Bu bölmə ilk baxışda oxucunun diqqətini lazım olan səviyyədə cəlb etmir. Amma necə deyərlər, ağlın məsləhəti ilə yanaşdıqda həyat və yaşayış üçün nəzərə

alinmasına yetərinə ehtiyacı olduğu diqqətdən yayınmır.

Gecələr ev süpürməzlər.

İsti suyu yerə tökməzlər.

Qonaq tez getsin deyə başmağına duz tökərlər.

Vovdan altında oturma, cillə basar.

Kitabda “Qorxutmaq” ünvanlı bu bölməyə də yer verilmişdir. İlk baxışda oxucuya elə gəlir ki, bu barədə bir sözü deməyə o qədər də ehtiyac duyulmur, lakin dərinə baş vurduqda hiss olunur ki, cəmiyyətdə insanlar arasında səmimi münasibət yaratmağa xidmət edən hər bir deyimini yanından laqeyid ötüb keçmək doğru olmazdı. Bu baxımdan kitabda təqdim edilmiş “Dualar bölməsinə biganə qalmaq əxlaqı prinsip cəhətdən bəyənilməzdi. Bu

zərurəti doğuran başlıca məna cəmiyyət üzvləri arasında səmimi və qayğıkeş münasibəti imkan daxilində xeyirxax xidmətdə yönəltmək qayəsidir. Bu baxımdan kitabın müəllifinin baxışı yetərincə məqbul səslənir.

“Dua xalq arasında, şifahi yaradıcılıqda ən önəmli yer tutan arzularımızdır.”

Bəzi nümunələrə müraciət edək:

Süfrəndən cörək əksik olmasın.

Namərdə möhtac olmayasan

Üzün gülsün

Bu əlin, o ələ möhtac olmasın.

Qoşa qarıyasız.

Kitabda “Tapmaca” bölməsində verilən janr haqqında qısaca məlumat oxucuda xüsusi

məmnunluq doğurur. Orasını qeyd edirəm ki, cəmi bir neçə sətirdə müəllif çox məşhur olan tapmaca janrı barədə müəyyən rəy yaratmağın öhdəsindən bacarıqla gəlir. Şübhəsiz bir janr kimi tapmacalar oxuculara yaxşı tanışdır. Bunula yanaşı kitabın müəllifinin məntiqi oxucuda yetərinə maraq doğurur. Həmin təqdimatda deyilir:

“Tapmaca şifahi xalq ədəbiyyatının öyrətim qolunun ən əsas parçası olmuş, hər hansı bir əşya və ya hadisənin analogiyasını anlatmaqla və o əşyanın məcazi təsvirini yaratmaqla sorğu şəklində ortaya qoyur.”

Nümunələr:

Tap bu nədir tapmaca.

Qulaqları yapmaca.

İki dağın arasında

Sultan suda cimir.

Hacılar həccə gedər,

Cəhd edər gecə gedər.

Bir yumurtanın içində

Yüzəlli cücə gedər.

Bir zad vardı yemişdim,

Yeməsəydim ölmüşdüm.

İndi olsa yemərəm

Yeməsəmdə ölmərəm.

Kitabın İskəmərdə xalq təbabəti və məsləhətləri bölməsində “Hel”, Sumaq. “Bənövşə” şərbətindən istifadə etmək barəsində xeyirli məsləhətlər təqdim edilir.

Mənə belə gəlir ki, kitabda “son söz” yazmış filologiya elmləri namizədi Qalibə Gültəkin xanım əsərlə tanış olaraq kitabın elmi-ədəbi cəkisi barədə obyektiv mülahizələr irəli sürmüş və müəllifin əməyini obyektiv mülahizələrlə qiymətləndirməyin ödəsindən uğurla gəlmişdir. O, yazır:

“Ümumiyyətlə bu əsər dilçilik, tarix, coğrafiya, etnoqrafiya elmləri üçün yeni orjinal əməyin məhsulu, eyni zamanda milli-mədəni varlığımızın təsdiqi kimi böyük dəyərə malikdir... Həqiqi ziyalılıq və vətəndaşlıq mövqeyi ilə seçilən əsər bütövlükdə gərgin tədqiqatçı zəhmətini, qeyrətli alim əməyinin, istedadlı araşdırıcı qəlminin məhsuludur... Azərbaycanşünaslıqda yeni söz olan əsər bu əsər yüksək qiymətləndirilməlidir?

Kitabda dərc edilmiş müəllifin yaradıcılıq qayəsi və mövzunun qüdsiyyəti ilə səsləşən şəirlər oxuduqca xoş əhval-ruhiyyə doğrudur. Bunun üçün

bəzi nümunələr şahidliyə dəvət etməyi uğurla gediş hesab etdim.

Fəridə Ləman:

Deməsən o tayda, mən bu taydayam.

Bir ana qaynadır isti yuvamız.

Qoy kəssin yağılar bəndi-bərəni

Catacaq Allaha vallah duamız.

Ömer Aydın

Ben Türkiyədən, o Azərbaycan elindən,

Bir soydaş, konuşuruk aynı dilde.

Dostluğunun üstünə hec kimsə bulunmaz,

“Ağşinin bey nasıldır diyə sorulmaz”.

Haşım Tərən

Qollarımın damarını boğan okəndir.

Alnımdakı qırıqların qəzəb oynadı.

Demə dünya belə gəlib, belə gedəndir.

Hər səhərin sabahı var, ay Muşa dağı!

Riyah Avacılı

Doğma diyarında Azərbaycanım

Yoluna qurbandı var-yoxumu canım

Şərəfim, namusum, qeyrətim qanım,

Bağlanıb ölkənin birlik çağına.

Tural Muqalı

Muğan olsun, Təbriz olsun, Xoy olsun,

Arzum budur, şənlik olsun, toy olsun.

Şadlıq olsun, hər nə olur qoy olsun,

Toylarını mən də qələm, İskəmər!

Ağşinlə mən deyim, guləm, İskəmər.

Ədalət Ruhi Ərdəbilli

Məskənim olubdur İskəmər kəndi,

Neylərəm şəkəri, neylərəm qəndi.

Baldanda şirindir vətənim mənim,

Ölsəm vətənimdə nə qəmim mənim.

Friydun Hasarlı

Güney mahalını sevirsən candan,

Qəm-qüssə yeyirsən sən ayrı ondan.

Ürəyin ayrılmaz Azərbaycandan

İskəmərli dostum Akşin müəllim.

Yazılma vaxtından və məkanından asılı olmayaraq vətən və xalqımız bu qəbil əsərlərin yolunu həmişə dərin intizar içində və ürək çırpıntıları ilə gözləmişlər. Yenə də xitabət kürsüsü sənin yolunu gözləyir.

Xoy, Salmas və Urmuda Türk soyqırımı.

Mişov Arşdırma qurupu:

1915-ci ildə Urmu və Salmasda Petros adlı erməni komandanı öz quldur dəstəsi ilə Azərbaycan Türklərinə basqın edir. Əsgərxan məhəlləsində qanlı döyüşlər başlayır. Ermənilər evlərə və məhəllələrə vəhşicəsinə basqınlar edərək dinc əhalinin qətlə yetirir, qoca və qadınlara, uşaqlara belə aman vermirdilər. 159 gün davam edən qanlı qırğınlar nəticəsində 150 min Azərbaycan Türkü qətlə yetirilir. Salmasdan Urmiyaya qədər hər bir Azərbaycan Türk ailəsi şəhid verir. Xarici dairələrdən dəstək alan erməni daşnakları 1917-ci ildə 4min nəfərlik təpədən-dırnağa qədər silahlanmış quldurları Andronikin rəhbərliyi ilə Xoy şəhərinə göndərirlər. Cilovluq vəşhətinə ən güclü müqavimət Xoyda baş verir. Şəhər əhalisi ermənilərin hiyləsinə baxmayaraq, şəhər qapılarını onların üzünə açmırlar. Bununla belə Urmu, Xoy və Salmasda birləşmiş koalisiya amansız qırğınlara törədə bilir. Birləşmiş erməni-kürd və assuri dəstələri fevral-mart ayları boyunca Urmu, Xoy və Salmasın ayrı-ayrı kəndlərində türk əhalisinə divan tutmuş, qarət etmiş, dinc əhalini qətlə yetirmişdilər. Dinc türk əhali

yaşayan kəndlərə basqınlar edilir, qadın və uşaqlar, qocalar güllənir, qılıncdan keçirilir, xalq yerindən-yurdundan qaçaq salınırdı. Cilovluq faciəsinin zirvə nöqtəsi isə 1918-ci ilin martında Novruz bayramının axırıncı çərşənbəsində baş vermişdi. Novruz bayramının sonuncu çərşənbəsi birləşmiş koalisiya Urmu şəhərinin türk əhalisinə 24 saat ərzində əldə olan silahları təhvil verməyi tələbini qoydu. Bu tələb yerinə yetirilməyincə gözünü qan örtmüş erməni-kürd-assuri hərbi birləşmələri şəhərə hücum edərək ev-ev gəzib silah axtarmağa başladılar. Əslində Urmu əhalisində o qədər də silah yox idi. Bu tələb əhalini soyqırma məruz qoymaq üçün bəhanə idi. Birləşmiş koalisiya bu qırğınla türk əhalisinə gözünə qorxutmaq, onları yurdlarından digərgin salıb bu ərazilərə sahiblənmək istəyirdi. Vəhşi koalisiyanın silahlı dəstələri evlərə doluşaraq əhalini qarət edir, qadınların zینət əşyalarını oğurlayır, insanların namusuna toxunur, min bir alçaqlıqlara əl atırdılar. Müqavimət göstərənlər kütləvi şəkildə güllələnir, kişilər əsir aparılırdı. Güneydə indi də qara çərşənbə kimi xatırlanan həmin müdhiş gündə Urmu əhalisi şəhərdə yerləşən karvansaraya dolduruldu və diridir yandırıldı. Cilovluq faciəsi nəticəsində erməni-kürd-aysor quldur birləşmələri 300 min Azərbaycan Türkünə qətlə yetirmişlər.

Ermeni daşnakların aysorlarla birlikde Urmiyaya hücumundan bir görüntü (1918)

Qara çarşaba anqamı dinc sakınların evlərinə soxulmuş, qatli və qarət törətmiş erməni-aynec dastaları

AZADLIĞA
GEDƏN
YOL

*Deyirlər ki, şəhidlik
Əl çatmayan zirvədir!
Əgər onun uğrunda
Ölən varsa, vətəndir!*

Ədalət Əyyub oğlu Bədirxanov.

20 YANVAR

AZƏRBAYCAN ŞƏHİTLƏRİNİN
ANMA GÜNÜ

Türkiyənin Sakarya şəhərində “Azərbaycan və Xocalı şəhidləri” parkı

Fevralın 27-də Türkiyənin Sakarya şəhərində “Azərbaycan və Xocalı şəhidləri” parkının açılışı olacaq.

Bu barədə məlumatı Türkiyə Azərbaycan Dərnəkləri Federasiyasının sədri Bilal Dündar verib.

O qeyd edib ki, rəhbərlik etdiyi ictimai təşkilat Xocalı faciəsinin ildönümü ilə bağlı tədbirlərə hazırlaşır. Federasiya Sakarya, İzmit və Kocaeli şəhər bələdiyyələri ilə birgə anım mərasimləri keçirəcək. Sakarya və İzmit şəhərlərində Xocalı faciəsi

qurbanlarının
xatirəsinə
tikilmiş parkın
açılışı olacaq.

Nəriman Həsənzadə

Sən məni özümlə üz-üzə qoyma..."

SÜRGÜN HƏYATI

60 illik yubileyi günlərində

böyük yazıçı Mir Cəlalin xanımından soruşdum:

- Püstə xanım, niyə Mir Cəlal müəllim

yaşından çox görünür?

- Hər gün sürgün saatını gözləyirdi, - dedi.

Müəllif

Cavid getdi sürgünə,

Rus saldatı, yanına.

Müşfiq qolları bağlı

KQB

zindanında.

Cavad itkin düşübdü,

Yoxdu səsi, sorağı.

Mir Cəlal göz dustağı.

Püstə xanım deyirdi, demirdi, inləyirdi,

Nəvəsi dinləyirdi.

Mən də qulaq asırdım,

Ürəyimə yazırdım.

-Gecə ayrıldıq, gecə,

-Cavidin ad günüydü,

-Bir ziyarət günüydü.

-Mişkinaz xanıımıydı,

-Dilbəriydi,

- Məniydim,

Bir də Qədriyyə xanım,

Elə bil dənəniydi.

Danışırıdığ, gülürdük,

Sevinirdik,

Nə deyim,

Kim qalıb, kimə deyim?!

-Bizə deyin, siz bizə, -

Evdə gəlininizə,

Qonşuda bacınıza,

Qohum-qardaşınıza,

Üç oğul payınıza,

Çatsın harayınıza.

O iki qızınıza,

millətə, hamımıza!

-Səhər eşitdim, səhər
Radiodan xəbəri.
Həbs olunub dedilər
Vətən, xalq düşmənləri.
Cavid əfəndi,
Müşfiq,
Əhməd Cavad -
Hər üçü.
Alın yazımız imiş
Son ayrılıq görüşü.
Gülüşlər yalanıymış,
Sevinc-filan da yalan.
Əvvəl yazılanıymış,
Əvvəldə də oxunan.
Həyatın özü buymuş,
Astarı, üzü buymuş,

Tale güzgüsü buymuş!

Püstə xanım deyirdi,

Demirdi, inləyirdi.

Nəvəsi dinləyirdi,

Mən də qulaq asırdım,

Ürəyimə yazırdım.

-Aşağıdan, küçədən

Qəfil gəlsəydi bir səs,-

Mir Cəlal deyəsiydi:

-Yol çantamı ver, tələs,

Onlar məni gözləməz.

Mir Cəlal həssasıydı,

Mən də bir az tənənfəs.

Mir Cəlal gözləyirdi:

Günü,

Anı,

Saatı.

Evdə - müddətsiziydi

Onun sürgün həyatı.

Mirzə Fətəli Axundzadə və ERMƏNİLƏR: Hacı Qara düz deyirmiş...

Heydər bəy, Əsgər
bəy, Səfər bəy, Hacı
Qara Ohan yüzbaşının
dəstəsi ilə
qarşılaşanda uzun çək-
çevirdən sonra
ermənilər uzaqlaşib

gözdən itəndə Hacı Qara ilə bəylər arasında belə bir
dialoq olmuşdur. Həmin dialoqu bir daha
xatırlatmalı oluruq:

*“Hacı Qara. A kişi, niyə erməniləri buraxdınız? Niyə
qolların bağlayıb bu qamışlığa salmadınız?*

Heydər bəy. Nədən ötrü, Hacı?

Hacı Qara. Ondan ötrü ki, gedib üstümüzə kazak gətirməsinlər.

Heydər bəy. Camış alanın nəyinə lazımdır ki, gedib özünə zəhmət verə, üstümüzə kazak gətirə?

Hacı Qara. Sən bilmirsən, şəksiz, bular camış alan deyillər! Oların sözünə necə inanmaq olar? Eşitmədin, Səfər bəy deyirdi ki, buların yüz hiyləsi olur?”

Məhz həmin hiylələrdən biridir ki, Ohan yüzbaşı böhtan ataraq deyir ki, “... Elə ki, bizdən ötüblər, gedib Əylis ermənilərini soyublar”. Bunun müqabilində Heydər bəy deyir: “Naçalnik, tamam danışdığı sözlər böhtandır!”

Beləliklə, Heydər bəyin simasında əsərdəki bəylərin hamısı səmimidir və pis-yaxşı nə baş verirsə, hamısının içərisində bir səmimiyyət, olduğu kimi görünmək, göründüyü kimi olmaq var. Hacı Qaranın simasında xəsisliklə yanaşı (hətta əsərin sonunda

naçalnikə “Başına dönüm, naçalnik, murovun yasavulları məni tutanda cibimdən yarım abbasımı çıxardıblar, buyur versinlər” deməsi bir daha bunu təsdiq edir), düz danışması, daha doğrusu, düşündüklərinin düz olması faktı göz qabağındadır. Axı həm də bu Hacı Qara hacıdır, o, hacılığı sonra qazansa da, əsl adı Qaradır. Qara sözü də “böyük” mənasındadır. Bu mənada Hacı Qara obrazına yalnız xəsis kimi yanaşmaq birtərəflidir, hərtərəfli deyildir. Ancaq Ohan yüzbaşının (yəni erməninin) isə böhtançı, bu yolla vilayət böyüklərinə qulluq göstərmələri və müqabilində özləri üçün saxta şəhadətnamə, gümüş medal və s. yazdırmaları tənqid olunur.

Hacı Qara ayıq adamdır. O, Ağcabədi kəndində bazarın bir küncündə tikilmiş dükanında bikef oturur. Bikef olmasının səbəbi odur ki, üç aydır Qaladan (Şuşadan) şilə alıbdir. Ancaq gətirdiyi gündən ondan heç beş top satmamışdır. Fikirləşir ki, belə gedişlə heç bir ilə də bunları satıb qurtara bilməyəcəkdir. O deyir: *“Zalım oğlu, yüz yol Qurana, Peyğəmbərə and içdi ki, çox rəvac maldır. Ağcabədi bazarında üç gündə hamısını satarsan! Üç gün indi*

üç ay olubdur. Üç ay deyil ki, bu mal üç ilə də satılmaz. Yaxşı məni allatdı. Bu hesab ilə düz yüz manat zərərim var. Bu dərd məni şəksiz öldürəcək". Deməli, Hacı Qaranın alverdə Qurana, Peyğəmbərə and içənlərə inanması təbiidir. Axı o hacıdır. *"Bu hesab ilə düz yüz manat zərərim var. Bu dərd məni şəksiz öldürəcək"* deməsi də məqbuldur. Ona görə ki, o, sövdəgərdir. Qəpiyinin də, quruşunun da qədrini bilir. Belə olmasa, o, sövdəgər ola bilməz.

Hacı Qara ağıllı, tədbirli adamdır. O bir şahı qazanmasa, heç bir qəpik də xərcləməz. Pulunun qədrini bilir, hara gəldi pul xərcləmir. Başqa sözlə, Hacı Qara bədxərc deyil. Hətta Xudaverdi ona deyəndə ki, bir sureyi-cümə oxuyub, istəyir Hacı Qaranın atasının adına tapşırsın, əvəzində bir abbasi alsın. Onda Hacı Qara deyir: *"Necə? Nə danışırısan, dəli olubsan?.. Mən həmişə özüm atama quran oxuram. Pul ilə mən ömrümdə quran oxutduğum yoxdur!.. Bu kasad bazarda mənim bir şahı qazancım yoxdur, abbasını hardan alıram, sənə verim? Allahı sevirsən, dükanın qabağın kəsmə, müştəri gəlir".*

Hacı Qaranın başını Heydər bəy, Əsgər bəy bişirəndə, yəni Arazın o tayına alver etmək üçün aparanda öz qoçaqlıqlarından, xüsusilə Qarabağda Heydər bəyin ad çıxarmasından danışanda o deyir: *“Bu zamanədə çox qocaqlıqdan isə ağrın alım, adamın cibi pul ilə dolu olsa yaxşıdır”*. Hacı Qara ilə Heydər bəyin, Əsgər bəyin və ümumiyyətlə, bu qəbildən olan bəylərin fərqi var. Onlar sözün həqiqi mənasında quru bəylərdir. Məsələn, Əsgər bəyin dediyi bu fikirdə hər şey təsdiq olunur: *“Əlbəttə, bizim Araz aşığıımızdandır, Kür topuğumuzdan! Heydər bəy ki, bizim yanımızda ola, qaravul, yasavul biza nə eyliyə bilər!”* Bu, boğazdanyuxarı boş danışqdan başqa bir şey deyil. Ancaq bu cür quru bəylərlə müqayisədə Hacı Qaranın pulu, qızılı var. O, pulunun, qızılının fayda verməsini, artmasını istəyir. Başqa sözlə, pulundan, qızılından fayda götürmək fikrindədir.

Hacı Qaranın arvadı ondan hara gedəcəyini soruşur. Hacı Qara isə demək istəmir. Əsərdən həmin parça:

“Tükəz. De görüm, hara gedirsən?”

Hacı Qara. Cəhənnəmə, gora! Əl çəkməzsən? Nə istirsən məndən?

Tükəz. Kaş cəhənnəmə, gora indiyədək getmiş olaydın! O günü görərəmmi toy-bayram edəm? Cifayda, Əzrailin yolu yumrulsun ki, sənin kimi murdarı yer üzündə qoyub gözəl cavanları qara torpaq altına yollayır.

Hacı Qara. Yer üzündə qalan murdarların biri sən özünsən ki, tuği-lənət olub keçibsən mənim boğazıma! Mən ömrümdə bir kimsəni incitməmişəm, bir kimsəyə bir zərər yetirməmişəm! Mən niyə murdar oluram?” Doğrudan da Hacı Qara ömründə bir kimsəni incitməyib, bir kimsəyə zərər verməyibdir. Hacı Qaranın murdarlığını arvadı Tükəz belə xarakterizə edir: “Ondan ötrü murdarsan ki, öz malını nə özün yeyib-içirsən, nə əyalına rəf edirsən. Sən ölsən, heç olmazsa arvad-uşağın doyunca çörək yeyər”.

Hacı Qara bəylərdən fərqli olaraq iş adamıdır, işgüzdür, işinin üstündə möhkəm dayanan sövdəgərdir. Onun bəylərlə qaçaq mal almağa getməsi də iş adamı olmasından, işgüzarlığından, işinin üstündə möhkəm dayanmasından irəli gəlir. Hacı Qara daha çox qazanmaq istəyirsə, bu onun iş adamı, işgüzar olması, işinin üstündə möhkəm dayanması ilə əlaqəlidir. Bütün qüsurları ilə belə, Hacı Qara Heydər bəydən də, Əsgər bəydən də, Səfər bəydən də fərqli bir adamdır. Əməli ilə də onlardan konrektdir, sözünün sahibidir. Əsgər bəy ona deyəndə ki, qaçaq mal almağa getməyə hazırsanmı? O deyir: *“Bəli başına dönüm, hazıram! Pulları da, budur, ayırmışam; amma Hacı ağrını alsın, üç yüz qızılı mən özüm Təbrizdə gözünüzün qabağında çaya, parçaya verrəm, əlinizə tapşırram, gətirərsiniz!”*

Mirzə Fətəli Axundzadə bunu elə-belə deməzdi...

“Aldanmış kəvakib (Hekayəti – Yusif Şah)” əsərində münəccimbaşı Mirzə Sədrəddin qibleyi-aləmin ziyarətinə bir vacib işdən ötrü girir. Məlum olur ki, novruzdan beş on gün keçmiş Mərrixin Əqrəb ilə toqquşması hadisəsi baş verəcəkdir. Şah yarım saat fikrə getdikdən sonra xacə Mübarəki hüzuruna çağırırdı. Ona dedi ki, bu saat vəzir Mirzə Möhsün, Sərdar Zaman xanı, Müstövfi Mirzə Yəhyanı və mollabaşı Axund Səmədi hüzuruna çağırırsın. Xacə tapşırığı yerinə yetirir. Bir azdan sonra çağırılan şəxslər Şahın hüzurunda olurlar. Şah onları çağırmasının səbəbini anladıqdan sonra deyir ki, bir tədbir görsünlər. Baş vermiş hadisəni dəf etmək üçün vəzir Mirzə Möhsün, Sərdar Zaman xan, müstövfi Mirzə Yəhya və mollabaşı Axund Səməd Şahın hüzurunda bir-bir danışmağa başlayırlar. Danışmaq növbəsi mollabaşı Axund Səmədə çatanda o belə bir fikir söyləyir: “Qibleyi-aləmin pedəri-büzürgüvarları zamanında mənəsb-i mollabaşılığa sərəfraz olduğumda nisfi-İran, hətta payitəxtin yarısı dəxi sünni məzhəb idi. Əvvələn,

məvaizi-həsənə və saniyə, təxvifati-kəsirə səbəbilə
tamam sünni məzhəbləri rahi-rasti-məzhəbi-isna
əşəriyyəyə hidayət etmişəm.

İndi Allahın kərəmindən səfheyi-İranda beş-altı
nəfərdən ziyadə sünni tapılmaz. Bu xüsusda İran
xalqından dəxi kəməli-rizaməndliyim var ki,
bəmüçərrədi-təklif qədimi ata və babalarının
məzhəblərindən əl çəkib hidayətə rəğib oldular.

Hətta mən istədim ki, cühudlara və ermənilərə dəxi
əl qatıb oları da şiə məzhəbinə döndərim, amma bir
para xeyrəndiş kimsənələr məsləhət görmədilər ki,
lüzumi yoxdur. Çünki hər torpaqda cühuddan və
ermənidən bir az var, bizim torpağımızda dəxi bir az
olmaqları məsləhətdir”. Mollabaşı Axund Səmədin
bu dediklərindən sual doğuran məqamlar var.
Birincisi, mollabaşı Axund Səməd niyə cühudları və
ermənilərə şiə məzhəbinə döndərmək istəyir?
Bəziləri nə üçün cühudların və ermənilərin şiə
məzhəbinə dönməsini istəməmişlər? Bizim
torpağımız da cühudların və ermənilərin bir az
olmaları nə üçün məsləhətdir? Bu sualların cavabı

müxtəlif ola bilər. Bəlkə də cuhudların və ermənilərin şiə məzhəbinə döndərilməsi daha böyük fəsadlar törədə bilər. Belə ki, onlar şiə məzhəbi altında öz milli maraqlarına daha rahat xidmət edə bilərlər. Dindən (şiə məzhəbindən) istifadə etməklə istədikləri işi daha rahat görə bilərlər. Ancaq bununla belə, dini məzhəbi dəyişmək cuhudların, ermənilərin milli kimliyini dəyişmək deyildir. Onlar şiə məzhəbindən yararlanaraq, dini baxımdan qaynayıb qarışaraq cuhud və erməni xislətini gizlətməyəcəklər. Bu cür xislətlərini həyata keçirmək daha rahat olacaqdır. Bəlkə də ona görə bəziləri cuhudların və ermənilərin şiə məzhəbinə döndərilməsini məsləhət bilməyiblər. Bu məsələni M.F.Axundzadə mollabaşı Axund Səmədin dili ilə elə-belə deməmiş, nə dediyinin mahiyyətini dərindən dərk etmişdir.

**Buludxan Xəlilov, filologiya
üzrə elmlər doktoru,
professor**

M I Ş O V D A Ğ I

FOLKLOR

BOXÇASI فالكلو

بوخچاسی

فالكلو

بوخچاسی

FOLKLOR

BOXÇASI

Erol (Sətar xan)

Heriz kəndi

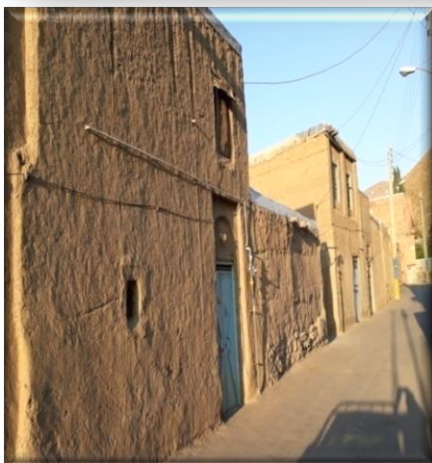
Günortaya yaxın
Urmu istiqamətinə
yola düşdük yolun
solunda Urmu gölün
sağ daairəsi sıra
Mişov dağlarında
yerləşir.Təbiətivəyaşıl
lığı hərkəsi valehedən
dağlar sanki bizləri
özünə sarı
çəkirdi.Dağların
yamaclarına doğruyolaldıq.Uzaqdan dağlar,dərələr
və gözəlmənzərə sanki bizi özünəçəkirdi.Kəndin
girişində lövhədə farsca beləyazılmışdı.Heriz
kəndinə xoşgəlibsiniz.Bukənd ilk görüş də bizləri
özünə cəzbetdi.Kəndin aşağıtərfində
böyükçayaxırdı.Buçayın
adıUluçayıdi.MişovdağlarındanUrmugölünə
axırdı.Biz orada evlərin birində qonaq olduq.Bizi
orda hörmətlə qarşıladılar .O,

günün sabahı atamın dostu özmaşını ilə ballı
dağapardı. Adından bəlli olduğu kimi kənd əhalisi
burda olan təpələrdə arıçılıqnan
məşğulolurlar. Orada qurulan çadır da yerləşdik. Mən
və qardaşım doyunca oynadıq. Yerbəllədik
qızıllardeyilən təpədə qızılaxtardıq. Atamla birlikdə
od qaladıq odun üstündə çay qoyduq. Mən indiyə
qədər qum-quma çay içməmişdim. Sən demə qum-
quma çayının tayı bərabəri yox idi. Mən və
qardaşım yorulmaq bilmirdik. Qardaşım isə arılara
buraxılan körüyü götürüb içinə təzək və od qoyub
fısqırdardı. O, gün mən unudulmaz anlar
yaşadım. Çadırdə yemək yedik. Atamın dostu ballı
qarpız hazırladı. Qarpızın içini boşaldıb bal töküüb
qarpızda həll elədik. Atamında anamında ayrı-ayrı
qonaqlarda. Doyunca ballı qarpız yedik. O, gündən

bu günə qədər ki,dadı damağımızdadı.Sonradan kəndə tarixi yerləri gördük.Dağların sinəsində olan köhürlər mağaralar və orada olan iki pir məqbərəsi bu kəndin tarixi keçmişindən və qəhrəman və əmək sevər insanlardan xəbər verirdi.Buna baxmayaraq biz neçə gün kəndə qaldıq.Mən və qardaşım orda ayrılmaq istəmirdik.

Fitnəkimimiş...

Nizaminintəsviretdiyişa
hnədimiayüzlüFitnəsli
ndə real şəxsiyyətolub;
buəğıllivəgözəlqadınvə
zirCəfərBərməkinincari
yəsiidi.

Onundillərəzbəriolangö
zəlliyyəqədərdəitigüclüəğ
lıvardı. 5.

AbbasixəlifəsiHarunərR

əşid (17 mart 763 - 24 mart 809)

Bərməkiniöldürtdükdənsönrabugözəl xəlifəsarayınak
eçirilir. Gördüyüyük səkdıqqətdəndolayıarköyün,
cəsarətlibirtəbiətəmalikolanFitnəiləxəlifəarasındahə
qiqətənnaz, küsübaşverirdi.

Çoxvaxtinadedibkönlüncəolmayannəyiisəicraetməz,
xəlifənisözünüyərəsalmış. Beləki,
sifarişverilənbirşeyirivəyanəğməniməhzonagörəoxu
murmuşki,

mənəhəqiqiəfəndimCəfərBərməkidənsönrabirdəbun
uoxumamdeyər, xəlifəiləarasındaixtilafyaranardı...

Möhkəmtellərləonabağlanmışacıqlananxəlifədəbir-
ikigünlük küsüşməilə kifayətlənərmiş...

(Araz)Bğir xan

Heriz

Biz Heriz Kəndinə getdik
orada biz neçə gün qaldıq.
Mən bu günlər ərzində çox
maraqlı günlər keçirdim
Heriz Azərbaycanın
cənubunda və güney
mahalında mişov dağlarının
ətəyində yerləşən

kəndlərindən biridir .

Biz atamızla Azərbaycanı gəzərkən bu gözəl
füsunkar kəndə getdik. Kənd dağların dərələrin
arasında yerləşmişdi.

Kəndin qonaq sevən əhalisi hər gün neçə bizi evə
qonaq çağırırdı O, günlərin birində

Biz atamın dostu Əbülfəz əminin Vanet markalı
maşının dalına mindik. Maşının dalı açıq olduğuna
görə maşınnan düşmək istəmirdim.Nəhayət gəlib
bir dağa çatdıq.Bu dağın adı Ballı dağdır.Mənə elə
gəlir ki, burada arı pətəkləri olduğu üçün ya arıçılıq
çox olduğu üçün ya da burada bal daha yeməlidir.
Yəqin ona görə dağın adı ballı dağ idi.

Burada biz ocaq qalayıb Qum-Quma çayı içdik. Bu
çay çox içməli idi. Mənim xoşuma gələn isə burada
olan su qabları idi.Bu su qabları daha çox əsgərlərin

qabına bənzəyirdi. Lakin yanılmışam burda bir qab əsgərliyə aid idi. Biz çayı içib bellik götürüb yer qazdıq. bizim məqsədimiz qızıl axtarmaq idi. Qonaq getdiyimizin oğlu Məhəmməd də bizə qoşuldu. Biz yeri qazdıq-qazdıq amma heçnə tapmadıq. Biz onlardan soruşduq (orada qızıl tapmaq olar) lakin onlar dedi biz oranı axtardıq amma heç nə

tapmadıq. Biz oranı ötürüb getdik. Birdən mən gördüm ki, arı üçün fskırdan tüstü körüyünü götürüb içinə kömür və eşşək təzəyini doldurub iylər

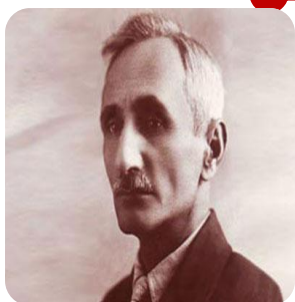

vurdum hamı iydən öskürürdü hələ atam savaşıanda xəlbətcə çadırın pəncərəsində içəri vururdum. Daha yorulanda biz qarpızın içinə bal töküüb qarpızın içərisinə həll olununandan sonra dadlı olsada mənə yaman tutmuşdu halım pis idi. Məncə bu özümdən aslı idi. Beliklə Heriz səfərimiz sona çatdı.

UŞAQ ŞEİRLƏRİ

Abdulla Şaiq - uşaq şeirləri

Aslan, qurd və tülkü

Bir zaman tülkü, qurd, həm aslan –
Hər üçü bağladı belə peyman:
Ki bu gündən ələ nə düşsə şikar
Üç yerə qismət eyləsin onlar.

Hamı "əhsən" dedi bu dadlı sözə.
Ov üçün çıxdılar bir otlu düzə.
Dərə ağzında tapdı üç ortağ:
Bir qoyun, bir keçi, quzu, oğlaq.

Dedi aslan: – Gəlin ovu bölüşək,
Bu qoyun ki, mənə çatar bişək.
Quzu olsun gərək mənim payım,
Çünki sizlərdə yox mənim tayım,

Bu keçi də gərək mənə yetişə,
Olmasın bir kəsin sözü bu işə.
Oğlağa kim uzatsa əl, bunu bil,
Eylərəm mən onun əlini şil

Bənövşə

Bənövşəyəm, bənövşə,
Düşmüşəm dilə-dişə;
Qızlar, oğlanlar məni
Dərrib taxarlar döşə.

Bahar oldu açaram,
Qar, borandan qaçaram;
Başqa güllər açanda,
Mən quş olub uçaram.

Qurudar məni ayaz,
Yaşayıram bircə yaz.
Rəngim, ətrim gözəldir,
Əl vurmayın, ömrüm az.

Keçi

Ala-bula boz keçi,
Ay qoşa buynuz keçi!

Yalqız gəzmə, dolanma
Dağa-daşa dırmanma

Bir qurd çıxsə qarşına
Sən nə edərsən ona?

Çoban açınca gözün
Qalar iki buyunuz.

Quzu

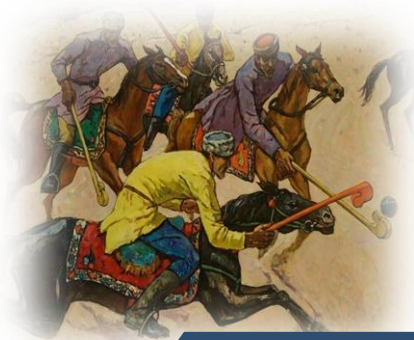
Bir obada körpə quzu,
Mələr-mələr, qaçar düzü,
Anasın axtarar gözü.
Dedim: – Qaçma, gözəl quzum,
Səni mən bəslərəm özüm.

Gün əyildi, çökdü duman,
Sürü qayıtdı otlaqdan;
Səs-küy ilə doldu hər yan.
Dedim: – Qaçma, gözəl quzum,
Səni mən bəslərəm özüm.

Qoyunları çoban yığar,
Fatı xala gəlib sağar;
Quzum mələr, durub baxar.
Dedim: – Qaçma, gözəl quzum,
Səni mən bəslərəm özüm.

Anasını quzum görər,
Ayaqların yerə dirər,
Məməsini tapıb əmər.

Dedim: – Qaçma, gözəl quzum,
Səni mən bəslərəm özüm.

Quzum çıxdı göy otlığa
Yanaşdı bir boz oğlağa,
Çıxdı onunla oynamağa.

Dedim: – Qaçma, gözəl quzum,
Səni mən bəslərəm özüm.

Qızıl gül

Qızıl güləm, qızıl gül,
Məni sevər hər könül.
Yaşıldır incə belim,
Qızıldandır hər telim.

Səhər erkən açaram,
Gözəl qoxu saçaram.
Ətrim tutar hər yanı,
Mənim kimi gül hanı?

Mən əllərdə gəzərəm,
Süfrələri bəzərəm.
Mənəm gözəl qızıl gül,
Sən ey qönçəm, açıl, gül

Qərənfil

Qərənfiləm mən,
Gözəl güləm mən;
Yaşıl saplaqlı
Bir sünbüləm mən.

Mən, bağban qızı
Bağın ulduzu;
Rəngim ağ, sarı,
Al və qırmızı.

Gəl, saxla ayaq,
Durma, gəndən bax!
Gəlsəm xoşuna,
Dər, döşünə tax!

Xoruz

Ay pipiyi qan xoruz,
Gözləri mərcan xoruz!

Sən nə tezdən durursan,
Qışqırıb banlayırsan,

Qoymayırsan yatmağa
Ay canım məstan xoruz!

Yetim cüçə

Ay kiçicik, soluq cücəm,
Boynu buruq, yoluq cücəm!

Açma o nazlı dimdiyin,
Tək gəzinib sıxılma çox,
Ağlayıb nalə qılma çox.

Qəm yemə, sus, bir az dayan,
Mən olaram sənin anan.

Xoruz
şeri.

Səni o səslə səslərəm.
Dən, su verib də bəslərəm.

Ağlama, ağlama, gözəl,
Qaç yanıma, dayanma, gəl!

كئچي

اوشاق (كئچي
شعري)
قوشان: عبدالله شايق

آلا- بۇلا بۇز كئچي

آي قوشا بۇيۇز كئچي!

يالقيز گزه مه ، دۇلانما

داغا- داشا ديرمانما

بیر قۇرد چيخسا قارشينا

سَن نه ائده رسَن اونا؟

چۇبان آچينجا گۇزون

قالار ايكي بۇيۇزۇن.

قاریشقا

آی قاریشقا نه سن ، سن؟

!کیچیک اما گوجلوسن

گنجه-گونوز ایشله ییب

چوره ک - موره ک بیغان سن

بیلیرسن بیر قیش گلر

یاغیش گلر، قار گلر

اوندا چوره ک تاپیلماز

ده نی اولان داریخماز

زیره کسن ای قاریشقا

گند ایشله سن داریخما

گۆزه ل اوغلان اوشاغي

گۆزه ل بير اوغلان اوشاغي اولارام

گنجه ياتيپ، تنز سحري دورارام

سلام وئريب، قارخيپ اوزو يوياندا

داراغي تاييپ، ساچيما داراخ وورارام

سوفرا هاني؟ من يئمه لي ايسته ره م

هالوا، پنيير، من قاتيغي سئوه ره م

يومورتا، بال، خاما، کره گئيرين

خوش اوشاغام، بيرده قالين(ناني مخصوص) گئيرين

من بيره ره م، گوجلو بير اوغلان اوشاغي اولارام

دوشمن لري قوواليبيپ، داغلارا ده ك قووارام

تویوق و اوشاق شعرى

اوشاق چۆلده اوينادي

اوينامقدان دويمادي

بیردهن يومورتا تاپتدي

تویوغوندو ، او قاپدي

تویوق دئدي آی اوشاق

منیم دي بو ، بوش بوراق

بیر گون يومورتا سینار

جوجه متنز اوندان چیخار

اوندا جوجه مه دن وئر

آزمه ، اونا آمان وئر

بالامي سن قاجيدما

دام - دووارادا چالما

آنا تويوق گوزلهير

بالام يوخدو سويله بير

بيز حيوانيک گوناحيق

محبت له قالاريق

شعر : منيم جنيرانيم

گوزو قارا جنيرانيم

يولون هارا آي جانيم؟

داغي گه زه ن نازيبلا

بوينوزو تک تاجيبلا

ياواش-ياواش يئريركن

داغي-داشي سئويرسن

بو داغ سنين مسكنين

هم منيم دي هم سنين

منيم ائويم "سولدوزوم"

گۆيده بيرتك اولدوزوم

سنين ائوين ده ره دي

قاشين-گوزون قه ره دي

ببز بير-بيري سئويريك

وطن ياشا دئويريك

Zərəngiz Dəmirçi Qayalı. Uşaq şeirləri

Cücənin nəğməsi

Sarı-lümək cücəyəm,
 Körpə, sarıköynəyəm,
 Su içib, dən yeyərəm,
 Nə versən mən yeyərəm!
 Böyüyüb xoruz ollam,
 Gec olmaram, tez ollam.
 Ya da ki, toyuq ollam,
 Yumurtam birər-birər,
 İşimi hamı görər,
 Nuran durub hər səhər,
 Yeyər məktəbə gedər!

Cücənin nəğməsi

Sarı-lümək cücəyəm,
 Körpə, sarıköynəyəm,
 Su içib, dən yeyərəm,
 Nə versən mən yeyərəm!
 Böyüyüb xoruz ollam,
 Gec olmaram, tez ollam.
 Ya da ki, toyuq ollam,
 Yumurtam birər-birər,
 İşimi hamı görər,
 Nuran durub hər səhər,
 Yeyər məktəbə gedər!

Ataların atası

Balaca İbrahiməm,
Mühəndisəm, həkiməm!
Gəmiçi, ya pilotam,
Hamı deyir ki, odam!

Bacıları yoraram,
Maşınları qıraram,
Bütün oyuncaqları,
Döşəməyə vuraram.

Hamı çağırır məni,
“Ataların atası!”
Anamı çox sevirəm,
Mənəm on

Sərçə

Cücələrin dənini,
Yeyib qaçma, a sərçə!
Sən Nurlanın başına,
Oyun açma, a sərçə!
Sapand atar, qan olar,
Həlin pərişan olar!
Yaxşı nişançıdır bil,
Bizim balaca Nurlan,
Kəkil toyuq ona hey,
Edir şikayət, filan.
“Qırt-qırt!” - edir tapşırır:
“Balalar əmanəti!”
Deyir ona: “Nurlancan,
Sərçəni, qoyma, qəti!”.

سىبىرى توركلرى نىن ميفولوژىسىندە آي، گونش و اولدوزلار

كۆچۈرن: عباس انلچىن

سىبىرى بۆلگەسىندە ياشايان تورك خالقلارنىن (تۇوالار،
آلتايىلار، خاكاسلار، تىلئۇتلار، ياكۇتلار و.س.) ميفولوژىسىندە آي،
گونش و اولدوزلارنىن يىرى.

تورك ميفولوژىسىندە گونش، اۇنجهلرى داها بۆيوك بىر اۇنمه
صاحب ايدى. م.س. 763 ده اويغورلار "مانى" مذهبنى قبول
اىدىنجه، ياواش ياواش "آي" دا بۆيوك بىر اۇنم قازانماغا
باشلامىشىدى. بونونلا بىرلىكدە بۆيوك هون دولتى زامانىدا هم
گونش، هم ده آيا، آيرى آيرى سايغى گۇستريلىكدن سونرا،
قوربانلار كسىلدىگىنى ده بىليرىك. "توركلردە گونش دوغونون، آي
دا باتىنىن سمبولو ايدىلر". طبيعى اولاراق زامان زامان، بوتون بو
دوشونجه دوزنلرى دئيشىگە اوغرامىشىدى. مثلىن، تىلئۇت توركلرىنه
عايىد بىر افسانەده، "آي قوزنىين و گونش ده، گوننىين سمبولو

ایدىلر". بو يۇنلەمە، گۇيون ان اوست قاتيندا دوران "گۇي قارتالى" نين دوروشونا گۆره دوزلەنمىشىدى. سۇيلىنىگىنە گۆره، "بو قارتالين سول قانادى آيى، ساغ قانادى دا گونشى اورتوردو". بو دوروما گۆره قارتالين باشى نين دوغويا باخماسى گرەكىردى. بو دوروش دا، تورک ميفولوژىسىنە اويغون بير يۇنلەمە ايدى. يىننە عىبنى افسانەيە گۆره آى، قارانلىقلار و گىجەلەر دىيارى اولان قوزئىين؛ گونش دە ايدىنلىغىن حۇكم سوردوگو و گوندوزلر دىيارى اولان گونئىين سىمبولو ايدىلر.

فقط اسكى توركلردە، "گونش دوغونون سىمبولو ايدى". اونلارا گۆره گونئىين دوغدوغو يۇن، چوخ اۇنملى ايدى. اساسن يۇنلرين سۇيلىنىشىندە ايشلەيدىلن دئىيملر دە هميشە گونشلە ايلگىلى ايدى. مئثان "گون باتىشى" "گون دوغوشو" كىمى. گۆكتوركلر، يۇنلرينى تعيين اندركن، اوزلرينى دوغويا، يعنى گونشين دوغدوغو يۇنە دۇنردىلر. بونون اوچون دە دوغويا "ايلگرو"، يعنى "ايلرى" دئىمىشدىلر. اوغوز داستانيدا دا، صوبحه، دان آغىرماسينا و گون چىخماسينا بۇيوك بير اۇنم وئرىلمىشىدى. "بوتون حيات، گون و گونشلە باشلايىردى. گونش باتديقدان سونرا ايسە، هر شى دوروردو". بىلە بير آنلايىش، اتلى توركلر و ساواش دوزمىنىدە ياشايان قۇوملر اوچون، نورمال گۇرولمەلەيدىر. آلتاي بۇلگەسىندە ياشايان تورک شامانلارى نين قاپىلارى دا، دايىمن دوغويا آچىلىردى. हालبوكى نورمال اولاراق تورک خالقلارى، گونشى گۆره بىلمەلرى اوچون، قاپىلارنى گونئىيە آچاردىلار. گۇرولور كى، دىنى و معنى بير گۆرهوى اولان شامان، بو عمومى قايدانى پوزور و اسكى دين دوزمىنىنە اويوردو. گرەك ياكوت توركلرىندە و گرەكسە آلتاي يارادىلىش داستانلارىندا، "جنت ايله حيات آغاجى دا دوغو بۇلگەلرىندە بولونوردولار".

توركلرده گئئل اولاراق، "گونش-آنا" و "آی-آتا" دئییملىرى ایشلەنمىردى. بو سببلە بوتون ناغیل و افسانەلەردە، گونشین دیشی و آیین دا ارکک اولاراق رول اوینادیغینی گؤروروک.

یاکوت تورکلری، آی ایله گونشی ایکی آیریلماز قارداش کیمی قبول اندیردیلر. اونلارا گۆره "گونش تانریسی" (کون-تویون) داها اؤنملی ایدی. یاکوت افسانەلرینده، "آی ایله گونشین آرالاریندا دویوشمە دوشدوکلرینی دە گؤروروک. بویوک قهرمانلار و یاخشی اینسانلار، گئئل اولاراق آی ایله گونشین حیمایەسینده ایدیلر. پیس روحلار ایسە اونلارلا، سورەسیز اولاراق ساواش حالیندا ایدیلر. بو پیس روحلارین بعضن، گونشی قووالاییب یاخالادیقلاری دا اولوردو. گونش توتولماسی اولایی، بئله پیس روحلارین گونشی مغلوب اندیب دە، الە گئچیردیکلری زامان میدانا گلیردی. یاکوتلار، آی و گونش بایرامینی دا ایلک باهارداتوتاردیلار".

آلتای تورکلرینە گۆره، "بویوک تانری اولگن، آی ایله گونشە توخونان بیر داغدا اوتوروردو. بعضی حئکایەلرە گۆره ایسە تانری اولگن، آی ایله گونشین داها دا اؤتلرینده ایدی. اونون تختی، چوخ اوزاقلارداکی اولدوزلار اوزرینده قورولموشدو. اساسن، آی و گونشی یارادان دا، یئنە تانری اولگن ایدی. گونشین قیرینتیلاریندان میدانا گلەیش و اینسانلارا داییمن یاخشیلیق گئیرن بیر تانری دا وار ایدی. بو تانری نین آدی، "سویلا" ایدی. بو تانری اینسانلاری داییمن قورور و اونلارین گۆی آلتیندا راحت و دینجلیکدە یاشامالارینی ساغلاردی.

اولدوزلار تورک قؤوملرینده داییمن اؤنملی بیر رول اوینامیشدیلار. اسکیدن بری دونیانین تانینمیش آت ینتیشدیرنلری و ساواشچیلاری اولان تورکلر، اولدوزلاردان بیر یاندان گونلوک حیاتلاریندا ایستیفادە اندرکن، دیگر یاندان دا اونلار اوچون افسانەلر دوزموش و شئعیرلر یازمیشدیلار. یاخشی بیر اولدوز بیلگیسی،

آتچى و ساواشچى بىر قۇوم اوچون، حياتى بىر اۇنم داشىردى. آخىنلار كروانلارین و سورولرین يولا چىخیشى، اوتلاغا گىدیش، ياتیش و قالخیش، همیشه اولدوزلارا گۆره اندیلیردى. بو سببله، اولدوز بىلگىسى، توركلر آراسیندا باشلیجا ایكى باخیمدان اۇنملی ساییلمیشدی:

1. واختى اۇیرنمه باخیمندان، اولدوز بىلگىسى چوخ فایدالى ایدی. اۇزلیكله، یئنی بىر حیاتین باشلاياجاغى صوبحه ياخین ساعاتلاردا، بو قونودا ساغلام بىر بىلگىیه صاحیب اولما، تورک توپلومونا بۆيوک فایدالار ساغلايیردی.

2. اولدوز بىلگىسى ایله یۇنلری و یولو تاپما، اتلى و ساواشچى قۇوملر اوچون، ایهمال اندیلهمز بىر بىلگى ایدی.

گرهک واختى و گرهکسه یولو تاپماق اوچون، ياخشى ایشلمنن بئله بىلگیلر، بىر توپلوما بىرچوخ فایدالار ساغلايیردی. یئنه عئینى بىلگیلر، او توپلومون گۆزلرینی و دىقتلرینی ده گۆیه چئویریردیلر. بو ایلگى، توپلومدا بىر ياندان ساغلام و چاشماز اولدوز بىلگىسى میدانا گتیریرکن؛ دیگر ياندان دا گۆيون و تانرىنین بو دگیشمز دوزهنى اوچون اینسانلاردا حئیرانلیق اویاندىرماقدان گئری قالمیردی.

قاینالق: دونیا دینلری

Nizami Cəfərov: Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yüz illik yubileyi azərbaycançılıq ideologiyasının təntənəsidir

Prezident İlham Əliyevin Sərəncamına əsasən 2018-ci ilin “Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti İli” elan edilməsi cəmiyyətin bütün təbəqələri, xüsusən elmi ictimaiyyət arasında geniş əks-səda doğurub və böyük rəğbətlə qarşılanıb. Milli Məclisin deputatı, akademik Nizami Cəfərovun [AZƏRTAC](#)-a təqdim etdiyi analitik məqaləsində Prezidentin Sərəncamının tarixi əhəmiyyətindən bəhs olunur, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yüz illik yubileyi fonunda azərbaycançılıq ideologiyasının formalaşması və inkişafı mərhələləri araşdırılır.

Azərbaycan Respublikası öz müstəqilliyinin iyirmi beş illiyindən sonra varisi olduğu Azərbaycan Xalq

Cümhuriyyətinin yüz illiyini qeyd etməyə başlayıb, Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin Sərəncamı ilə 2018-ci il “Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti İli” elan olunub.

Azərbaycançılıq ideologiyasının etnoqrafik kökləri Azərbaycan xalqının tarixinin təşəkkül dövrlərinə gedib çıxsada, bu ideologiya XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində formalaşmış, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti illərində (1918-1920) isə ilk dəfə rəsmi şəkildə etiraf olunaraq, xalq kütlələri arasında yayılmağa başlayıb.

Məlum olduğu kimi, azərbaycançılıq ideologiyasının həm ictimai-siyasi baxımdan formalaşmış modelləşməsində, həm yeni yaranmış dövlətin məfkurəsi olaraq siyasi praktikaya tətbiqində, həm də kütləviləşməsində M.Ə.Rəsulzadənin xidmətləri kifayət qədər böyükdür. Lakin bu ideologiyanın təbii-etnoqrafik enerjisi o qədər güclü, xalqın sosial-siyasi, mədəni özünüifadə inersiyasının təzahürü baxımından o qədər vüsətli idi ki, birincisi, onu bir və ya bir neçə şəxsin istedadı (və intellekti) miqyasına sığışdırmaq imkan xaricindədir; ikincisi, XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində onlarla elə görkəmli Azərbaycan ziyalıları yetişmişlər ki, azərbaycançılıq ideologiyasının formalaşmasını onların məfkurə mübarizələrindən kənarda təsəvvür etmək ümumən mümkün deyil və nəhayət, üçüncüsü, belə bir mühüm faktı da nəzərdən

qaçıрмаq olmaz ki, milli ideologiya axtarışı ehtiyacı XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlləri Azərbaycan ictimai varlığının təbiətində, ruhunda idi.

Azərbaycançılıq ideologiyası XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində formalaşdıqdan, yaxud təşəkkül tapdıqdan sonra bir əsrdən artıq mürəkkəb, ziddiyyətli, habelə mənsub olduğu xalqın iradəsini ifadə etdiyindən ardıcıl, davamlı bir təkamül yolu keçib. Bu təkamül yolunun, fikrimizcə, aşağıdakı mərhələləri var:

- 1) XX əsrin 20-ci, 30-cu illəri;
- 2) XX əsrin 30-cu illərinin sonlarından 80-ci illərinin ortalarına qədər;
- 3) XX əsrin 80-ci illərinin ortalarından XXI əsrin ilk illərinə qədər;
- 4) XXI əsrin ilk illərindən etibarən...

Azərbaycançılıq ideologiyasının təkamülündə İlham Əliyev mərhələsi XXI əsrin ilk illərindən başlayır və bizim günlərdə həm inamla, böyük enerji ilə, həm də miqyasını genişləndirərək (və təkmilləşərək) davam edir.

Müşahidələr (və araşdırmalar) göstərir ki, müasir mərhələdə - İlham Əliyev mərhələsində azərbaycançılıq ideologiyasının təkamülünü bir sıra mühüm əlamətlər şərtləndirir ki, onlardan birincisi həmin ideologiyanın tarixinə (bu tarixin bütün

yönlərilə obyektiv öyrənilib mənimsənilməsinə) elmi, ictimai-siyasi və mədəni marağın indiyə qədər görünməmiş bir şəkildə artmasıdır.

Bu gün ölkədəki iqtisadi, ictimai-siyasi və intellektual-mədəni şərait imkan verir ki, azərbaycançılıq ideologiyasının keçdiyi tarixi yol hərtərəfli, dərinlən və geniş müzakirələr əsasında necə varsa, o cür araşdırılıb öyrənilsin, xüsusilə gənc nəslin Azərbaycan xalqını, Azərbaycan dövlətini müstəqilliyə gətirib çıxaran milli ideologiya, onun hansı müzakirələrdə, mübahisələrdə və münaqişələrdə formalaşdığı, eləcə də Əli bəy Hüseynzadə, Məhəmməd ağa Şahtaxtinski, Əhməd bəy Ağayev, Nəriman Nərimanov, Məhəmməd Əmin Rəsulzadə, Səmədağa Ağamalıoğlu, Səməd Vurğun, Mirzə İbrahimov, Rəsul Rza, Bəxtiyar Vahabzadə, Anar, Elçin kimi müxtəlif miqyaslı və mövqeli milli ideoloqların təfəkkür tərcümeyi-halları haqqında kifayət qədər aydın (və mükəmməl) təsəvvürləri olsun. Halbuki bu imkan əvvəlki mərhələlərdə ya yox idi, ya da müxtəlif səbəblər üzündən bu və ya digər dərəcədə məhdud olmuşdu.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin 2014-cü il 21 yanvar tarixli Sərəncamı ilə “türk xalqlarının mədəni integrasiyasının məfkurə kimi təşəkkül tapmasında mühüm rol oynayan, müasir cəmiyyət quruculuğunda demokratik prinsiplərin ənənəvi dəyərlər zəminində bərqərar olmasının vacibliyini

irəli sürən və müstəqil milli dövlətçiliyin nəzəri əsaslarının hazırlanmasında yaxından iştirak edən... görkəmli ictimai xadim” Əli bəy Hüseynzadənin 150 illik yubileyinin keçirilməsi müasir Azərbaycan dövlətçiliyinin (və Prezident İlham Əliyevin), ilk növbədə, milli ideologiyanın tarixinə münasibətinin göstəricisidir. Bu sözləri cənab Prezidentin bir sıra digər sərəncamları (xüsusilə, azərbaycançılıq ideologiyasının banilərindən biri olan, uzun illər adının çəkilməsi belə qadağan edilmiş Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin yubileyinin keçirilməsi haqqındakı sərəncamı) barəsində də demək olar. Onların hər biri, bir tərəfdən, milli ideologiya klassiklərini geniş ictimai miqyasda tanıتماğa; ikinci tərəfdən, milli ictimai şüuru zənginləşdirməyə, onun polifoniyasını təmin etməyə; üçüncü tərəfdən isə, milli ideologiyanın köklərini, mənbələrini (və ümumən tarixini!) onun müasir təzahür texnologiyaları ilə üzvü vəhdətdə - bir bütöv halında təsəvvür eləməyə münbit (və rəsmi!) şərait yaradır.

Məlum olduğu kimi, istər təşəkkül dövründə, istərsə də müxtəlif təkamül mərhələlərində, xüsusilə XX əsrin 20-ci illərinin əvvəllərindən 70-ci illərinin əvvəllərinə, yəni Heydər Əliyev dövrünə qədər azərbaycançılıq ideologiyası həm ölkə daxilində, həm də ölkə xaricində (mühacirətdə) biri digərindən, demək olar ki, təcrid olunmuş halda fəaliyyət göstərmiş. Ölkə daxilində bu ideologiya get-gedə

məhdudlaşdırılmış, hətta tamamilə unutturulması üçün hər cür cəhdlər edilmiş, az-çox təzahürləri isə müxtəlif mənəvi-ideoloji istiqamətlərə (məsələn, liberal vətənpərvərlik) yönəldilməklə amorflaşdırılmış və ya “simasızlaşdırılmışdır”... Xaricdə (mühacirətdə) isə sosial bazası olmayan romantik xəyallara çevrilmişdir... Bütün hallarda Azərbaycan xalqının milli ideallarının qarşısını həm adminstrativ (aqressiv!), həm diplomatik (aldatma!), həm də ekspressiv (şirnikləndirmə!) yolları ilə məhz sovet-sosialist ideologiyası kəsmiş, lakin milli idealları məhv etmək mümkün olmadığı kimi, milli ideologiyanı da sona qədər unutdurmaq, yaddaşlardan tamamilə silmək mümkün olmamışdır.

Azərbaycançılıq ideologiyasının təkamülündə İlham Əliyev mərhələsinin ikinci mühüm əlaməti Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevə, onun milli dövlət quruculuğu fəlsəfəsinə ölkə, eləcə də dünya miqyasında layiq olduğu bir ehtiramla, intellektual-analitik həssaslıqla yanaşılmasıdır. Bu, ona görə zəruridir ki, Heydər Əliyev azərbaycançılıq ideologiyasının bir-birindən əsaslı şəkildə fərqli olan təkamül mərhələlərinin lideri (müəllifi!) olmaqla yanaşı, bu gün davam edən mərhələsinin perspektivlərini də müəyyənləşdirib.

Heydər Əliyevin tarixi xidmətlərinin həm ölkə, həm də dünya miqyasında yüksək qiymətləndirilməsi, geniş təhlil (və təbliğ) olunması azərbaycançılıq

ideologiyasının, Azərbaycan xalqının milli ideallarının təntənəsi deməkdir. Heç də təsadüfi deyil ki, bugünkü siyasi leksikonda “heydərəliyevçilik” anlayışı “azərbaycançılıq” anlayışının yeni tarixi şəraitdəki məzmununu (və mahiyyətini!) ifadə edir. İstər sovet dövründəki məlum (və mürəkkəb!) şərtlər daxilində, istərsə də müstəqillik dövrünün ondan heç də az mürəkkəb (və ziddiyyətli!) olmayan illərində ümummilli lider Azərbaycanı Azərbaycan və Azərbaycan xalqını Azərbaycan xalqı edəcək bütün milli mənəvi enerji mənbələrinin tam gücü ilə işləməsi üçün hər cür tədbirləri görməklə azərbaycançılıq ideologiyasını legitimləşdirə, reallaşdır, beləliklə də, bu gün Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin cəsarətlə (və qürurla!) “bizim siyasətimiz - bizim işimizdir” deməsinə əsas verə bildi.

Üçüncü mühüm əlamət, heç şübhəsiz, azərbaycançılıq ideologiyasının tərkib hissələri olan türkcülük, müsəlmançılıq və müasirliyin üzvi vəhdətdə, heç birinə digərindən daha böyük üstünlük vermədən, bir bütöv halında qəbul edilərək xalqın milli mənafeləri nəminə həyata keçirilməsidir. Bu məsələ ona görə çox əhəmiyyətlidir ki, Azərbaycan xalqı müxtəlif tarixi dövrlərdə (azərbaycançılıq ideologiyasının təşəkkül tapıb formalaşdığı XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərindən başlayaraq) gah türkcülüyə, gah müsəlmançılığa, gah da müasirliyə əlahiddə üstünlük verilməsindən irəli gələn ictimai-

siyasi problemlərlə üz-üzə dayanmağa məcbur olub. Bunun da mənfi nəticələrini, xüsusilə milli integrasiyasının, mütəşəkkilliyin süni olaraq pozulmasını, yaxud zəifləməsini tarix, yəqin ki, həmişəlik öz yaddaşına yazıb.

İlham Əliyevin siyasi-ideoloji fəaliyyətində türkçülük Azərbaycan xalqının öz mənşəyi etibarilə türk etnosundan yaranması həqiqətinin milli ictimai dərkindən başlayıb müasir türk dünyasının üzvi tərkib hissəsi olması, beynəlxalq aləmdə türk dünyasının ortaq maraqlarının cəsarətlə müdafiəsinə qədər gedir. Təsadüfi deyil ki, Azərbaycan Prezidenti türk dünyasının öndə gedən liderlərindən biri kimi böyük nüfuz sahibidir.

İslam (müsəlman) dünyasına mənsubluq da bugünkü Azərbaycanın həm mənəvi-mədəni, həm də ictimai-siyasi xarakterində bütün parlaqlığı ilə təzahür edir. İlham Əliyevin müsəlman xalqlarına qarşı müəyyən beynəlxalq dairələrdə aparılan mürtəce, antihumanist kampaniyalara dəfələrlə ən yüksək tribunallardan öz etirazını bildirməsi, Azərbaycanın bir nümunəvi müsəlman ölkəsi olaraq inkişafı buna sübutdur.

Eyni zamanda, bugünkü Azərbaycan xalqı dünyaya açıq, müasir dünyanın iqtisadi, sosial-siyasi və mədəni texnologiyalarını inamla mənimsəyən, onun (müasir dünyanın) qlobal idarəciliyində get-gedə

güclənən imkanları səviyyəsində iştirak edən xalqdır.

Türkçülük, müsəlmançılıq və müasirlik triadası bu gün Azərbaycanda klassik formulunda (və tipologiyasında) tətbiq edilməklə qalmayıb, mərhələnin (və dövrün) tələblərinə uyğun olaraq yaradıcılıqla yaşanır ki, bu da Azərbaycan dövlətinin yürütdüyü tarazlaşdırılmış, humanist və uzaqgörən (mövcud problemlərin tezliklə həllinə yönəlmiş perspektivli) siyasətin nəticəsidir.

Müxtəlif mədəniyyətlərə, dünyagörüşlərinə təmkinli dialoq əsasında hörmətlə yanaşılması, qloballaşan dünyanın çağırışlarına həssas, anamlı münasibət, multikulturalizm azərbaycançılıq ideologiyasının təkamülündə İlham Əliyev mərhələsinin, fikrimizcə, mühüm əlamətlərindən dördüncüsü hesab oluna bilər. Nə üçün? Ona görə ki, hər hansı ideologiya, nə qədər mütərəqqi olsa da, özünü təcrid edirsə, həm tarixi (passiv), həm müasir (aktiv), həm də gələcək (perspektiv) çox müxtəlif (biri digərini inkar, yaxud təsdiq edən, yaxud da bir-birinə loyal və ya liberal münasibətlərdə olan) ideologiyalarla hesablaşmazsa, prinsip etibarilə, yaşaya bilməz.

Azərbaycan xalqı (və dövlətçiliyi) tərəfindən azərbaycançılıq ideologiyasının tətbiqi, müdafiəsi və inkişaf etdirilib təkmilləşdirilməsi dünya miqyasında çox müxtəlif (və qaynar!) ideoloji proseslər

kontekstində baş verdiyi hamıya məlumdur. Bu proseslər azərbaycançılığı birmənalı inkar edə bilmədiyi kimi, birmənalı təsdiq də edə bilməz. Lakin Azərbaycan xalqının milli ideologiyasının nəinki danılmaz, hətta mübahisəsiz bir üstünlüyü var ki, onun mahiyyətində (fəlsəfəsində və ya metafizikasında) üç tamamilə humanist (və insan cəmiyyətinin təhtəlsüz, yaxud təbii bir şəkildə, “müdaxiləsiz” yaratdığı!) dəyər komponenti ifadə olunur:

- 1) etnik mənsubiyyət;
- 2) dini mənsubiyyət;
- 3) dünyəvi mənsubiyyət.

Bu ideologiyada öz əksini tapmış fəlsəfə və ya metafizikada, eləcə də onun mənsub olduğu (və onu yaradan) xalqın təfəkküründə nə etnik məhdudluq, nə dini dözümsüzlük, nə də antihumanizm yoxdur; yalnız o var ki, Azərbaycan xalqı da, dünyanın bütün digər xalqları kimi, müəyyən bir etnik mənşəyə, müəyyən bir dini dünyagörüşə mənsubdur və bütün digər xalqlar kimi, müasir dünyanın üzvi tərkib hissəsidir...

Beşinci əlamət Azərbaycan xalqının dünya miqyasında milli-mənəvi, mədəni bütövlüyünün möhkəmlənməsi üçün ardıcıl mübarizə aparılmasıdır ki, bunun müsbət nəticələrini görməmək mümkün deyil.

Tarixi taleləri elə gətirmişdir ki, azərbaycanlıların və ya Azərbaycan türklərinin bu gün yalnız beşdən biri müstəqil Azərbaycan Respublikasının vətəndaşıdır. Təxmini hesablamalara görə, dünya azərbaycanlılarının beşdən dördü öz tarixi Vətəninə yüz (hətta min!) illərlə necə məskun olmuşdursa, bu gün də məskundur... Ona görə də əsası ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş bir siyasətin - Dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyi miqyasının genişləndirilməsi siyasətinin müasir mərhələdə Azərbaycan dövlətçiliyi tərəfindən uğurla davam etdirilməsi heç bir alternativ qəbul etməyən bir zərurət olub azərbaycançılıq ideologiyasını zənginləşdirən, ona güclü enerji verən, onun məzmununu (hətta fəlsəfəsini) bütövləşdirən konseptual hadisədir. Hər şeydən əvvəl ona görə ki, dünyanın harasında məskunlaşmasından asılı olmayaraq, kiçik istisnaları nəzərə almasaq, azərbaycanlılar eyni etnik mənşəyə, eyni dinə mənsub olub eyni mental xüsusiyyətlərin, eyni adət-ənənələrin daşıyıcısıdır. Onların eyni bir dilləri - Azərbaycan dili, yaxud Azərbaycan türkcəsi mövcuddur...

Əlbəttə, qloballaşan müasir dünyada azərbaycanlıların siyasi-inzibati sərhədləri aşaraq bir-birləri ilə sıx ünsiyyətə girmələri, ümummilli maraqlarını humanizm, beynəlxalq insan hüquqları prinsipi çərçivəsində təmin etmələri yalnız milli yox,

həm də insani (ümumbəşəri!) bir ehtiyacdır ki, əlahiddə hadisə olmayıb bütün millətə xasdır...

Azərbaycan xalqının (və insanının) dünyanın inkişaf etmiş xalqları (və insanları) ilə müqayisədə ikinci, hətta üçüncü dərəcəli olması kompleksinin sürətlə aradan qaldırılması baxımından görülən işlərə (və onun uğurlu nəticələrinə), fikrimizcə, altıncı əlamət kimi baxmaq olar.

Etiraf etməliyik ki, azərbaycanlılarda uzun on illər (hətta əsrlər!) belə bir kompleks olmuşdur. Ziyalıların öz ana dillərindən (və prinsip etibarilə, mənsub olduqları xalqdan) imtina edib müxtəlif əcnəbi dillərdə danışib yazmaları, özlərinə əcnəbi soyad formaları qəbul etmələri və s. həmin “gerilik” kompleksinin təzahürləri (və nəticələri) idi ki, milli tarixin son mərhələsinə qədər bu və ya digər dərəcədə davam edirdi... Ancaq bu gün heç bir azərbaycanlı özünü nə bir rusdan, nə bir almandan, nə bir fransızdan, nə də bir ingilisdən aşağı hesab etmir və milli qürur yalnız sözdə deyil, həm də işdə, əməldədir. Ölkədə abadlaşan, “yeni rəmlər”ini yaradan şəhərlər (xüsusilə Bakı!), kəndlər, çəkilən yollar, yaradılan təhsil müəssisələri, tətbiq edilən müasir idarəçilik texnologiyaları, dünya standartları ilə müqayisə olunan müxtəlif təsisatlar, idmanda, mədəniyyətdə indiyə qədər bu miqyasda görünməmiş beynəlxalq uğurlar Azərbaycan insanını mənən, ruhən yüksəldən, əgər belə demək

mümkünsə, onun katarsisini təmin edən elə hadisələrdir ki, yalnız bu günlə məhdudlaşmayıb onun (Azərbaycan insanının) gələcək taleyini, xarakterini müəyyən edir. Bu taleyüklü işlər, əməllər Azərbaycan xalqının tarixində həmişəlik olaraq İlham Əliyevin adı ilə qalacaqdır...

Azərbaycançılıq ideologiyasının təkamülündə İlham Əliyev mərhələsinin yeddinci əlaməti həm iqtisadi, həm siyasi, həm də mədəni sahələrdə (bu sahələrin təsəvvürə gətirilməsi belə çətin olan çox geniş spektrində) beynəlxalq əlaqələrin, başqa sözlə, Azərbaycan-Dünya dialoqunun zəngin təcrübəsinin qazanılmasıdır. Bu isə ilk növbədə o deməkdir ki, azərbaycançılıq ideologiyası (və Azərbaycan xalqının milli idealları), bir vaxtlar olduğu kimi, məhdud bir miqyasda qalıb, “özümüz deyib, özümüz eşidək” prinsipi ilə mövcud olmur, universallaşır, hüdudlarını genişləndirir, ümumən insan (və dünya) təfəkkürü mövqeyindən görünüb etiraf olunur... Tarixi (və cari) rəqibləri açıq mübarizəyə çəkir, onların hansısa gizli “laboratoriyalar”da hazırlanmış məkrli planlarını alt-üst edir.

Beynəlxalq “Dialoq”lara ev sahibliyi edən Azərbaycan indiyə qədər görünməmiş bir miqyasda müxtəlif ideyaların, ideologiyaların həmsöhbət olmasına inamla münsiflik etdikcə, azərbaycançılıq məfkurəsi də zənginləşir, beynəlxalq nüfuzunu

gücləndirir, yüksək standartlı paradigmalara yiyələnir...

Səkkizinci əlamət Azərbaycan xalqının intellektual səviyyəsinin yüksəldilməsi, müasir texnologiyalara yiyələnməsinin sürətlənməsi, perspektivli özünüifadə (və özünütəşdiq) metodlarının, üsullarının və vərdişlərinin xüsusilə gənc nəsil tərəfindən mənimsənilməsidir. Etiraf etmək lazımdır ki, azərbaycançılıq ideologiyasının gənc nəsil tərəfindən bu qədər kütləvi (və intellektual!) səviyyədə mənimsənilməsi heç bir mərhələdə mümkün olmayıb...

Azərbaycanın regionda, ümumən beynəlxalq aləmdə söz sahibi olması, onun mövqeyi ilə hesablaşılması, çoxstandartlılığı, xüsusilə cari konyukturluluğu ilə tanınan dünyanın “haqq-hesab”ından kənarda qalıb təcrid olunmaması, çox güman ki, doqquzuncu əlamətdir. Bu əlamətin özünəməxsusluğu ondan ibarətdir ki, Azərbaycan xalqının milli ideologiyası çevik, elastik, diplomatik resurslara yiyələnmiş, hər hansı “gözlənilməz” ideoloji hücumlara qarşı müqavimət (hətta əks-hücum) “immunitetlər”i qazanmışdır...

Nəhayət, Azərbaycançılıq ideologiyasının təkamülündə İlham Əliyev mərhələsinin onuncu əlaməti həmin ideologiyanın inkişafı üçün geniş perspektivlər təmin etməsidir ki, bu, milli

ideologiyanın (azərbaycançılığın) gələcəyi barədə tamamilə nikbin fikirdə olmağa hər cür imkanlar verir. Xüsusilə o mənada ki, azərbaycançılıq ideologiyası qarşısında bu gün polemika üçün hüdudlar qoyacaq heç bir maneə, yaxud həmin ideologiyanın təkamülünü ya ləngidəcək, ya da süni şəkildə sürətləndirəcək heç bir konyuktur müdaxilə yoxdur.

Azərbaycançılıq ideologiyasının təkamülündə İlham Əliyev mərhələsi özünəməxsus dinamizmi ilə zənginləşməkdə, milli ictimai şüurun əsaslarını müəyyənləşdirməkdə və Azərbaycan xalqının dünya birliyindəki mövqelərini inamla yüksəltməkdədir. Odur ki, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yüz illik yubileyi Azərbaycan xalqının (və dövlətinin) tarixinin elə bir dövründə keçirilir ki, ən azından üç baxımdan xüsusi (tarixi!) məna- məzmun kəsb edir:

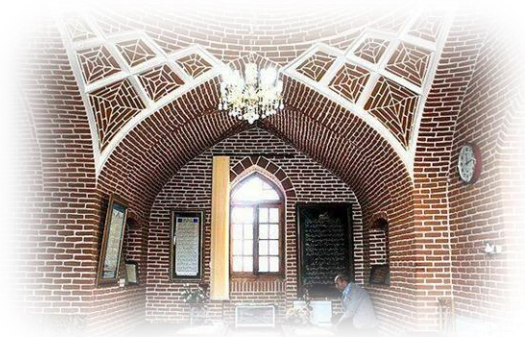
1) Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin “tərcümeyi-hal”ı, son illərdə demək olar ki, bütün tərəfləri ilə dərinlən öyrənilmiş, onun güclü (və “zəif”) cəhətləri konkret sənəd və materiallar əsasında Azərbaycan tarixçiləri tərəfindən obyektiv araşdırılmış, dünya tarixşünaslığında bu barədə kifayət qədər aydın təsəvvür formalaşmışdır;

2) müstəqil Azərbaycan Respublikası Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətini özünün hüquqi-tarixi varisi elan etdiyindən, eləcə də Cümhuriyyət tarixi

hərtərəfli öyrənildiyindən o, milli ictimai təfəkkürün yaddaş potensialının üzvi tərkib hissəsinə çevrilmiş, hər bir Azərbaycan vətəndaşının qürur mənbəyi olmuşdur;

3) ən başlıcası isə odur ki, Azərbaycan xalqı (və dövləti) Xalq Cümhuriyyətinin yubileyini həm iqtisadi, həm siyasi, həm də mədəni inkişaf sahələrində həmin Cümhuriyyətin ideallarına layiq səviyyədə böyük uğurlarla qeyd etməklə milli azadlıq və dövlət müstəqilliyi uğrunda mübarizənin necə bir etibarlı varisi olduğunu, bu mübarizənin hansı mükəmməl nailiyyətlərə gətirib çıxardığını bir daha bütün miqyası ilə göstərir.

İnamla demək olar ki, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yüz illik yubileyi müstəqil Azərbaycanı yaradıb inkişaf etdirmiş qüdrətli bir məfkurənin - azərbaycançılıq ideologiyasının həm ölkə daxilində, həm də onun hüdudlarından çox-çox uzaqlarda təntənəsidir.

صلاح الدين خيلوو

كۆچۈرن: عباس ئىلچىن

بیر حادثه‌لر دنیاسی، بیر بیلک‌لر دنیاسی، بیر ده سۆز دنیاسی وار. اساس وظیفه‌لردن بیرى بو دونیالار آراسیندا قارشیلیقلی آنلاشما، آدئکوات مونا‌سیبیت قورماقدیر. سۆز، آنلا‌ش، لۇگۇس عادى دانیشیق دىلى نین اساسینی تشکیل ائدير. محض بونا گۆره‌دير کى، بیر چوخ فیلسوفلارین فیکرینه گۆره، عادى دانیشیق دىلى حقیقى وارلیغین اؤزودور. یعنی حادثه‌لر دنیاسی دا، ایدنیالار دنیاسی دا محض عادى دانیشیق دىلى سایه‌سینده حیاتی‌لشیر، اینسان‌لشیر و بیزیم اوجون دونیا‌یا حئور‌لیر.

بیر اونسیت واسیطه‌سی اولماقلا برابر، دیل هم ده بیلک‌لرین ساخالناماسی، اؤتورولمه‌سی و منیمسه‌نیلمه‌سینه خیدمت ائدیر. دیلی بیللمین آدام همین دیلده ساخالنمیش بیلک و دیرلر سیستمینی ده منیمسه‌یه بیلمز.

دیلین داشیییجیسی یالیز بو دیلی بیلن، بو دیلده دانیشان کونکرئت اینسانلار دئیل، اونلارین توپلوسو دا دئیل، بوتؤولوکده میلت، جمعییتدیر؛ کونله یوخ، ستروکتورلاشمیش سوسیال سیستمدیر و بو جمعیتده دیل اؤزو ده بیر سوسیال اینستیتوت کیمی فورمالاشیر و اونون مؤوجودلوغونون داکونکرئت اینسانلاردان آسبیلی اولمایان اوبییکتیو رنال فورمالاری (قرامماتیکا، لوغتلر، کیتابلار، دیسکلر و س.)، مادیلشمیش سوسیال حافیظه یارانیر. خالقین بوتون نومایندملری سادهجه بو دیلده دانیشدیغی حالدا، اونو تام شکیلده، بوتؤو بیر فنؤومن کیمی تدقیق ائدن، قورویان، عومومی جهتلرینی، قانونا اوغونلوقلارینی، اینواریانتلارینی، هابئله، باشقا دبلره نظرن

خصوصیتلارینی اۇیرنن ایختیصاصلاشمیش آداملار - دیلچیلر
یئتیشتیر.

دیلچیلر چوخ واخت سۆزلرین معناسیندان صرف-نظر
اولوناراق آنجاق فورمانی، ستروکتورو اۇیرنمیه چالیشیرلار. نیین
دئیلمهسی یوخ، ننجه دئیلمهسی، هانسی قایدایا عمل ائدیلمهسی
اۇنه چکیلیر. دوغروندان دا، اولارین اساس ایشی محض
فورمالارین، قالیلرین اۇیرنیلمهسیدیر.

سۆزلر دونیاسی حادیتلر دونیاسیندان و ایدئیالار دونیاسیندان نه
ایله فرقهنیر؟ سۆزلر دونیاسینن تشکیلاتلانما پرنسیپی،
ستروکتورو (گرامماتیکا) دونیانین اۆز قورولوشو ایله نه درجهده
هماهنگدیر؟ بو باخیمدان، قورولوش، ستروکتور اۇنه کچیر،
ماهیت گۆستریجیسی اولور.

لاکین دیلین گوجو تکجه اونون ستروکتوروندا، فورماسیندا، قو-
رولوشونون موکمل اولماسیندا دئییل. دیلین گوجو اونون لئکسیک
زنگینلیگینده، سۆزلرین چوخلوغو و یا آزیغیندا دا دئییل. دیلین
گوجو داها چوخ درجهده سۆزلرین معنا یوکونده، اولارین
سرحدلرینن ایدیئلیغیندا، دئمارکاسیا پرنسیپینن تأمین
اولونماسیندادیر.

ف.بئکون موختلیف فیلسوفلارین بو مسلهده باخیشلارینی
موقاییسه ائدرک یازیردی کی، آنتیک دؤورون ماتئریالیستلری
«ذکانی شئیلرین طبیعتیندن آسیلی حساب ائدیردیه، پلاتون دونیانی
فیکر، آریستوتئل ایسه فیکری سۆزه تابئع ائدیردی». و.هؤمبولدتا
گۆره، دیل روحون فعالیتیدیر؛ دیلین اۆز ستروکتوروندا دونیایا
موعین بیر باخیش یئرلشمیشدیر. ستروکتور و مضمون آراسیندا
داخلی رابیطه،بیر عکس علاقه موناسیبتی واردیر.

آنا دىلى دىگر دىللردن اونونلا فرقلەنير كى، اىلك دفعە دىل
اويرنركن اوشاق هم ده ياشاماعى، حياتى، دونيانى اويرەنير. يعنى
آنا دىلى دونيايا پنجرەدير.

آذربايجان دىلى زنگين دىلدير و اۆلكەمىزدە بلاغتە دانىشان
گۆزل ناطىقلر چوخدور. بديعى قرائت اوستالارى، تويلاردا،
مجلسلرە، مراسىملرە چىخىش ائىنلر چوخدور. لاکين رسمى
دؤولت دىلىنن، دىپلوماتىک دىلن، اىقتىصادى، حقوقى
راضىلاشمالارين، موقاويلەلرين اۆزۈنە مخصوص دىل
اىنجەلىكلرى وار... هر سۆزە خوصوصى دىقت وئرىلمەسى، هر
سۆزون حتى ياخين معنالى سۆزلر اىچرىسىندن داها دىقق سئچىلىب
تاپىلماسى، اىنجە مطلبلرين ماکسىمال بير دىققىکلە چاتدىرىلماسى
اوچون دىلن بوتون ايمکانلارىنن سفيرر ائدىلمەسىنى چوخلارى
آنچاق داها موکمل دىل آختارىشى کىمى، ناطىقلىک مهارتىنن
نومايش ائتدىرىلمەسى کىمى اىضاح ائدىرلر. لاکين بو بئله دئىل.
دىلن کامىلىگى مقصد دئىل، مقصدە چاتماق اوچون واسىطەدير.
اىنجە مطلبلر آنچاق موکمل دىللە چاتدىرىلا بىلر.

دىل و دىلچىلىک

نظرى اولاراق هامىنن بىلدىگى، اما عملى حياتدا نه اوچونسە
نتز-نتز ياددان چىخان بير حقيقتدن سۆز آچماق اىستەيىرم. دىل
بوتون خالقا مخصوصدور و دىلن سوبىئکتى، حرکت وئرىجى
قوۋەسى دە دىلچىلر يوخ، بوتون ساحەلرە چالیشان اىنسانلاردير. بو
موقدس ايشە هرەنن اۆز فونکسىياسى، اۆز مىسسىياسى واردير.

دىل مىللى وارلىغىن ان موهم گۆستريچىلرندن بيرىدير. طبعى
كى، بىز بير مىلت اولاراق اۆز آنا دىلیمىزىن اىنكىشافىندا
ماراقلېيق. اما اۇنجە قارشىدا دوران وظیفەنن مىقياسىنى و اساس
اىستىقامتلرىنى دوزگون تصوور ائتمک لازىمدير. دىل نه ايسە

دیلچیلره عایید اولان، دیلچیلیگین میقیاسی ایله اولچولن بیر شئی دئییل.

دیلچیلیگین اینکیشافی دیلین اینکیشافی نین موهوم شرطلریندن و ایستیقاملاریندن آنجاق بیریدیر. بیز بونو اونا گوره خصوصی وورغولاییریق کی، چاغداش ایجتیماعی شوعوردا بو میقیاس فرقی چوخ وخت نظردن قاجیریلیر. تکجه بونو خاطیرلاتماق کیفایتیر کی، آذربایجان دیلی ایله باغلی سؤز دوشنده، اونون ماهیتینی، مضمونونو، اهمییتینی، اینکیشاف پئرسپئکتیولرینی موذاکیره ائنده، بیر قایدا اولاراق دیلچیلره موراجیعت اندیلیر. کوتلوی اینفورماسییا واسیطه‌لری نین، ژورنالیستلرین مسله‌نی محض بو میقیاسدا گونده گئیرمه‌سی بیر داها گؤستریر کی، دیلیمیز بیر ایجتیماعی گئرچکلیک، می‌لی آتریبوت کیمی چوخ محدود و بسیط چرچیوده تصوور اولونور. ژورنالیستلر بیر یانا دورسون، علم آدمالاری دا بو مسله‌یه موناسیبتده عئینی سهوه تنز-تنز یول وئیرلر. مثلا، ایضاحلی لوغتلرین یازیلما‌سی اصلینده بیر دیلچیلیک مسله‌سی اولماییب، گئنیش دونیاگؤروشو طلب ائدیر و بیر چوخ علم ساحه‌لری اوزره موخصیصلرین سعیلری نین بیرلشمه‌سینه ائحتیاج یارانیر.

بئله بیر فاکتی دا خاطیرلاتماق یئرینه دوشردی کی، مو عاصیر دیلچیلیگین بانیلری و. هومبولدت و نوام چومسکی سییاستچی و فیلسوف، فرئقی، ویتقنشتئین و راسئل ریاضیاتچی و فیلسوف اولموش و دیلین یئنی نظرییه‌لرینی یاراتماقلا لئنفویست کیمی ده خیدمت گؤستمیشلر. روس دیلی نین کلاسیک ایضاحلی لوغتی نین مؤلیفی اولان ولادیمیر دال دا بیر دیلچی دئییل، ائنسیکلوپئدیک بیللیکله مالیک گؤرکملی طبیعت‌شوناس عالیم اولموشدور. یالینز لوغت یازیلدیقدان سونرا او هم ده بیر لئکسیکوقراف کیمی مشهورلاشمیشدیر. مو عاصیر دؤورده ده بو جور مسؤلیتلی مسله‌لر کوللنکیال صورته‌ده، موختلیف علم ساحه‌لرینی تمثیل ائدن گؤرکملی

عالملرین بیرگه ایشتیراکی ایله حلّ اولونور. آما بیزده نه اوچونسه بو مسئول وظیفه هله ده آنجاق دیلچیلره عایید ایمیش کیمی باشا دوشولور. نتیجهده موختلیف ایختیصاص ساحه‌لرینه عایید آنلایشلار، علمی و فلسفی تئرمینلر چوخ بسیط و بعضاً یانلیش ایضاح اولونور. ائله ده تئرمینولوگیا مسله‌لری. علملر آکادئمییاسی‌نین ستروکتوروندا ایریجا بیر دیلچیلیک اینستیتوتونون اولماسیندا یرمی، یا ندنیرسه، دیلله باغلی مسله‌لرده هامی یاخاسینی قیراغا چکیب اوزونو دیلچیلره توتور. حتّی تئرمینولوگیا کومیتەسی ده رسماً، فورمال صورتده عوموم آکادئمیا میقیاسیندا یارادیلماسینا باخمایاراق، رئاللیقدا دیلچیلیک اینستیتوتونون شؤعه‌لریندن بیر کیمی فعالیت گؤستریر. ماراقلیدیر کی، بعضاً حتّی کیمیا، بیولوگیا و س. طبیعت علملرینه دایر تئرمینولوگیا لوغتلری ده دیلچیلر طرفیندن حاضیرلانیر و بو ساحه ده دیسسرتاسیا ایشلرینی ده فیلولوقلار یازیرلار.

نه یاخشی کی، بو مسله‌نین بؤیوک اهمیتی نظره آلان دولت باشچیسی بو کومیسسیون سئاتوسونو دیشمک و ناضیرلر کابیننتی نزدینده داها بؤیوک صلاحیتلری و فعالیت میقیاسی اولان یئنی تئرمینولوگیا کومیسسیون یاراتماق حاقیندا سرنام وئرمیشدیر. اومید اندیریک کی، بو بؤیوک و مسئولیتلی مسله یئنه دیلچیلیگین حودودلاری ایله مهدودلاشدیریلما یا جاقدیر.

میلی علمی دیلین فورمالاشماسی و ادبی دیلین بین‌المیلل تئر-مینلر و علمی اوسلوب حسابینا زنگینلشمەسی پروسسینه نظارت ائتمک اوچون تکجه موشاویره‌لره، تئرمینولوگیا کومیتەلری‌نین ایجلاسارلی کیفیت دئییل. بونون اوچون همین دیلده علمی و فلسفی اثرلر یارادیلما لیدیر. دیلین گؤزللیگی اونون سسلنمه خصوصیتلری و بدیعی ایفاده ایمکانلاری ایله مو عین اولوندوغو کیمی، دیلین توتومو دا اونون ایفاده ائده بیلدیگی فیکرین درینلیگی و دقیقلیگی ایله مو عین اولونور.

لاکین بونونلا بئله عئلمی-فلسفی دیل بدیعی دیلدن فرقلی اولاراق میّلی چرچیوهرلر داخیلینده دئییل، داها چوخ عمومبشری عئلمی-فلسفی فیکیر پروسئسین تائیری آلتیندا فورمالاشیر. فوندامنتال عئلمی اثرلر تکجه مؤلفین منسوب اولدوغو میلّتین یوخ، بوتون بشریّتین اینتئلئکتوال ثروتینه چئوریلیر. بورادا آپاریجی اولان عمومبشری عئلمی تفکوردور کی، او دا ایلک دفعه بو عئلمی یارادان خالقین دیلینده ایفاده اولونور، همین دیلین قالیبینه سالینیر. باشقا خاقلار ایسه اورژینالدا دئیلمیش فیکیرلری ایلکین دیل قالیبیندن چیخارداراق اؤز دیل قالیبلرینه سالماق و موسقتیل یارادیجیلقل یوخ، ترجمه ایله باغلی «باش سیندیرماق» مجبور بیّتینده قالیرلار.

هنگل دئییر: "اؤز دیلینده عئلمین بوتون خزینه سینی ایفاده ائتمگی باجارمایان خالق ساوادلی حساب اولونا بیلمز. ...باشقا دیلده چاتدیریلان بیلکالر اؤز دیلیمیزده نوفوذ ائده بیله جگیمیز اینجه لکلردن محرومدور. اونلار بیزدن آراکسمه ایله آیریلاراق بیزیم روحوموزلا قایناییب-قاریشا بیلیرلر!" آنجاق ترجمه لر سایه سینده اینکیشاف ائتمک ایستهمین دیلر کنار تاثیرلره معروض قالیر، طبیعی اینکیشاف مئیللریندن، اؤز ایمانننت خوصو-صیتلریندن اوزاقلاشمیش اولور و نتیجه ده دیلده اؤزگه لشمه پرو-سئسی گئدیر. لاکین اگر آنجاق سؤزلر یوخ، هم ده عئلمی متنین عمومی روحو میّلی دیله چئوریلیرسه و میّلی دیلین پوتنسیالی بونا ایمکان وئریرسه، – آنجاق بو زامان دیل اؤزگه لشمین خیلاص اولو بیلر و میّلی عئلمی دیل اوسلوبو فورمالاشمیش اولار. بونون اوچون ایسه اساس یوک، آغیرلیق مرکزی دیلین اوزرینه یوخ، عئلمی-فلسفی فیکیر پروسئسین اوزرینه دوشمه لیدیر.

آذربایجاندا نینکی دیلچیلر، هئچ فلسفه چیلر ده عمومی دیلچیلیک، دیلین فلسفه سی ساحه سینده مو عاصیر طلبلر سوییه سینده عئلمی تدقیقات آپارمادیغیندان، دیل شوناسلاریمیز بو ساحه ده

درسلیک یازارکن آنجاق روس منبعلرینه ایستیناد ائتمک مجبوریتینده قالیرلار. لاکین روسیادا دایل شوناسلیق اساسن اؤز مجراسیندا اینکیشاف ائدیگیندن مو عاصیر فلسفی تدقیقاتلارلا علاقه یارادیلمامیشدیر. دوز دور، «عمومی دیلچیلیک» مسلهلری، «دیلین ماهیتی»، «دیل و نطق»، «دیل و تفکور» کیمی پروبلملر اساسن فلسفی ادبیاتا ایستینادلا ایشیقلا ندیریلیر، لاکین بورادا باشلیجا اولان- راق کلاسیک فلسفی ایرث نظره آلینیر. حالبوکی، 20. عصرین ایکینجی یاریسیندا دیلین فلسفی مسلهلری بیلاواسیطه فلسفه نین آپاریجی تدقیقات ایستیقاملریندن بیرینه چئوریلیمیش و بو تملده تنقیدی راسیونالیزم، آنالیتیک فلسفه، لینگویستیک آنالیز، ستروکتورالیزم، پوست ستروکتورالیزم، هنرمی نئوتیکا و س. تعلیملر اینکیشاف تاپمیشدیر. لاکین فیلسوفلار بو پروبلمله دیلچیلیک کونتکستینده دئییل، محض فلسفه نین اساس مسلهسی کیمی مشغول اولدوقلاریندان، گؤرونور، دیلچیلرین بو پروسسه موداخیلهسی او قدر ده آسان دئییل. هر حالدا دیل شوناسلیغین روس دیلی منبعلرینده بو باریئر هله کئچیلمه دیگیندن، آذربایجان دیل شوناسلاریندان بونو گؤزله مک ساده لو و حلوک اولاردی.

آذربایجاندا فلسفی فیکرین ده سوییه سی ان آزی یاریم عصر گئری قالدیغیندان فلسفی فیکرله دیل شوناسلیق آراسیندا مو عین بیر پاریتئت عمله گلیمیشدیر. هم ده اعتراف ائتمک لازیمدیر کی، بو پاریتئت هر دن بیر پوزولورسا، اونو یئنه ده فلسفه چیلر یوخ، دیلچیلر پوزور. اما یئگانه چیخیش یولو بو ایکی عئلمی فعالیت ایستیقامتین سیخ صورته علاقه لن دیریلمه سی، بیرگه آختاریشلار آپاریلما سیدیر.

آذربایجان دیلی نین مو عاصیر مرحله ده کی اینکیشاف یولو ساحه لر اوزره دیل اولوبلاری نین فورمالاشماسیندان، عمومی دیلچیلیگین فلسفی فیکر سوییه سینه قالدیریلما سیندان کئچیر. اما ان اؤنملی اولان دیلچیلردن و فیلسوفلاردان اؤنجه هر بیر فعالیت ساحه سینده

چالیشان مۆتخىصىلرین مىللى تفكّور صاحىبى اولماسىدىر. چونكى دىلین سوبىئىكتى مىللەت اۆزودور.

هر بير طبيعى دىل بيرىنچى نۆوبەدە عادى دانىشىق دىلیندن عىيارتدیر. اونون ایلک منبعلىرى سىراسىندا عایىلەدەكى دىل موحیطىنى، شىفاهى خالق ادبیاتىنى، مىللى بدیعى ادبیاتى، ترجمه ادبیاتىنى، داها سونرا ايسه تدریسین دىلىنى؛ مۆختلیف فنلر اوزره بىلىکلرین چاتدیرىلماسىنا خىدمت ائدن اىختىصاصلاشمیش دىل اوسلوبلارینى خوصوصى قئید ائتمک اولار. سونراكى مرحله ده هر بير شخس دىلى اۆز شخسى حیاتیندا اىستیفاده ائتمکله برابر اۆز پئشه-ایختىصاص فعالییتلرینده آرتیق اىختىصاصلاشمیش بير دىل اوسلوبونا یییهلمکله اىستیفاده ائدیر.

بنله ایلکله، حیاتا حاضیرلانماق، جمعییتین بير عوضونه چئوریلک اوچون دىلین یاخشى منیمسنیلمەسى ایلکین اساس شرطلردن بيریدیر. او، اینسان حیاتینداكى فرقلى ستاتوسدا ایشتیراك ائدیر. ایلک نۆوبەدە دىل حیاتین اۆز ستروکتورونا داخیلدیر. یعنی حیات دندیگیمیز فنئومئن، اگر او، رئال و جانلیدیرسا، مطلق هانسی ايسه بير دىل سایهسىنده آکتواللاشیر و بوتؤولوک کسب ائدیر. یعنی دىل حیاتین اۆز بطنیندهدیر. اىکینجىسى، حیاتا قدم قویان، موعین معنادا اونا موسافیر اولان هر بير فرد اوچون حیات اۆنجهدن، اولكى نسیللرین سغیلرى ايله فورمالاشمیش اىجتیماعى گئرجکلیکدیر و بو فرد اۆزو ايله بو کنارداكى اىجتیماعى حیات آراسیندا بير رابیطه قورور؛ نیسبتن محدود اىجتیماعى میقیاسدا، مثلا، عایىلەدە فورمالاشان بير اوشاق داها گئنیش میقیاسلى بير اىجتیماعى موحیطه داخیل اولارکن اۆنجهدن موعین بىلىک و دىل پوتئنسیالی ايله تجهیز ائدیلمیش اولور. سونرا مکتب حیاتى باشلانیر. و مکتب بير نۆوع عایىلە ايله جمعییت آراسیندا کۆرپو رولونو اویناییر؛ یعنی اوشاقلاری بؤیوک حیاتا حاضیرلاییر. مکتب ده اۆز فونکسیياسینی ایلک نۆوبەدە دىل

واسیطه سیله حیاتا کئچیریر. لاکین تدریس پروقرامیندا دیلچیلیگین خصوصی چکیسی چوخ دا یوکسک دئییل. بونا احتیاج دا یوخدور. چونکی اوشاقلار دیله اونون قرامماتیکاسینی اویرنمهدن اول بییهلنمیش اولورلار. عایله ده ده، اوشاق باغچاسیندا و ایبتیدای مکتبده ده دیلین اویره دیلمه سی بیر نؤوع طبیعی صورتده حیاتا کئچیر و بورادا هانسی ایسه بیر دیلچینی و یا قرامماتیکا کیتابلارینین ایشتیراکینا احتیاج دویولمور. آنجاق عملی دیل، معیشت دیلی منیمسه نیلیدیکدن، موعین بیر دیل تجروبه سی اله اندیلیدیکدن سونرا دیلچیلر ده بو پروسئسه قوشولور و "kortəbii" منیمسه نیلمیش دیلین قایدالارینی، ستروکتورونو و بوتون بونلارین عئلمی اساسلارینی اویرتمیه باشلا بیرلار. دیلین قایدالارا سالینمسی و یا آرتیق منیمسه نیلمیش بیر دیله نه ایسه داخیلی بیر قانونا اویغونلوق و قایدالارین مؤوجودلوغونون آشکارا چیخاردیلماسی سونراکی پروسئسه ساده جه "kortəbii" صورتده دئییل، درک اولونموش بیر حادیه کیمی اویره نیلیر، اونون سانکی ایکینجی دوغولوشو باش وئیریر.

آما تأسوف کی، مکتبلرده خاریجی دیللرین تدریسی زامانی آنا دیلینی منیمسه نیلمه سینده کی طبیعیلیک سانکی یاددان چیخیر و لاپ اولدن قرامماتیکایا یئر آیریلیر. خصوصن سوونت تحصیلیندن قالمیش بو عنعنه اونا گتیریب چیخاریر کی، 10 ایل اورتا مکتبده، اوچ ایل ده اونیورسیتته دیل اویرنن گنجلریمیز قرامماتیکانی آز-چوخ منیمسه سهر ده، همین دیله دانیشا بیلیرلر. بیز بو فاکتی هم ده اونا گؤره یادا سالیریک کی، بو جور تدریس اوصولو اصلینده دیلین دیلچیلیکله محدودلاشدیریلماسی عنعنه سینه داها بیر میثالیر.

فعا لیت ساحه لری و دیل اوسلوبلاری

دیل عملی فعا لیت پروسئسینده یارانمیشدیر و امک بؤلگوسو نتیجه سینده تاریخن دیلین اؤزونده ده داخیلی بؤلگو گنتمیش، عادی

دانشیق دیلی زمیننده پئشکار دیل اوسلوبلاری فورمالاشماغا باشلامیشدیر. بو اوسلوبلار، لازیم گلدیکده موعین ایختیصاص ساحه‌سی‌نین تام سپئسیفیک دیلی اولان سیموولیکا سیستمی ایله دانشیق دیلی آراسیندا کۆرپو رولونو اویناییر. مثلاً، ریاضی سیموولارلا ایفاده اولونموش قانون مووافیق تئرمینلر واسیطه‌سیله دانشیق دیلینده ده ایفاده اولونا بیلر. لاکین بو، آرتیق عادی دانشیق دیلی دئییل، میّلی عئلمی دیلدیر. اونون اینکیشافی، بیر طرفدن، عئلمین بۆلگه‌سل اینکیشاف سوییه‌سی، دیگر طرفدن ده میّلی دانشیق دیلی‌نین پوتنسیال ایمکانلاری ایله موعین اولونور. عئلم اینکیشاف اتدیکجه داها چوخ نیسبی مستقبل‌لیک قازانان عئلمی دیل، دؤنوب عادی دانشیق دیلی ایله عکس علاقه‌یه گیریر، اونون داها دا زنگینلشمه‌سینه سبب اولور. سۆزلرین معنالاری دقیقلشیر، اینجه ماهییت و مضمون فرقلری عادی دانشیقدا دا نظره آلینیر.

میّلی دیلی زنگینلشدیرن، اینکیشاف اتدیرن ان موهم پئشکار دیل ساحه‌لریندن بیری ده، هئچ شوبه‌سیز، بدییی دیلدیر. سۆزلر اوبرازلاشیر و بدییی اوبرازلار سۆزه چئوریلهرک میّلی بدییی دیلین نیسبی مستقبل‌لیگینی آرتیریر. بو ساحه‌ده‌کی اینکیشاف دا یئنه عکس علاقه واسیطه‌سیله عادی دانشیق دیلینده ایز بوراخیر. بئله‌لیکله، سۆز احتیاطی بدییی ایفاده‌لر و عئلمی تئرمینلر حسابینا آرتیر، دانشیق دیلینه یئنی اوسلوب چالارلاری علاوه اولونور.

میّلی دؤولت قوروجولوغونون چوخ موهم شرطلریندن بیری میّلی ادبی دیلین زمیننده خصوصی رسمی دیل اوسلوبونون فورمالاشماسیدیر. بورادا بیز آیدینلیق اوچون "دؤولت دیلی" آنلامینی نیکی فرقلی معناسینی نظره آلمالی‌یق. هر هانسی بیر دیلین حقوقی آکتلا "دؤولت دیلی" اعلان اولونماسی هئچ ده بوتون ساحه لرده آنجاق همین دیلدن ایستیفاده اولونماسینی نظرده توتمور. عئلمده، صنعتده، ایقتیصادیاتدا، تیجارتده، اؤزل شیرکتلرده اینسانلار اونسیت دیلی سئچمده آزاددیرلار و کیمی ایسه ایجباری

يوللا بو ديلده دانيشماغا وادار ائتمك اولماز. بونون اوچون دؤولتله ياناشى، جمعيت اوزو بو ديلين فعال داشييجيسى اولمايدير. يعنى دىلى بيلمەدن علمى موحيطه داخيل اولماق، ايش قورماق، بازارلىق ائتمك مومكون دئييل. كيمسه اينضيباطى يوللا دئييل، طبيعى شكيلده، احتياجدان دولايى مىلى دىلى اويرنمك مجبوريتينده قالاچاقدير. لاکين بيزده رئال ايچتماعى حيات اوز مىلى موينليگىنى يئترينجه ايفاده انده بيليرمى؟ باخ، بو، حلىنى آختاران آيريجا بير مسلهدير.

دئمەلى، دؤولت دىلىنين تطبيقى دئيدکده، صؤحت دؤولت ايدارلريندن، رسمى دؤولت تدبيرلريندن، رسمى يازيشمالاردان گندير. دؤولت دىلىنى بيلمک طلبى مجبورى آکت کيمى انجاق دؤولت مأمورلارينا، وظيفەلى شخصلره تطبيق اولونا بيلر. لاکين اونلارين بيلمەلى اولدوغو ديل نئجه بير ديلدير؟ آذربايجان دىلىنى بيلمگين چوخ موختليف سوييهلرى اولاي بيلر. آذربايجان دىلينده چوخ موختليف ديل اوسلوبلارى واردير کى، دؤولت ايدارلرينده بونلاردان بيرينى – رسمى ديل اوسلوبونو خوصوصيله موکمل بيلمک طلب اولونور. مثلاً، بديعى دىلى، حتى عوموميتله ادبى دىلى چوخگوزل بيلن بير شخص، شاعير و يا يازيچى رسمى سندلرى ترتيب ائتمکده چتينلىک چکه بيلر. دئمەلى، بديعى ديل، علمى ديل اوسلوبلارى ايله ياناشى رسمى (دفترخانا) اوسلوبونو اويرنمەيه بويوک احتياج وار. بو معنادا باشا دوشدوکده دؤولت دىلىنى سادهجه اعلان ائتمکله ايش دوزلمير. همده بو دىلى فورمالاشديرماق لازيم گلير.

حئيدر على يئو آذربايجان دىلىنى بيزيم ان بويوک مىلى ثروتميز حساب انديردى. تصادوفى دئييل کى، عصرلرين سيناغيندان چيخميش، بويوک تضيقلره و محروميتلره باخمايaraq قورونوب ساخلانميش و مىلى منسوبيتىميزين ان بويوک رمزى و دليل- ثوبوتو کيمى آذربايجان خالقىنين بير ميلّت کيمى فورمالاشماسيندا

موستئنا رول اويناميش آذربايجان دىلى اوز حقيقى قيمىتىنى آنجاق موستقىللىك دؤورونده آلا بيلميشدير. لاکين موستقىللىك ايللرينده آذربايجان دىلىنى يئننى سيناقلار گؤزلهدير. چونكى محض بو دؤورده ايمپىرييا بوخوولاريندان آزاد اولموش آذربايجانين قاپيلارى بوتون دونيايا آچيلير و گنج بير دؤولت مؤحتشم قلوبالاشما دالغالارى ايله اوز-اوزه گلير. اونا گؤره ده، يئننى بير ميسسييا: دىلين كئشىگينده دورماق، اونا خاريجى تاثيرلردن و "ياد نظرلر"دن قوروماق وظيفهسى گوندهمه گلير.

آذربايجان قلوبالاشما پروسئسى ايله چوخ سپئسيфик بير شرايطده اوزلشميشدير. بيرمينجى عصرين سون اون ايلليگينده ايمپىرييا بوخوولاريندان آزاد اولان و سياسي موستقىللىك الده ائدن آذربايجان ايقتيصادى، مدنى، معنوى ساحه لرده ده اوزگورلشمك، هابئله موستقىل دىل سياستى يئريتمك، مىللى دىلى اينكىشاف ائتديرمك شانسى قازاندى. لاکين ديگر طرفدن، دونيا ايقتيصاداتين اينتئقراسيا اولونماق ضرورتى بيزى يئنيدن قاپيلارى آچماغا و خاريجى ديللرين (اساسن اينگيليس دىلى) تاثير دايره سینه دوشمه يه وادار ائتدى. قارشى-قارشىيا حرکت ائدن مىللىلشمه و قلوبالاشما دالغالارى نين بورولغانيندا روس دىلىنه قارشى يؤنلميش مركزدن قاچما قوؤملرى سنگيدى و اودا اوز دونونو دييشهرک هله تاماميله ايتيريلمه ميش مؤوقئلرينى يئننى آمپلودا مؤحکم لنديرمه يه باشلادى.

عنعه وى بين الميلى باكى اوز مىللىلشمه ميسسيياسينى قلوبالاشما كونتئكستينده حياتا كئچيرمك مجبوريتينده قالدى. لاکين بيزجه، بورادا ناراحتلىق اوچون جيدي اساس يوخدور. اصلينده بو پروسئسلرين بيرگه گئتمه سي، مركز قاچما و مركزدن قاچما قوؤملرى نين بير-بيرينى تارازلاشديرماسى بير قوطبدن باشقا قوطبه سيچرايش تهلوكه سيني آرادان قالديرير و دىل ساحه سينده تارازلى سياست يئريدىلمه سینه شرايط يارادير.

ان موھوم شرط بودور کی، اولکهمیزین بین الخالق موناسیبتلر شبکهسینده مؤوقعیینین مؤحکملنمەسی نامینە خاريجی ديللرين گنتديکجه داها چوخ اؤیره نیلمەسی میلی ديلین اونودولماسی و یا آرخا پلانا کچمەسی حسابینا دئییل، اونولا پارالل صورتده حیاتا کچیریلسین. باشقا ديللربیزدن آسیلی اولمادان، او ديللرين اؤز صاحیبلری طرفیندن اینکیشاف ائتدیریلیر. بیز اونلاردان حاضیر شکیلده ایستیفاده ائدیریک. اؤز ديلیمیزی اینکیشاف ائتدیرمک وظیفەسی ایسه بیزیم اوزریمیزه دوشور. بوراداهم ده بئله بیر مقام نظره آیینمالیدیر کی، باشقا ديللرين ایمكانلاریندان ایستیفاده درجەسیده بیزیم ایلکین بیلک و تفکور سویبیه میزله محدودلاشیر. بو باخیمدان، تفکورون اؤز اولچولرینی، حودودلارینی مو عین ائدن میلی ديلین زنگینلیگی و اوسلوب رنگارنگلیگی بیزیم خاريجی، ديللرده کی فیکیرلر ثروتیندن بهره لنمک ایمكانلاریمیزین دا اساس معیارلاریندان بیریدیر.

بوتون ائتتوسلارین، ائتتیک قروپلارین اؤز ديلي وار و اونلار، ان آزی، معیشت سویبیه سینده اونسیت واسیطەسی کیمی ایستیفاده اولونور. لاکین بو ديللرين بؤیوک اکثریتی بو و یا دیگر ساحلرده پئشکار فعالیتتین تامیناتچیسى اولان مستقیل دیل اوسلوبلارینی احتیوا ائده بیلیر و بو، مومکون ده دئییل. محلّی میقیاسدان، عادى دانیشیق ديلیندن چوخ اسپئکتلی پئشکار دیل اوسلوبلارینی احاطه ائدن حقیقی بؤیوک دیل میقیاسینا قالماق چوخ آز ديللره مويسر اولور. بونون اوچون تکجه اهالی نین سایی و حتّی مدنی اینکیشاف سویبیه سی کیفایت دئییل. بونون اوچون هم ده دؤولتچیلیک عنعنەسی لازیمدیر.

دۆلەت دىلى. دىلىن دۆلەت ايداره چىلىگى فونكسىياسى

هر هانسى بىر خالقين موستقىل دۆلته مالىك اولماسى و اونون دىلىن "دۆلەت دىلى" اعلان اولونماسى اۆزو-اۆز لوگونده بو دىلىن كامىللىك درجه سىنه دلالت ائتمىر. بو حالدا صۇحبت آنجاق دىلىن كامىللىشمەسى اوچون آچىلان اىمكانلاردان، يارادىلان شرابىطدن گنده بىلر. دىلىن رئال اينكىشاف سويىسى آشاغىدىرسا، مىلت بو و يا ديگر فعالىيەت ساحەلرينده يا باشقا دىللردن اىستيفاده ائتمك مجبور بىيىنده قالير، يا دا اۆز دىلى اۆز اينكىشافى اوچون بوخووا چنور بىلر. تاريخدن ياخشى معلومدور كى، بىر سىرا اۆلكەلر بو و يا ديگر فعالىيەت ساحەسىنده داها چوخ اينكىشاف ائتمىش و داها ال وئرىشلى اولان و احيد دىلدىن اىستيفاده اوستونلوك وئرمىشلر. ائله اۆلكەلر معلومدور كى، موعين تاريخى دؤورلرده اونلارين اراضىسىنده دۆلەت دىلى بىر، عئلمى دىل باشقا، پوئزىيا، صنعت دىلى ايسه باشقا بىر دىل اولموشدور. اورتا عصرلرده بىر چوخ اۆلكەلرده فارس دىلى پوئزىيا دىلى كىمى، عرب دىلى عئلم دىلى كىمى قبول اولونموشدور. غرب اينتىباهىندان سونرا دئمك اولار كى، بوتون آروپا اۆلكەلرينده لاتىن دىلى عئلم دىلى كىمى اىستيفاده ائدىلمىشدير. موعاصىر دؤورده بو فونكسىيانى اينگىلىس دىلى اۆز اوزرينه گؤتورموشدور. بىر چوخ اۆلكەلر اۆز دىللىرىنى عادى دانىشيق واسيطەسى كىمى ساخلاماقلا، تىكجه عئلم ساحەسىنده دىيىل، دۆلەت دىلى كىمى ده اينگىلىس دىلىندن اىستيفاده ائدىرلر. دۆلەتچىلىگىن اينكىشاف سويىسى ايله مدنيتتىن بو و يا ديگر ساحەسىنن اينكىشاف سويىسى اوزلاشمادىقدا بئله حاللار لابوددور.

بؤيوك دىل او دىل سايىلير كى، اونون قوينوندا بوتون پئشكار فعالىيەت ساحەلرى سربىست اينكىشاف ائده بىلسىن. بىزىم دىلىمىز عصرلرين سىناغىندان چىخاراق بىر سىرا اىستىقامتلرده پئشكار دىل اوسلوبلارنى ائحتىوا ائده بىلمىشدير. ادبى دىلىمىزىن بؤيوك داخىلى

پوتنسیالی و زنگین سۆز احتیاطی، هابئله تاریخین آیری-آیری دؤورلریندهکی دؤولتچیلیک عنعنهمیز بو گون بیزیم هئچ بیر باشقا دیل موراجیت ائتمه‌دن بوتون فعالیت ساحه‌لرینی احاطه ائدن موکمل میلی دیل سویه‌سین قالخماغیمیزا ایمکان وئریر. اساس وظیفه بو ایمکانین واختیندا رئاللاشدیریلماسیدیر.

اجتماعی حیاتین بوتون ساحه‌لرینین؛ ایقتیصادی، سیاسی، حقوقی، مدنی-معنوی پروبلملرین دؤولتچیلیک مؤوقعییندن واحید کونسئپتوال شرح‌نین وئريلمه‌سی، بوتون بو ساحه‌لرده مستقیل آذربایجان دؤولتی‌نین ستراتژی فعالیت پروقراملاری‌نین بیان ائدیلمه‌سی میلی دیلین ساحه‌لر اوزره اوسلوبلاری‌نین فورمالاشماسینی طلب ائدیر.

دیپلوماتیا ساحه‌سینده بین‌الخالق ماراقلار سیستمیندهکی لابیرنتلردن اوستالیقلا، ائهمالجا کئچمک، میلی منافعیین کونتورلارینی اینجه شتریکلرله جیزماق هر سؤزون یوز اؤلچولوب، بیر بیجیلمه‌سینی طلب ائدیر. دؤولتین، میلتین منافعیینی، ماراغینی، اونونلا بیر مستویده اولان باشقا ماراقلارا توخونمادان ایفاده ائده بیلمک ایگنه گؤزوندن ساپ کئچیرمک قدر چتیندیر. بورادا فیکیرلرین اینجه-مورگب قورولوشو سؤزون، جومله‌نین ده اینجه-مورگب قورولوشونو طلب ائدیر. هر هانسی یونولمامیش فیکیر، قابا سۆز، چوخ‌معنالی ایفاده سونرادان قارشیمی آییناسی چوخ چتین اولان پروبلملر تورمه‌ده بیلر.

بلی، مستقیل‌لیک الده ائدیلمه‌سی ایله آذربایجان دیلی‌نین حقیقتن دؤولت دیلی کیمی، دیپلوماتیک دیل کیمی ایشله‌دیلمه‌سینه، دفترخانا اوسلوبونون اینکیشافینا حقوقی و سیاسی رئال زمین یارانندی. لاکین دیلیمیز کئچید دؤورونده بیر بدیعی دیل اولاراق نه قدر زنگین ایدیسه، بیر علمی دیل، فلسفی دیل، سییاست دیلی اولاراق، ان باشلیجاسی ایسه دؤولتچیلیک دیلی کیمی بیر او قدر محدود ایدی.

قارشیدا بۇيوك بير وظيفه دورور. دۇولتچىلىگىن اينكىشافى ايله ياناشى، دۇولت دىلىنى ده اينكىشاف ائتديرمك. لاکين بو ايشين عۇھدەسىندن كيم گلمەلىدير؟ بو وظيفهنى كيم ايجرا ائتمەلىدير: دىلچىلرمى؟ خئير. صۇحبت دىلین اينكىشافىنین باشقا آسپىكتىندن گندير.

نئجهكى، دۇولت دىلىنى اينكىشاف ائتديرمك اوچون دۇولتچىلىك تفكورو لازيم ايدى، ائلجه ده عئلمى دىلى اينكىشاف ائتديرمك اوچون عئلم آداملارىنين و ديگر ساحه دىللرينى اينكىشاف ائتديرمك اوچون ده مووافيق ساحهلرده چالیشان آداملاردان مىللى تفكور طلب اولونور. لاکين مىللى تفكور نئجه فورمالاشير، نئجه اينكىشاف ائدير و بونون اوچون هانسى آديملار ائيلمالى، نه كيمى ايشلر گورولمەلىدير؟ بو مسلهلر موعاصير دؤورده مىللى فلسفى فيكرىمىزىن ان آكتوال پروبلئلرى سىراسىندادير.

مىلت اؤز پونزىياسى، ادبىياتى، حتى عئلمى ايله نه قدر قاباغا گئتسه ده، اونون دۇولتچىلىك تجربەسى يوخدورسا، دئمەلى، مىللى دۇولت دىلى ده هله فورمالاشمايىپ. ياخشى بلدچىلر، يول آچانلار اولمازسا، دۇولتچىلىگىن و مىللى دۇولت دىلىنين فورمالاشماسى پروسسسى ده اوزون چكه بىلر.

بو گون دىلیمىزىن اينكىشافىنين اساس قارانتى دۇولتیمىزدير. ديگر طرفدن، دىلیمىز ده اؤزنؤوبەسىنده، دۇولت موستقىللىگىمىزىن موهوم قارانتىلارىندان بيريدير.

قايناق:

فلسفه دنیاسی

تبریز؛ کلاسیک ادبیات گوزگوسونده.

تبریز در آئینه ادبیات کلاسیک

تبریزین وصفینده کوهنه چاغلاردان بری کلاسیک شاعرلر
 وریندن گوزه ل و اوره ک اوشایان دورلو شعرلر؛ اویمه لر؛
 بایاتی لار؛ ماهنی لار... یازیلیمیش؛ دئمک اولار کی دنیا اوزه
 رینده؛ هنج بیر اولکه؛ شهرین گوزه للی؛ صفالی لیغی؛
 طبیعتی؛... و اهالیسی نین گوزه ل و اینسانسل صیفت لری او
 جومله دن قوناق سئورلیک؛ اییدلیک؛ وفالیلیق؛... ساحه سینده؛
 آذربایجان و تبریز شهری نین طبیعت گوزه للی؛ و اهالیسی نین
 گوزه للی؛ ایستی قانلیلیغی؛ قهرمانلی لیغی؛ دوشمانا دیز چوکمه
 مزلی؛ یئنیلمه مزلی؛... قده ر مدحی؛ وصفی شعر یازیلماشیدیر.
 اورنه یی؛ کمال خجندی نین ایکی بیتینی سوناراق؛ دویغولو شاعر
 دوستلاردان تبریز ساحه ده هر هانسی بیر شاعر دن بیر بیتینی
 درله ییب؛ انستگرام و فیسبوک صحیفه سینده درج ائتمه لرینی
 آریلاردیق:

تبریز مرا به جای جان خواهد بود

پیوسته مرا ورد زبان خواهد بود

تا در نکشم آب و چرنداب و گجیل

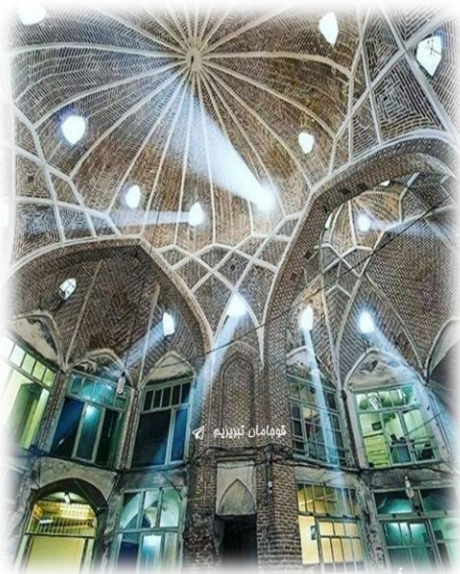
سرخاب ز چشم من روان خواهد بود
"کمال خجندی"

(تبریز منه جان یئرینه جان اولاجاق
دائم دیلیمه ورد زبان اولاجاق
تا گجیلین؛ چرندابین سویون ایچمه میشم
سرخاب گوزومدن روان اولاجاق)

از ازمه قدیم تا کنون در وصف و مدح تبریز و اهالی با غیرت؛
مهمان نواز و ... آن اشعار زیادی در انواع قوالب کلاسیک
عروضی و هجایی مثل غزل؛ قصیده؛ مربع؛ چارپارا؛ رباعی...
از سوی شعرای فارس؛ ترک؛ عرب قلم فرسایی شده است.
به جرعت میتوان گفت که در دنیا هیچ شهر و دیاری را سرغ
نداریم که به اندازه آذربایین و تبریز مداحی و توصف شده باشد.

بعنوان مثال دو بیتی از کمال
خجندی؛ تقدیم و از دوستان انتظار
داریم که از هر شاعری که دوست
دارند؛ بیتی در وصف تبریز در
صفحه انستگرام/فیسبوک خود
ارائه دهند.

تبریز مرا به جای جان خواهد بود
پیوسته مرا وردزبان خواهد بود
تا در نکشم آب و چرنداب و گجیل
سرخاب ز چشم من روان خواهد
بود
"کمال خجندی"

سؤال ؟

چرا آدمهای سنگی شهر یئری در دهبیل
دهان ندارند؟!

چرا فقط روی یک سنگ از گورستان
باستانی 9000 ساله شهر یئری ، دهان
وجود دارد؟

شهر یئری، شهر آدمهای سنگی
بی دهان در اردبیل

- در حدود ۳۰ کیلومتری مشکین شهر و
در شمال غربی روستای پیرازمیان، شهری
باستانی یئری قرار گرفته است. شهری که حدود ۴۰۰ هکتار
وسعت دارد و چیزی که با قطعیت می توان گفت، این است که این
شهر بیش از 8000 سال قدمت دارد. البته برخی گمانه زنی ها بر
قدمت ۷ هزار ساله این شهر هم هست.

- طی دوره های مختلفی که عملیات حفاری های باستان شناسی در
این شهر صورت گرفت، بیش از ۳۰۰ مجسمه از زیر خاک بیرون
کشیده شد. این مجسمه ها از انسان هایی شمشیر به دست بودند که
دهان نداشتند! ارتفاع این مجسمه ها هم از حدود ۳۰ سانتی متر تا
۷/۱ متر متغیر است. ولی راز این انسان های بی دهان چیست؟

- تاریخ این شهر نشان می دهد حقوق اجتماعی زنان و مردان
مساوی بوده تا جایی که حتی سخنگوی آنها یک زن بوده و سنگ
افراشت او با دهان در این منطقه موجود است. البته فرضیه های
مختلفی در مورد دلیل دهان نداشتن این سنگ افراشت ها مطرح
شده. بعضی ها معتقدند حین آیین های مذهبی کسی حق حرف زدن

نداشته و به همین دلیل هم روی سنگ‌ها تصویر دهان حک نمی‌شده و تنها کسی که حق حرف زدن را داشته فقط سخنگو بوده.

سرنوشت جام طلایی مشگین شهر

میشوو آراشدیرما قوروپو: رئیس اداره میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری مشگین شهر (خییوو) خارج کردن جام طلایی مشگین شهر از این شهر را تکذیب کرد اما اشاره ای به محل نگهداری این اثر نفیس آذربایجان نکرد.

محرم جعفری امروز شنبه به خبرنگاران گفت: «شایعاتی که در خصوص خارج کردن این جام از شهرستان و انتقال به شهرهای دیگر طرح می شود، صحت ندارد.»

او افزود: «به محض پایان عملیات ساختمان موزه این شهرستان این شی تاریخی در موزه جانمایی شده و شهروندان می توانند از این اثر تاریخی بازدید کنند.»

رئیس اداره میراث فرهنگی مشگین شهر وعده داد «در صورتی که اعتبار مناسب در سال آینده تامین شود می توان تا دو سال دیگر از این مجموعه بهره برداری کرد.»

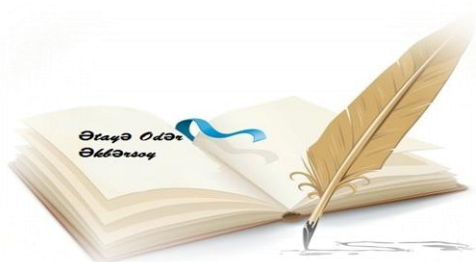
با وجود این اظهارات، ابهام در خصوص محل نگهداری جام طلایی مشگین شهر به وقت خود باقی است و این مسئول تنها به ذکر این جمله اکتفا کرد که «در وضعیت فعلی جام طلایی در مکان امنی نگهداری می شود که به محض تکمیل ساختمان موزه به آن انتقال خواهد یافت.»

جام طلایی مشگین شهر از نفیس ترین جام های آذربایجان و جهان می باشد که در خردادماه سال ۹۳ از قاچاقچیان اشیاء عتیقه کشف شد.

این جام در روستای احمدبیگلو مشگین شهر کشف شده و با قدمتی ۳ هزار ساله یکی از نفیس ترین آثار تاریخی آذربایجان می باشد.

در کنار این جام طلایی، یک جام نقره ای و ۳۰۰ قلم اشیای بسیار ارزشمند باستانی از جمله انواع سفالینه، ابزارآلات جنگی، زیور آلات زنانه، انواع ظروف و مهر از جنس طلا، نقره و مفرغ ۳ هزار ساله و ۴ هزار ساله کشف شد.

Ələyə Odər Əkbərsəy

MİŞOV KÜLTÜR DƏRNƏYİ 2018 = 1396

TEHRAN – NO XXI

"Körpü"lü xatirələr...

5-cü hissə.

Dediyim kimi, "Körpü"nün hər dinləyicisinin həyatında unudulmaz, silinməz izləri var. Bu dəfə də onlardan biri haqqında - daha bir dostumun, bir vaxtlar həvəskar tədqiqatçı, indi isə doktor, şair Hüseyn Siyaminin Quzeyə ilk gəlişindən və görüşümüzdən bəhs edəcəm, dəyərli oxucularımıza.

1989-cu il 31 dekabr - əsrlik həsrətdən sonra, Güneyimlə-Quzeyim arasındakı sərhədlərin açılması günüdür. Buna görə də tarixdə Dünya Azərbaycanlılarının Həmrə'lyişi Günü kimi qeyd olunur.

O tarixi gündən sonra, "Körpü"nün Güneyli dinləyiciləri də, yə'ni bizim dostlarımız, Quzeyə gəlib, bizimlə - "Körpü"nün Quzeyli dinləyiciləri ilə görüşürdülər.

Belə görüşlərdən biri haqqında - dostum Əli Məhəmmədpurun Quzeyə gəlib, məni tapması və görüşümüz haqqında, əvvəlki yazılarımdan biri olan "İlk görüş"də yazmışdım.

O gündən sonra, möcüzələrin gerçək ola biləcəyinə inanmışdım. Və demək olar ki, hər gün, Güneyli dostlarımin gəlişini gözləyirdim.

Nəhayət, o gün gəldi. 1991-ci ilin iyun ayı idi.

Təhsil ilinin sonu olduğundan Bakıdaydım.

İmtahanlar, praktika(təcrübə) başımı qatmışdı. Heç zamanım olmasa da "Körpü"ylə, Aqşın müəllimlə əlaqəmi kəsmirdim.

Belə günlərdən birində, səhər yenə adətim üzrə, "Körpü"nün redaksiyasına zəng elədim. Telefona Mehman (Mehman Vəliyev (Şəmistanoğlu) - o vaxtlar radionun jurnalistlərindən idi. İndi isə, "Körpü"nün ssenari müəllifi və hazırlayanıdır) cavab verdi.

Hal-əhvaldan sonra, Mehman mənə Hüseyn Siyaminin Bakıya gəldiyini və hal-hazırda redaksiyada olduğunu söylədi. Əvvəl inanmadım. Hüseynin özü ilə danışandan sonra inandım gerçək olduğuna.

İmtahana gedəcəyim üçün redaksiyaya, Hüseynin görüşünə gedə bilməzdim.

Belə məsləhətləşdik ki, "Bakı Soveti" (indiki "İçərişəhər") metrosunun önündə görüşək.

Bir az da dostum və dəyərli insan, Hüseyn Siyami haqqında:

Hüseyn Siyami əslən Təbriz yaxınlığında yerləşən Tikmədaş şəhərindəndir, Xəstə Qasımın yerlisidir. Eyni zamanda folklorumuzda özünə məxsus yeri olan Aşıq Ədəbiyyatı və xüsusi olaraq, Xəstə Qasım irsinin tədqiqatçılarındanır. Hüseyn Xəstə Qasımın Tikmədaşda olan qəbrini təmir elətdirib və üzərində məqbərə tikdirib.

Doktor Hüseyn Siyami "Şamaxı 100 il "Tam məxfi qrif"i altında" tarixi kitabının, dünya üzrə 5 həmmüəllifindən biridir.

(Nəşrin müəllifləri: Rövşən Vəlizadə (Quzey Azərbaycan), Hüseyn Siyami (Güney Azərbaycan), Mə'sud Süleyman əl Həmid (İraq), Faiz Fərha Rəşid (Suriya) və Səid Bərridir (Livan))

Kitab 1918-ci ildə erməni terrorçularının Şamaxıda törətdikləri cinayətlərin, Şamaxı haqqında unudulmuş hadisələrin, məxfi sənədlərin, tarixi faktların, faciəvi insan talelərinin, qatı açılmamış həqiqətlərin əsasında nəşr olunmuşdur.

İndi isə qayıdaq, 91-ci ilin iyun ayına.

Artıq Güneyli dostlarımdan biri ilə aylar əvvəl görüşsəm də, yenə də həyəcan və sevinc qarışıq bir duyğuyla, metronun önündə, sözləşdiyimiz vaxtdan da xeyli əvvəl Hüseyni gözləyirdim.

Hüseynlə uzun müddət idi ki, məktublaşırdıq.

Məktublarımızda hər birimiz Yarı Vətən həsrətimizdən, dostlarımızdan söhbət açardıq. Və bir gün mütləq görüşmək ümidi ilə bitərdi məktublarımız.

Bu gün o gözlənilən gün idi. Nəhayət, Hüseyn gəldi. Bir-birimizi ilk dəfə görməyimizə baxmayaraq, elə görüşdük ki, sanki illərin hər gün görüşən dostuyuq. Xeyli söhbət etdik. Dostlardan, Vətəndən, həsrətimizdən, arzularımızdan. Amma tez ayrıldıq. Çünki imtahana gedəcəkdim.

Hüseyn bəlkə Bərdəyə də gələcəyini söylədi. Çox sevindim, mütləq bizə də gəl dedim. İmtahanlardan sonra mən də Bərdəyə dönəcəkdim.

Ötən yazılarımda da yazdığım kimi, mən Bərdənin özündə atamgillə deyil, kəndimizdə - Qazaxlarda

nənəm və əmimlə birlikdə yaşayırdım.

Bir axşam əmim Hüseyn və Mehmanla gəldi evə. Gözlərimə inanmadım. Axı əmim onları tanımırdı. Necə görüşüblər, necə tapıblar, bir-birlərini? Görüşdük. Nənəmlə, bibimgillə tanış oldular. Evə keçdik.

O gün də Vətən bizim evimizdə Bütövləşmişdi! Söhbət zamanı Hüseyndən əmimi necə tapdığını soruşdum.

Demək, Mehman Bərdəyə "Qarabağ" ansamblı haqqında yazı yazmaq üçün gəlib. Hüseyn də Mehmanın Bərdəyə gələcəyini biləndə, mənimlə təkrar görüşmək və ailəmlə tanış olmaq üçün onunla birlikdə gəlib. Amma məni hardan tapacağını bilmədiyi üçün, Mehman ansamblın üzvlərindən müsahibə götürərkən, onlardan soruşub. Ansamblın üzvlərindən biri atamın qohumu olduğu üçün, adımla eşidəndə təəccüblənib və əsəbləşib. "Siz Ətayəni hardan tanıyırsınız?" - deyə, soruşub. Onlar da "Körpü"dən söyləyiblər. Qohumum sakitləşib və onları atamgilə gətirib.

Ailəməzlə tanış olublar, bir neçə saat orda qonaq olandan sonra, əmim onları mənimlə görüşmək üçün kəndə gətirib.

Söhbət o qədər maraqlı keçirdi ki, heç birimiz zamanın necə keçdiyinin fərqində deyildik. Amma vaxt necə olsa öz sözünü deyir. Sabah erkəndən Bakıya dönəcəkləri üçün rayona getməli idilər. Ayrılmaq istəməsək də, görüşüb ayrıldıq. Əmim onları Bərdəyə apardı.

Daha bir dostumun bizdən tez ayrılıb getməsinə, çox üzölmüşdüm.

...Hüseyn Günəyə dönəndən sonra yenə məktublaşmalarımız davam edirdi.

Bir müddət sonra məktubların arası kəsildi.

İllər sonra, bütün "Körpü" dostlarım kimi Hüseyni də çox axtardım. Amma heç bir xəbər ala bilmədim.

3 il bundan əvvəl bir səhər yuxudan oyanan kimi, telefonu açıb facebook səhifəmə nəzər yetirdim.

Hüseyn Siyami adlı birindən dostluq təklifi gəldiyini görəndə, sevincimdən gözlərimə inanmadım.

Hüseynin məni tanıyaraq dostluq istəyi göndərməsi imkansız idi. Çünki o vaxtlar səhifəmin adı Nərmən Əlizadə adlanırdı.

Hüseynə bu məzmununda mesaj yolladım.

- Salam. Necəsən? Sən mənim köhnə dostumsan, bilirsənmi?

Səbirsizliklə mesajə cavab gözləyirdim. Və nəhayət, Hüseyn cavab yazdı:

- Salam. Siz necəsiniz? Mən sizi tanımıram axı.

- "Körpü"nü necə tanıyırsan?

- Əlbəttə, tanıyıram. "Körpü" heç unudularmı?

- Sən də mənim "Körpü"dən dostumsan.

- Adınız tanış gəlmədi.

- Doğru, səhifənin adı mənim adım deyil. Ona görə də tanış gəlməməsi normaldır. Amma biz dostuq və sən məni yaxşı tanıyırsan. Bir az düşünsən, xatırlayarsan.

- Vallah mənim yaddaşım yaxşı deyil. Bəlkə siz deyəsiniz, kim olduğunuzu?

- Yox, deməyəcəm. Özün xatırla. "Körpü"dən tanıdıqlarının adını yadına sal.

- Gülarə, Zenfira, Samirə, Əfiquə, Vəfa, İlhamə, Vəsilə, Ziyafət və s.

Bir sözlə, Hüseyn qardaşım bütün

"Körpü" dinləyicilərinin adını saydı, məndən başqa

- Hüseyn, biz səninlə görüşmüşük də. Sən bizə Bərdəyə də gəlmisən.

- Hə, yadıma düşdü. Evinizdə bilyard var idi. Hələ Mehmanla bilyard da oynadıq.

- Sağ ol vallah. Bilyard qədər hörmətimiz olmadı. Gör, necə yadında qalıb bilyard? Amma mənı unutmusan.

- Hə, bilyard yadımdadır. Özün də yadımdasan, amma adını unutmuşam. Yaddaşım zəifdir, dedim axı.

- Bilyard yadında qalıb, mənim adımlı unutmusansa, deməyəcəm kim olduğumu. Özün tap.

- Vallah, yadıma düşmür. Sən de də. Nə olar ki?

- Deməyəcəm. Yadına düşəndə yazarsan.

Həm sevincliydim, həm incimiş. Amma bilyard söhbəti yadıma düşəndə öz-özümə gülürdüm Beləliklə, 3 gün keçdi. Bir səhər yenə yuxudan durub, facebooka baxanda, Hüseynəndən mesaj gəldiyini gördüm:

- Sabahın xeyir, Ətayə! Necəsən?

Necə sevindim. Demək dostum mənı xatırlamışdı. Yaddaşı nə qədər zəif olsa da, demək ki, mənı tam unutmayıbmış.

O gündən bu günə Hüseynlə əlaqəni kəsmirik.

Hərdən telefonla danışib, ötən günləri, dostları yada salırıq.

Yaxşı ki, varsan, Hüseyn! Yaxşı ki, səni tanıyısam
və yaxşı ki, mənim qardaşımsan!

Ətayə Odər Əkbərsəy

Yenə həyat sıxır məni
Yenə qəhər boğur məni,
Kimsənin gücü yetmədi,
Əzablarım yıxır məni...

Günlər keçmir yaşanmışək,
Mənə tələ qurdu fələk,
Sil başdan yaşayam gərək,
Məhv edəm dumanı, çəni

Ömür havayı getməsin,
Sevgi ürəkdən itməsin,
Bitməsin, həyat bitməsin,
Görəcək günüm var mənim...

Ə.Odər.

20:15 25.01.2016

"Körpü"lü xatirələr...

III hissə.

Azərbaycan Milli radiosunun dalğalarında qol-qanad açan "Körpü"nün öz dinləyiciləri ilə görüşü bir daha subut etdi ki, efirdən boylandığı illər ərzində neçə-neçə ailənin ən əziz-istəkli qonağına çevrilib artıq. Görüşə Salyandan da dostların dəvət olunması xüsusilə sevindirdi məni.

Niyəsə həmişə se'rlə deyilə bilən duyğular qəlbimin narahat anlarını artırır. Bir şair dostum öz ürək sözlərini belə bir bayatı ilə ifadə edib:

Əzizim, əsmə külək,
Səbrimi kəsmə külək,
Qəlb dostum Salyandadı,
Qarşısın kəsmə külək..

Bu ürəktitrədən sözlərə bir gözəl hədiyyə də əlavə olunub.

...Radionun Cənubi Azərbaycan redaksiyasının akt salonunda görüşə gələnlərin üzündə sevinc, həyəcan, həsrət duyulur.

Nəhayət, saat 10.00-da görüş başladı. Görüşdə o taydan məşhur cərrah, "Varlıq" jurnalının baş redaktoru Cavad He'yət, professor N.Rzayev, Sabir Əmirov, Balaş Azəroğlu, R.Vəliyev, yazıçı-jurnalist, professor, eləcə də "Körpü" verilişinin həm yaradıcısı, həm ssenaristi Aqşın Babayev, verilişin jurnalisti M.Vəliyev, L.Hüseynzadə, H.Nağıoğlu və digərləri iştirak edirdilər.

Salonda oturan "Körpü" dinləyiciləri çıxış edənlərə diqqətlə qulaq asırdılar. Hamının ürəyindən bir müqəddəs arzu keçirdi, keşmə Cənubi Azərbaycan redaksiyasından salınan bu körpü ilə məclisimizə o taylı dinləyicilərimiz də gələ biləydilər. Parçalanmış yaralı ürəklə yaşamaq çox çətindir.

Görüşü verilişin müəllifi, professor Aqşin Babayev(Ayaz) açdı, salondakıları salamladı. Aqşin müəllim çıxışına belə bir el məsəli ilə başladı:-

"Hardasa güclü yanğın varmış. Bir quş da uzaqdan bu hadisəni görür, dimdiyinə su alıb, havaya qalxır və suyu alovun üstünə səpir. Ona deyirlər ki, bunun nə mə'nası var? Sənin səpdiyin suyla bu alov sönən deyil. Quş cavab verir: - "Mənim bacardığım budur." Mən də bünövrəsini qoyduğum "Körpü" verilişi ilə ikiye bölünmüş bir xalqın nisgilli, həsrətli yanar ürəyinə bir damcı su çiləyə bilirəmsə, bu da bir işdir, çox gərəkli, dəyərli bir iş. Əlimdən gələn budur. Gələn qonaqlar da öz ürək sözlərini ifadə etdilər.

N.Rzayev çıxışında o taylı tanınmış cərrah C.He'yətlə uzun müddət saxladığı yaradıcılıq əlaqələrindən bəhs etdi. Cavad bəy də öz xatirələrini, ustad şair M.H.Şəhriyarla bağlı xatirələrindən danışdı, bizim - dinləyicilərin xahişi ilə. Dinləyicilər arasında ilk söz demək şərəfinə məni layiq gördülər.

Cənubi Azərbaycan redaksiyası mənim üçün çox əziz və doğmadır. Dəfələrlə o taylı dinləyicilərin qonağı olmuşam məhz bu redaksiya vasitəsi ilə. Ürək sözlərimi həsrətli qardaş-bacılarıma

çatdırmışam. Onlara bayatılar da söyləmişəm
"Körpü" dalğalarıyla.

Su gələr axar doymaz,
Dağ-daşı yaxar doymaz,
Gözlərim dost yoluna,
Öluncə baxar doymaz.

Çıxaram üzüm üstə,
Oynaram dizim üstə,
Siz bizə qonaq gəlsəz,
Saxlaram, gözüm üstə.

Araz, Araz - can Araz,
Mən sənə qurban Araz,
Həsrət məni yandırdı,
Sən də alış-yan Araz!

Telli Pənahqızı elə görüşdəcə televiziya üçün
müsahibə aldı. "Körpü" məni dünyada tanıdıb, mənə
gözəl dostlar bəxş edib. Mən çox xoşbəxt
dinləyiciyəm. Məhz "Körpü" sayəsində tanındım,
sevildim, neçə-neçə Güneyli şair və yazıçılarımız
mənə şe'r, hekayə həsr edib. Bütün bunlar üçün
gözəl insan Aqşın müəllimə minnətdaram. "Körpü"
Vüsal umududur.

Gülərə Bağirova (Salyan)
03.12.2017

Taras Qriqoryeviç Şevçenko.

9 mart 1814-26 fevral 1861 - Ukrayna şairi, yazıçısı, rəssamı.

Ukrayna şairi, rəssam, mütəfəkkir, inqilabçı-demokrat, Ukrayna ədəbiyyatı və təsviri sənətində tənqidi realizmin və inqilabi-demokratik cərəyanın banisi, T.Şevçenko 9 mart 1814-cü ildə təhkimli kəndli ailəsində

doğulmuşdur. İlk təhsilini kənd keşişindən almış, 1831-ci ildə sahibi ilə Peterburq şəhərinə gəlmişdir.

İlk kitabı "Kovzar" 1840-cı ildə nəşr olunmuşdur. "Kor qadın", (1842), "Muzdur qadın", (1845), "Marina" (1848) və s. romanlarında, "Taras gecəsi" (1838) tarixi poemasında Şevçenko milli azadlıq mübarizəsinə toxunmuşdur.

Əsərləri Ukrayna ədəbiyyatında siyasi lirika və satira janrlarının inkişafında mühüm rol oynamışdır. 1847-ci ildə xəyanət nəticəsində həbs edilmiş, Orsk qalasına sürgün edilmişdir. 10 il (1847-1857) sürgündə qalan Şevçenko yalnız I Nikolayın ölümündən sonra azad edilmişdir. Sürgün illərində rus dilində avtobioqrafik

səciyyəli "Çalğıcı" (1854-1855), "Bədbəxt", "Kapitan arvadı", "Əkizlər", "Rəssam" (1856) və s. realist povestlərini yazmışdır.

Ukrayna ədəbiyyatının inkişafında Şevçenkonun müstəsna xidmətləri olmuşdur. Əsərləri dünya xalqları dillərinə tərcümə edilmişdir.

Taras Şevçenko rəssam kimi də məşhurdur. O, 1838-1845-ci illərdə Peterburq Rəssamlıq Akademiyasında oxumuş, K.P. Brullovdan dərs almışdır.

Realist meyillər Şevçenkonun erkən yaradıcılığında meydana gəlmiş, sürgündə yaratdığı rəsmlərində kəskin ifşaedicü qüvvə kəsb etmişdir.

Sürgündən qayıtdıqdan sonra Şevçenko çoxlu qravyyürələr yaratmış, 1860-cı ildə mis üzərində qravürlərinə görə akademik adı almışdır. Şevçenkonun "Çimən Virsaviya" (1860) əsəri R. Mustafayev adına Azərbaycan Dövlət İncəsənət Muzeyində saxlanılır. 1861-ci ilin mayında Şevçenkonun vəsiyyətinə görə Kaver yaxınlığında, Dnepr sahilindəki Çerneçyada dəfn edilmişdir.

Taras Şevçenko.

Fikirlər.

Günlər, gecələr keçir,
Son bahar geri dönür.
Saralan yarpaqların
Gözündə günəş sönür.
Mürgüləyir fikirlər,
Ürək yenə döyünür.
Hər şey yuxuya gedib,
Anlamıram yenə də,

Bilmirəm yaşayıram,
Yoxsa ki, sürünürəm.
Mən nə gülə bilirəm,
Nə ağlaya bilirəm.
Hardasan, qara bəxtim?!
Hardasan?! - Bir dinsənə,
Ey Tanrım! Bəxtim kəmsə
Dərdlərini versənə!..
Bu məzlum bəndələrin
Qoyma ayaqda yata --
Ürəkləri don ata.
Çürük ağaclar kimi
Torpağa qarışalar.
Bir ömür ver, yaşayıb
Ürəkdən alışalar.
İnsan insanı sevsin,
Gecələr gündüz olsun.
Əgər mümkün deyilsə,
Ey Tanrım, sən lə'nətlə,
Qoy dünyamız od alsın!
Dəhşətlidir bir ömrü
Zindanda başa vurmaq.
Daha da dəhşətlisi,
Azadlıqda da yatmaq.
Bir ömrü başdan-sona,
Yuxuda yaşamazlar.
Torpağa iz salarlar,
Yük kimi daşımazlar.
Hər şey yuxuya gedib,
Anlamıram yenə də,
Bəlkə də yaşayıram,
Bəlkə də mən ölürəm.

Nə ağlaya bilirəm,
Mən nə gülə bilirəm.
Hardasan, qara bəxtim,
Hardasan?! - Bir dinsənə!
Ey Tanrım! Bəxtim kəmsə,
Dərdlərini versənə!..

Tərcümə: © Ə.Odər.
27-28.02.2012

Nərimanov Atatürk haqqında mahnını gizləndə Xana oxudurdu...

...Şuşanın say-seçmə bəylərindən birinin evində böyük məclis qurulmuşdu.

Gözəlliyi ilə göz oxşayan mülkə Qarabağın bəy-xanları, ziyalıları, tanınmış şəxsləri toplaşmışdı. Başdan-başa Qarabağın milli xörəkləri, ləzzətli təamları ilə bəzədilmiş süfrənin arxasında bəziləri şirin-şirin danışır, bəziləri nəyinsə mübahisəsini edirdi. Bir sözlə, otaq səs-küyə qərq olmuşdu. Elə bu dəm məclisə sükut çökür... Əbülhəsən Xan Azər İqbal Sultan (tələbələrindən biri də Məmmədhüseyn Şəhriyar olub) “Kürdü Şahnaz” oxuyurdu. İfa qurtarandan sonra məclisdə olanlardan biri – “Segah İslam” deyə çağırılan xanəndə İslam Abdullayevin ağına bir fikir gəlir. Muğamın sirlərini təzəcə öyrətməyə başladığı şəyirdini “imtahana çəkmək” istəyir: “Hə, İsfəndiyar, indi də sən öz məharətini göstər. Eşitdiyin bu muğamı sən də oxu, görək necə bacarassan”. Oğlan da elə bil bir himə bənd idi.

Məclisdəkilərin ona diqqət kəsilməsinə baxmayaraq, əlini qulağının dalına aparıb eşitdiyi “Kürdü Şahnaz”-ı bir oktava da zildən oxumağa başlayır. Hamı təəccüblə bir-birinin üzünə baxır. Çünki azyaşlı oğlandan bu cür ifanı heç kim gözləməirdi. Qonaqlar İsfəndiyarın ifasına, səsinə, bacarığına heyran qalır. Elə məclisdəcə hamı bir qərara gəlir - Əbülhəsən Xan sənətdə Güney Azərbaycanlılarının xanıdır. Sən də bu gündən oldun biz Azərbaycanlıların Xanı. Beləliklə, 1915-ci ilin həmin günü 14 yaşlı İsfəndiyar Aslan oğlu Cavanşir dönür olur Xan Şuşinski. Və çox keçmir, o nəinki Azərbaycanda, onun hüdudlarından kənarda da bu ada layiq olduğunu, sözün əsl mənasında muğamın xanı olduğunu sübut edir...

Səsinin cingiltisindən rəflərə düzülmüş qablar silkələnirdi

İsfəndiyar Aslan oğlu Cavanşir 1901-ci il avqustun 20-də Şuşada anadan olub. Mənsub olduğu Cavanşirlər sülaləsi Qarabağ xanlarından sayılır. Pənahəli xan Cavanşir, oğlu İbrahim xan Cavanşir, Xurşidbanu Natəvanla eyni nəsiləndirlər. İsfəndiyarın atası Aslan ağa Qarabağ bəylərindən olub. Musiqini çox sevib, tar çalıb, evində məclislər qurub. Qarabağ xanəndələrini, şairlərini də bu məclislərə dəvət edib. İsfəndiyar da uşaqlıqdan belə bir mühitdə böyüyüb. Qrammofon valında İran musiqiçilərinə qulaq asıb. Muğam sədaları ilə böyüyən oğlanın ürəyində sənətə olan maraq və məhəbbət də gündən-günə artmağa başlayıb. Tanrının bəxş etdiyi fitri istedad isə öz yerində. İsfəndiyarın səsi o qədər güclü imiş ki, evdə oxuya bilmirmiş. Səsinin

cingiltisindən rəflərə düzülmüş qablar silkələnirdi. Elə ona görə də Şuşanın dağlarına, Cıdır düzünə gedər, ağacların başına çıxıb orda ürəkli oxuyurdu. Oğlunun bu istedadını və həvəsini görən Aslan ağa axırda İsfəndiyarı Segah İslamın yanına aparmaq qərarına gəlir, xanəndədən uşağa muğamın sirlərini öyrətməyi təvəqqe edir. Beləliklə, məktəbə getməklə yanaşı, İsfəndiyar həm də xanəndədən xüsusi dərslər alır. Günlərin birində isə bəy evindəki məclisdə İsfəndiyarın ifası hamını heyran qoyur. Məclisdəcə hamı bir ağızdan deyir ki, bu gündən adın olsun Xan Şuşinski.

Elə o vaxtdan İsfəndiyar Aslan oğlu Cavanşir Xan Şuşinski adı ilə fəaliyyət göstərməyə başlayır. Səsinin sorağı Şuşadan çıxıb bütün Qarabağa yayılır. Müxtəlif yerlərdə çıxışlar edir. Az sonra Ağdamda ilk dəfə olaraq “Qarabağ” ansamblını yaradır. O ansamblla həmin bölgələrdə konsertlər verir. Xankəndində keçirilən ənənəvi təbliğat-təşviqat konsertində isə Xan Şuşinski Cabbar Qaryağdıoğlu ilə tanış olur. Konsertdə Cabbar Xanın səsinə heyran qalır və “belə bir istedad sahibi mütləq Bakıya gəlməlidir. “Sən dünya səviyyəsinə çıxmalısən”, - deyər tövsiyə edir. Bundan sonra Xan Bakıya gedib gəlməyə, orda da tanınmağa başlayır. Məşhur sənət adamları ilə tanış olur. Dahi Üzeyir Hacıbəyov 1926-cı ildə yazdığı “Qara göz” mahnısını oxumaq üçün ilk dəfə Xan Şuşinskiyə verir. Hətta onu dəfələrlə Opera və Balet Teatrında işləməyə də dəvət edir. Lakin Xan razı olmur. Deyir “mən sənətkaram, muğam ifaçısıyam, aktyor kimi səhnəyə çıxma bilmərəm”. O vaxtlar Xanı İtaliyaya təhsil almağa da göndərmək istəyiblər. Bu, Xanın öz ürəyindən də keçib. Ancaq atası razılıq verməyib ki, “sən getsən, gəlib görəssən ki, mən

ölmüşəm”. Xan da atasını və kiçik bacı-qardaşlarını qoyub getmir. Çünki anası Bəyimxanım (İbrahim xanın qızı Ağabəyimmin adından götürülüb) da artıq rəhmətə getmişdi (Ermənilər kəndlərini yandırdıqları üçün ürəyi partlayıb ölmüşdü).

57 yaşında ikinci izdivacdən ilk qızı dünyaya gəlir

Xanın tez ailə qurmasının səbəbi də məhz bununla bağlı idi. Ailə başsız qalandan sonra 18 yaşlı Xan Tovuz xanım ilə ailə qurur. 35 ildən artıq müddətdə bu xanım ilə evli olur. Ər-arvad arasında heç bir anlaşılmazlıq olmasa da, ailənin bircə problemi vardı. Övladları olmurdu. Ancaq övlad həsrətinə baxmayaraq, Xan yenə də öz həyat yoldaşından ayrılmır. İllər boyu ona sadıq qalır. Ta o vaxta qədər ki, yoldaşı xəstələnir və özü Xanın ikinci dəfə evlənməsini istəyir. Birinci həyat yoldaşının razılığı ilə Xan Şuşunski ikinci dəfə evlənir. Onda artıq 56 yaşı vardı. Yaşının çox olmağına rəğmən, xoşbəxtlikdən, bu izdivacdən sənətkarın 4 övladı olur. 57 yaşında ilk qızı dünyaya göz açır. Xanın sevinci yerə-göyə sığmır. Uşağa anası Bəyimxanımın adını qoyur. Onun şəninə “Ay qəşəng ceyran” mahnısını yazır.

Xan Şuşunskinin qızı Bəyimxanım Verdiyeva Lent.az-a danışır ki, övladı olduğuna görə atası özünü çox xoşbəxt hiss edirdi. Uşaqlarının hamısı ilə xoş rəftar edirdi. Bir dediklərini iki etmirdi: “Atam özü deyirdi ki, “Süsən, sünbül” mahnısını oxuyanda öz taleyinə ağlayırmış. O mahnıda belə sözlər var axı: “Ömrü başa yetirmişəm, balam hanı, yarım hanı...” Atam uzun illər övlada həsrət qalıb. Yaşlı vaxtında bizi başına yığıb deyirdi ki, “mən indi dünyanın ən xoşbəxt adamıyam. Varım da, dövlətim

də bu uşaqlardı. Gör neçə il onlara həsrət qalmışam”. Mənə anasının, qardaşıma atası Aslanın, bacılarıma da bacılarının adlarını qoyub – Zümrüd, Səadət. 4-cü övladı olanda atamın 63 yaşı vardı. Amma buna baxmayaraq çox sağlam kişi idi. Anam Suğra xanım ilə atam arasında 30 yaş fərq olub. Böyük yaş fərqi baxmayaraq, çox xoşbəxt olublar. Çünki bir-birlərini başa düşürdülər, hörmət edirdilər. Ümumiyyətlə, atamın çox gözəl xasiyyəti olub. Uşaqla uşaq, böyüklə böyük kimi idi. Heç kimin xətrinə dəymirdi. 1959-cu ildə Moskvada Azərbaycan mədəniyyəti ongünlüyü keçirilirdi. Konsert televiziya vasitəsilə göstərilirdi. Atamı orda görən kimi televizora yaxınlaşıb barmağımla atamı göstərərək birinci dəfə “dədə” sözünü demişəm. O vaxtdan da mən, daha sonra isə bacı qardaşlarım atama “dədə” deyə müraciət edirdik”.

Mircəfər Bağirovun əmrilə Xan 24 saat ərzində Şuşadan Bakıya köçürülür

Xan Şuşinski Bakıda ilk konsertini 1929-cu ildə filarmoniyada verib. Həmin gün filarmoniyada iynə atsaydın, yerə düşməzdi. Nəinki zalda, foyedə, hətta filarmoniyanın bağında da adam əlindən tərpənmək olmurdu. Filarmoniyanın pəncərələrini açıq qoymuşdular ki, çöldəkilər səsi eşidə bilsinlər. Xanı bir dəfə görmək üçün ağaca çıxanlar da vardı. Asayışı qorumaq üçünə yol boyu atlılar düzülmüşdü. Misli görünməyən bu cür konsertdən sonra Xan Şuşinski Mircəfər Bağirov tərəfindən də qəbul olunur. Mircəfər Bağirovun əmrilə Xan, qardaşı Allahyar Cavanşirlə birgə 24 saat ərzində Bakıya köçürülür. Onların hər ikisinə mənzil verilir.

Bundan sonra Xan Şuşinski fəaliyyətini daha da genişləndirməyə başlayır. Müxtəlif ölkələrdə konsert proqramları ilə çıxış edir, dekadalara gedir: “1938-ci ildə Moskvaya dekadaya gedəndə atam Ağdamda olub. Ona çatdırmayıblar. Gəlib Mircəfər Bağirova deyiblər ki, Xan deyir mən getmirəm, burda toylarım var. Mircəfər çox qəzəblənib ki, qoy dekada qurtarsın, yanıma çağırıdırıb danışaram. Bundan xəbər tutan Üzeyir bəy, Mirzə İbrahimov, Səməd Vurğun Mircəfərin yanına gedib onun belə şey etməyəcəyini deyiblər. Xoşbəxtlikdən, Mircəfər Bağirov onlara inanıb. Bir dəfə da atam danışır ki, ölkədə Lermontovun yubileyi keçirilmiş. Atama da deyiblər ki, Mircəfər Bağirovun tapşırığıdı – Lermontovun bir şeirini muğam üstündə ifa etməlisən. Atam bilmir neynəsin. Səhər Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuş şeiri ona təqdim edirlər. Axşama kimi öyrənib tədbirdə ifa etməliydi. Amma nə qədər edibsə, şeiri əzbərləyə bilməyib, görüb ki, muğamla da uyğun gəlmir. Axırda çarəsiz qalıb şeiri balaca bir kağız parçasına yazaraq qavalın içinə qoyur. Konsertdə də kağıza baxa-baxa, heç nəyi bildirməməyə çalışaraq, xırdalıqlar edərək oxuyub. Bir sözlə işin içindən məharətlə çıxıb. Konsertdən sonra isə Mircəfər Bağirov özü də məəttəl qalıb ki, Xan bir gün ərzində şeiri necə tərcümə edib öyrənib”?

Nəriman Nərimanov Atatürkə həsr olunmuş mahnını Xana gizlində oxudardı.

Bəyimxanım Verdiyeva maraqlı bir faktı da açıqlayır: “Atam o vaxt Müsavat hökumətinin əsgəri olub. Görüblər səsi qəşəngdi, ordudan uzaqlaşdırıblar ki,

səsinə xələl gəlməsin. O zamanlar Nəriman Nərimanovla da tanış olub. Özü danışdı ki, Nərimanov onun ifasında bir mahnını daha çox bəyəndi. Bu da Mustafa Kamal Paşaya həsr olunmuş mahnı idi: “Yaşa, yaşa, yüz yaşa. Mustafa Kamal Paşa”. Nərimanov gizlində bu mahnını atama oxudub qulaq asırdı. Bunu heç kim bilmirdi”. Ümumiyyətlə, Xan Şuşinskinin dost-tanışı, yaxın münasibətdə olduğu yoldaşları çox olub. Məsələn, Cəlil Məmmədquluzadənin həyat yoldaşı Həmidə xanım Cavanşir onların qohumu idi. Tez-tez Şuşaya gələrdilər. Xanı da götürüb gedərdilər gəzməyə. Xan oxuyar, Cəlil də feyzyab olardı. Hüseyn Cavidlə yaxın münasibəti vardı. Onun qəzəllərini muğam üstündə oxuduğuna görə, bir il Xanın səsinə əlindən alıblar - oxumağa qoymayıblar. 40-cı illərdə bəstələdiyi “Şuşanın dağları” mahnısına görə də başını çox ağrıdıblar. Niyə “başı dumanlı” yazdığına görə sorğu-suala tutublar. O da cümləni dəyişib yazıb: “Şuşanın dağları deyil dumanlı”. Səməd Vurğunla yaxın dost olub. Tez-tez birlikdə ova gediblər. Xan “Komsomol” poemasının bir hissəsini “Segah” üstündə oxuyub. Səməd Vurğun isə “Azərbaycan” şeirinin bir bəndində Qarabağı Xanın səsilə tərənnüm edib:

Könlüm keçir Qarabağdan,
Gah o dağdan, gah bu dağdan,
Axşamüstü qoy uzaqdan
Havalansın Xanın səsi
Qarabağın şikəstəsi

Bundan başqa Əliağa Vahid, Məmməd Rahim, İlyas Əfəndiyev, Süleyman Rüstəm və başqaları Xanı öz

əsərlərində vəsf edib. “Sən ki bu cür mərdlik etdin, evini yarmaq kişilikdən olmaz”. Bəyimxanım Verdiyeva atasının danışdığı maraqlı xatirələri yada salır. Məsələn, Qarabağda bir Abbasqulu ağa olub. Şura hökuməti qurulanda onun da var-yoxu əlindən alınmışdı. Ara-sıra tarzənliklə məşğul olurdu. Ona görə Xan bəzən onu da özü ilə birgə toylara, qastrollara aparırdı: “Qastrol səfərlərinin birində Abbasqulu ağa gülməli hərəkət edir. Həmin rayonun mərkəzində Leninin əlini irəli uzadan formada heykəli varmış. Bir də görürlər ki, bu Abbasqulu ağa heykəlin qabağında dayanıb nəsə danışır. Gedib ona qulaq asmağa başlayırlar. Abbasqulu ağa Leninin heykəlinə deyirmiş ki, “evimi, var-dövlətimi, heyvan sürümü aldın, indi nə istəyirsən məndən. Al, bu da sənin bir abbasın, əl çək məndən”. Bir dəfə də atam, yoldaşları və Abbasqulu ağayla birgə Şuşada “Əsli və Kərəm” tamaşasına baxmağa gedib. Tamaşanın Kərəmin keşişə yalvarma səhnəsi gəlib çatır. Kərəm keşişə neçə saat yalvarsa da, Əslini ona vermirlər. Axırı hövsələsi tükənən Abbasqulu ağa səhnəyə qalxır, tutur Kərəmin əlindən ki, hanı o Əsli? Əslini də səhnənin arxasından gətirərək deyir: “Səhərdən qalmışıq bir erməni keşişinin əlində. Bu yazıq Kərəm də elə hey yalvarır. A bala, Əslini verdim sənə, götür qızı get”. Sonra da üzünü camaata tutub deyir: “Ay camaat, tamaşa qurtardı. Evinizə gedə bilərsiz”. Təbii atamla olduğuna görə, bir söz deyib onun xətrinə dəyməmişdilər”. Ötən əsrin 30-cu illərində Cabbar, Seyid və Xan Opera və Balet Teatrında konsert verirdi. Tarda onları Qurban Pirimov müşayiət edirdi. Cabbar Xanı yoxlamaq məqsədilə “Heyrati”-ni oxuyanda ona keçid verir. Amma bir oktava yuxarıdan. Xan da ustalıqla bunun öhdəsindən

gəlir. Onda Cabbar Qaryağdıoğlu əlini Xanın kürəyinə vuraraq “mən səni yoxlayırdım. Sən də məharətlə bunun öhdəsindən gəldin. Gələcəyin oxuyanı sənsən” deyir və qavalını ona verir. Xan Şuşinski görkəmli tarzən Qurban Pirimovla yaxın dost olub. Qızı danışır ki, hər səhər filarmoniyaya gedəndə onu da özlərilə aparırdılar. O da filarmoniya bağında əylənən uşaqlara qoşulub doyunca oynayırdı: “Bir də gördüm ki, uşaqlardan biri babasını çağırır. Bunu eşidən kimi qaçıb atamdan soruşdum ki, bəs mənim niyə babam yoxdur? Atam əvvəlcə tutuldu, sonra da Qurban Pirimovu göstərərək sevincək dilləndi ki, babana nə gəlib? Bəs bilmirsən ki, sənə baban Qurbandı? O gündən Qurban Pirimov oldu mənim babam. Qurban əmi bizə doğrudan da əsl baba nəvəsi göstərirdi. İlk dəfə maqnitofon alanda hamımızı evinə dəvət etmişdi. Yeyib-içdikdən sonra atamla babam dedilər: “Qızım, indi biz çalıb-oxuyacağıq, sən isə konferansyelik edəcəksən. De ki, çalır babam Qurban, oxuyur atam Xan, danışır Bəyimxanım...”. Onların dediyi kimi də etdim. Axırda mənə qəşəng servis hədiyyə etdilər. Bir dəfə bizi ad günü məclisinə çağırırmışdılar. Atam bir az nasaz olduğuna görə getmədi, evdə qaldı. Gələndən sonra dedi “bilirsiz nə olub? Evdə oturmuşdum. Birdən qapının zəngi çalındı. Gördüm üzü çopur kişidi. Dəvət etdim içəri. Gəldi oturdu. Çay gətirdim qoydum qabağına. Yemək təklif etdim, istəmədi. Dedim bir nərd oynayaq? Oynadıq. Sonra durdu ayağa. Dedi “gərək sənə deyim, yoxsa bu kişilikdən olmaz. Mən Bakıda birinci oğrubaşıyam. Fikrimiz vardı bu gecə sənə evini yaraq. Amma sən ki bu cür mərdlik etdin, kişi kimi qapını üzümə açdın, qabağıma çay qoydun, hal-əhval tutdun, evini yarmaq

kişilikdən olmaz”. Biz bu hadisəni eşidəndə şoka düşdük. Atam bu cür insan olub. Sovetin xan, bəy adına qəti qadağa qoyduğu dövrə Xan adını qazanaraq 50 ildən artıq müddətdə həm sənətinin, həm də şəxsiyyətinin xanı olaraq mədəniyyətə xidmət edib. Azərbaycan musiqi tarixində ilk dəfə o, 1943-cü ildə əməkdar artist adını almadan, SSRİ xalq artisti adına və “Şərəf” ordeninə layiq görülüb. Qadın müğənnilə ilk dueti də atam oxuyub – Şövkət Ələkbərova ilə. Atamın səsi o qədər güclü olub ki, hətta öz səsi olduğuna inanmayıblar. Bülbül xatirəsində yazıb ki, dekadaların birində Rusiyanın bir qrup sənətçi, ziyalıları yaxınlaşıblar. Deyiblər ki, Xanın boğazına baxmaq istəyirik. Bülbül də səbəbilə marqlanıb. Cavab veriblər ki, “insanda belə bir güclü səs ola biləcəyinə inanmırıq. Yəqin o, boğazına səsgücləndirici aparat qoyub”. Atamın səsilə bağlı belə şübhələrin olması təbii idi. Hətta son gününə qədər onun səsi yerində olub, öz tərəvətini itirməyib. Sadəcə, ömrünün axırlarında şəkər xəstəliyi tutdu. Dodağı tez-tez quruduğuna görə oxuya bilmirdi”. “Yaxşı ki, atam Şuşanın, Qarabağın işğal olunmasını görmədi” Qızı deyir ki, Xan rəhmətə gedəndə 78 yaşı vardı. Amma yanaqları hələ də qırmızı idi. Çünki çox sağlam idi. O yaşlarında belə cavan oğlan kimi at çapırdı. Ona görə də vəfatına inanmaq olmurdu. Bir müddət “Leçkomissiya”da müalicə də almışdı. Amma nədənsə gündən-günə arıqlayırdı. Vəfatından bir gün qabaq isə qızına zəng vurub yanına gəlməsini istəyir: “Səsi çox yaxşı gəlirdi deyən inanmazdım ki, nəşə olar. Sonradan anam dedi ki, mənle danışmaqdan ötəri özünü nə qədər ələ alıb. Atam dedi, qızım təcili gəl Bakıya, səni görmək istəyirəm. Mən onda Gəncədə yaşayırdım.

Ora gəlin köçmüşdüm. Həyat yoldaşım “Göy göl” Ansamblının yaradıcısı Fikrət Verdiyev orada yaşayır, fəaliyyət göstərirdi. Zəngdən 1 saat sonra mindik qatara. Səhər saat 6-da Bakıya çatmalıydım. 10-a 20 dəqiqə işləyəndə zəncir boyunbağım birdən-birə qırıldı düşdü yerə. Demə, elə həmin vaxt atam rəhmətə gedib. Gəlib çata bilmədim. Buna görə hələ də özümü bağışlaya bilmirəm. Çox görmək istəyirdi məni. Nə sözü vardısı bilmirəm. Bacım danışır ki, təsadüfdən həmin vaxt efirdə “Göy göl” Ansamblının konserti göstərilirdi. Atam deyib ki, başımı qaldırın, heç olmasa Fikrəti görüm. Bir az baxıb, “nə qəşəng çalırlar”, - deyib, sonra da başını yavaşca yastığa qoyub. 10 dəqiqə sonra keçinib. 1979-cu il martın 18-də... Vidalaşma mərasimi filarmoniyada keçirilirdi. Səid Rüstəmov göz yaşları axıdırdı. Həbil Əliyevin kamanı atamın mənə bəstələdiyi “Ay qəşəng ceyran” mahnısını çalaraq, elə bil mənim dilimlə həzin-həzin ağlayırdı. Küçələr insan axını ilə dolu idi. Fəxri Xiyabanda isə Nəriman Həsənzadə bədahətən bu şeiri dedi:

Bir heyrət bürüyüb məni bu yerdə
Dolmuş izdihamla Fəxri Xiyaban
Tabutu çiyində, səsi efirdə
Susan da Xan idi, oxuyan da Xan.

Hərdən fikirləşirəm, yaxşı ki, atam Şuşanın, Qarabağın işğal olunmasını görmədi. Buna əsla dözə bilməzdi, ürəyi partlardı”.

Olaylar.-2010.-15 sentyabr.-S.

3
1
d
e
k
a
b
r

Azərbaycan Dövlət
İnformasiya Agentliyi

Xəbərlər

Xəbərlər

Bakı, 22 noyabr, Zərəngiz Mansurova, [AZƏRTAC](#)

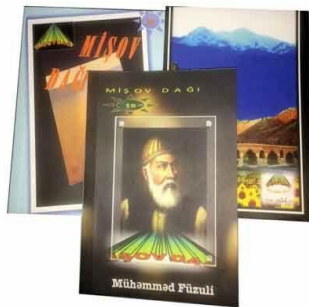
Tehranda Mişov Mədəniyyət Mərkəzi tərəfindən çap olunan “Mişov dağı” jurnalı 20 ildən çoxdur ki, latın və əski (ərəb) əlifba ilə Azərbaycan və farsca işıq üzü görür. Bu günlərdə jurnalın 18, 19 və 20-ci nömrələri işıq üzü görüb.

[AZƏRTAC](#) xəbər verir ki, nəşrin yeni nömrələrində Azərbaycan şairləri Məhəmməd Füzuli, Xurşidbanu Natəvan, Məmməd Arazın və türk şairi Nazim Hikmətin həyat və yaradıcılığından, Xocalı, 20 Yanvar faciələrindən, müasir ədəbiyyatın aparıcı nümayəndələrindən söhbət açılır. Eyni zamanda, jurnalın təsisçisi və redaktoru Aqşın Ağkəmərlinin xalqımızın başına gətirilən bəlalardan bəhs edən yazısı işıq üzü görüb.

Nəşrdə dünya şöhrətli alim Lütfi Zadə, akademik Nizami Cəfərov, Əməkdar jurnalist, filologiya elmləri doktoru Aqşın Babayevin “Nazim və Azərbaycan” kitabı, Əməkdar İncəsənət Xadimi, şair Barat Vüsalın yaradıcılığı barədə yazılar, həmçinin şairə Zərəngiz Dəmirçi Qayalının yaradıcılığından nümunələr, eləcə də digər yazılar dərc olunub.

Mədəniyyət Qəzeti yazır... 2017.- 24 noyabr.- S.15.

**“Mişov dağı” - iki ölkə arasında mədəni körpü -
Mədəniyyət ...**

Tehranda Mişov Mədəniyyət Mərkəzi tərəfindən nəşr olunan “Mişov dağı” jurnalı 20 ildən çoxdur ki, Azərbaycan (latın əlifbasında) və fars dillərində işıq üzü görür.

Nəşrin növbəti nömrələrində Azərbaycan şairləri Məhəmməd Füzuli, Xurşudbanu Natəvan, Məmməd Arazın və türk şairi Nazim Hikmətin həyat və yaradıcılığından, Xocalı, 20 Yanvar faciələrindən, müasir ədəbiyyatın aparıcı nümayəndələrindən söhbət açılır. Eyni zamanda jurnalın təsisçisi və redaktoru Aqşin Ağkəmərlinin xalqımızın başına gətirilən bəlalardan bəhs edən yazısı işıq üzü görüb.

Nəşrdə dünya şöhrətli alim Lütfi Zadə, akademik Nizami Cəfərov, Əməkdar jurnalist, filologiya elmləri doktoru Aqşin Babayevin “Nazim və Azərbaycan” kitabı barədə yazılar, digər azərbaycanlı yazarların yaradıcılığından nümunələr dərc olunub.

Azərbaycan tarixi və Ədəbiyyatı İran jurnalında: 2015-04-01 14:18

Xəbərdarlıq: Tehrandə dərc olunan "Mişov dağı" jurnalının 2015-ci ildə çap olunan ilk nömrəsində oxuculara Azərbaycan tarixinə dair dəyərli məqalələr, bədii ədəbiyyat nümunələri təqdim olunub.

Jurnalın ilk səhifələrində baş redaktor Aqşin Ağkəmərlinin Nadir şah Əfşar haqqında məqaləsi, həmçinin 1918-ci ildə Andronikin 25 minlik ordusunun Urmiyədə 12 min dinc əhalini soyqırırma məruz qoyması, Xocalı soyqırımı və 20 Yanvar hadisələrindən bəhs edən məqalə və şəkillər öz əksini tapıb.

Bunlarla yanaşı, bu nömrədə görkəmli şairlərimiz Mirzə Ələkbər Sabir, Şəhriyar, Nəriman Həsənzadə, Mədinə Gülgün, Nüsrət Kəsəmənli və digər söz adamlarımızın şeirləri dərc olunub.

Jurnalın "Uşaq ədəbiyyatı" bölməsində Azərbaycan nağılları- "Göyçək Fatma", "Yalançı çoban" və Əkrəm Rəhimlinin "Bir kəndin tarixi bir xalqın taleyindən danışır" sərlövhəli yazısı yer alıb.

"Mişov dağı" jurnalının bu nömrəsi, demək olar ki, eyni mədəniyyəti paylaşan iki ölkənin tarixi və ədəbiyyatına həsr edilib. Qeyd edək ki, Mişov Kültür Mərkəzi tərəfindən çap olunan "Mişov dağı" jurnalı 20 ildən çoxdur ki, latın və əski (ərəb) əlifba ilə Azərbaycan və farsca işıq üzü görür

QAZILER: Prezident Qvardiyasında**Nəriman Həsənzadə ilə ...****qaziler.az/news.php?id=56411**

Xəbər
Qaziler.az bildirir ki, tədbirdə Prezident Qvardiyasının komandiri general-mayor Akif Yusifov, Prezident Qvardiyasının komandir müavini mayor Faiq Abışov, Cənubi Azərbaycan şairi və “Mişov dağı” jurnalının baş redaktoru Aqşin Ağakərimli iştirak etdilər. Tədbiri giriş sözü ilə açan xalq şairi Nəriman Həsənzadə şair...

Dövlət Pantomima Teatrı iyun**repertuarını açıqlayıb - ...****www.m.gomap.az/info/Detailed_News.aspx?id=25041&lng=az**

Tehranda Mişov Mədəniyyət Mərkəzi tərəfindən çap olunan “Mişov dağı” jurnalı 20 ildən çoxdur ki, latın və əski (ərəb) əlifba ilə Azərbaycan və farsca işıq üzü görür. 23.11.2017. Noyabrın 24-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət (QHT) Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasının Azərba...

Ədəbiyyat xadimlərimizin əsərləri

"Mişov dağı"nın səhifələrində

Artıq 20 ildən çoxdur ki, Tehranda Mişov Mədəniyyət Cəmiyyəti tərəfindən ərəb əlifbası ilə Azərbaycan dilində "Mişov dağı" toplusu nəşr olunur. AzərTAc xəbər verir ki, dərginin əsas məqsədi İrandakı soydaşlarımızı ana dilimizdə maarifləndirmək, zəngin folklorumuzu, klassik və müasir ədəbiyyatımızı araşdırmaq, yeni nəslə çatdırmaq, milli-mədəni, tarixi abidələri, dəyərli tarixi şəxsiyyətləri tanıtmadır. Toplu dinimizə, milli adət-ənənəmizə, dilimizə ehtiram və məhəbbət hissini aşılamağı da qarşısına məqsəd qoymuşdur. Dərginin ötən il üçün sonuncu - 8-ci nömrəsində bayatılar, ibrətamiz hekayələr, klassik ədəbiyyatdan nişanələr, soydaşlarımızın yaradıcılığından nümunələrlə yanaşı, Azərbaycan ədəbiyyatına da geniş yer ayrılmışdır. Onun səhifələrində Süleyman Rüstəmin "Təbrizim" şeiri, Nəriman Həsənzadənin "Nuru Paşa" poeması, Əli Şamilin "Bir qaqaüz şairi" araşdırması, Atababa İsmayıloğlunun "Molla Qeybullanın sərgüzəştləri" lətifələri və digər yazılar dərc edilmişdir. Toplu xalq qəhrəmanı Səttar xana həsr olunmuş "Milli sərdarımız Səttar xan" məqaləsi ilə tamamlanır.

Ədəbiyyat ƏZƏTİ

Azərbaycan Yazıçılar Birliyi

32

23 dekabr 2017-ci il

Ədəbiyyat
ƏZƏTİ

"Mişov dağı"nın yeni sayı

Tehrandan "Mişov" Kültür dərnəyi tərəfindən Azərbaycan və fars dillərində nəşr olunan "Mişov dağı" dərgisinin 18-ci sayı işıq üzü görüb. Ədəbi-bədii dərginin ilk səhifələrində böyük Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzuli yad edilir. Baş redaktor Aqşın Ağakərimlinin təqdimatı ilə şairin "Məni cəndən usandır..." şeiri ilə yanaşı, onun digər qəzəlləri, rübailəri və s. aserləri oxuculara təqdim olunur. "Ustad Şəhriyar" məqaləsində isə görkəmli söz ustası Məhəmmədşeyx Şəhriyar kəşfiyətinə.

Dərginin bu sayında Mişov Araşdırma qrupunun işlərinə geniş yer verilmişdir. Bu

silsilədən "Məki şahiri və onun ətrafındakı kondirlər çilo mərasimləri", "Hamodanda yumurta döyüşdürmə", "Səvo kondirli" (Tehran Östənlighinin Səvo bölgəsindəki kond və qəsəbələrin adları və bölgədəki çayların və mineral suların, mağaraların və orada yerləşən "Qız qalası"nın tarixi araşdırılır), "Pul haqqında məlumat və Qacar dövründə basılan pul-lar" məqalələri diqqəti çəkir. Qrupun digər araşdırmasında isə 1905-ci ildə Xoyda erməni millətçilərinə qarşı vurulan Bala Zari xanının şücaətindən bəhs olunur.

Xalqımızın milli yaddaş silsiləsinə

MIŞOV DAĞI

Məhəmməd Füzuli

bəstə olunmuş digər yazılara Ərkin Zül-fünun Tədrizin 35 kilometrliyində yerləşən Nəmotulla kondirindən topladığı laylalar, nəznamlar, tapmacalar, yə-nə həmin kondir Abbas Cəbbərpurun qələmə aldığı bəy-ətilər, deyimlər, alal-sözələri, Məhran Bəhərinin "Cəmsid xan Urumi" (türk tayfaları tarixinin, Azərbaycan dili və

ədəbiyatının araşdırıcısı, görkəmli yazıçı, alim bərdə), Əhməd Fərhədi Oyağın "Nəğil-lər, dastanlar və hekayələr" məqalələrini daxil-
dır.

Dərgidə Qurey Azərbaycanın ziyalıları-nın da yaradıcılığı öz əksini tapıb.

Bu silsilədən Gülməil Muradın, İmir Məmmədinin, Məzahir Süleymanzadənin şeirləri, Atəbəbə İsmayilqulunun "Köhləyin ilk günü" hekayəsi yer alıb. Şair Bərat Vüsal qələmə aldığı bəy-ətilər, deyimlər, alal-sözələri, Məhran Bəhərinin "Cəmsid xan Urumi" (türk tayfaları tarixinin, Azərbaycan dili və

Bunlardan əlavə dərginin səhifələrində ədəbiyyat və incəsənətlə bağlı müxtəlif in-formasiyalar və s. yazılarla tanışlaşmaq olar.

A.İsmayilov

آذربایجان تورئجه الفباسی

Aa	Bb	Cc	Çç	Dd	Ee	Əə	Ff
آ،ا،عا	ب	ج	چ	د	ئ،ع	أ،ع	ف
Gg	Ğğ	Hh	Xx	İi	İi	Jj	Kk
گ	غ	ه،ح	خ	ای	ای	ژ	ک
Qq	Ll	Mm	Nn	Oo	Öö	Pp	Rr
ق	ل	م	ن	او،و	او،و	پ	ر
Ss	Şş	Tt	Uu	Üü	Vv	Yy	Zz
س	ش	ت	او،و	او،و	و	ی	ز

Bu sayımızda

بو سایمیزدا

Açlıq söz / <i>Aqşin Ağkəmərlı</i>	5
Molla Pənah... / <i>Mışov. A</i>	8
Qusfəndi ke... / <i>Əziz Nəsin</i>	59
Gülüstan / <i>B. Vahabzadə</i>	62
Hüseyn Cavid / <i>Hüseyn Cavid</i>	86
C.Cabbarlı / <i>Mışov. A</i>	88
İki sahil / <i>B.Vahabzadə</i>	92
Göl / <i>Mışov.A</i>	95
Ağac / <i>Mışov.A</i>	96
Şah İsmayıl/ <i>Namıq Musalı</i>	97
Göy Məscid / <i>Mışov. A</i>	111
Vətənə Evlad... / <i>Dr. Sabir N. . .</i>	112
Xoy.Salmas.Urumiyə.../ <i>Mışov. A</i>	142
20 Yanvar / <i>Mışov. A</i>	146
Sən Məni Gözlə... / <i>N. Həsənzadə</i>	148
Mirzə Fətəli... / <i>Bulut Xan Xəliov</i>	155

FOLKLOR BUXÇASI

<i>Folklor...</i> /Mışov.A	164
Səttar xan (Erol)/ <i>Heriz</i>	165
Fitnə / <i>Fuzuli</i>	168
Bağır Xan (Araz) / <i>Heriz</i>	169
Müşfük / <i>Üşaq Şeir</i>	172
Zərəngiz Dəm.../ <i>Üşaq Şeirləri</i>	182

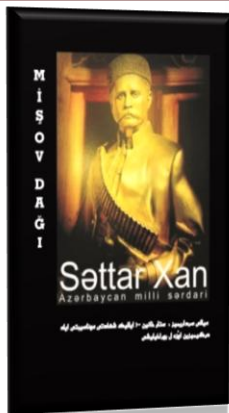
Sibir Türkləri... / <i>A.Elçin</i>	184
Azərbaycan Xalq.../ <i>Nizami Cəfərov</i>	188
Dövlət və dil... / <i>Səlahedin Xəlilov</i>	204
Fəlsəfə ... / <i>Mişov. A</i>	220
Sual... / <i>Mişov. A</i>	222

Körpü

Körpülü xatirələr... / <i>Ətayə Odər.</i> . . .	225
Körpülü xatirələr... / <i>Gülarə Bağirova</i> . . .	226
Qriqoryeviç Şevçenko / <i>Ətayə Odər.</i> . . .	233
Şevçenko. ...şeir təcümə / <i>Ətayə Odər.</i> . . .	236
Nərimanov Atatürk... / <i>Ətayə Odər.</i> . . .	240

Mişov Dağı

Mişov dağı
Mişov dağı

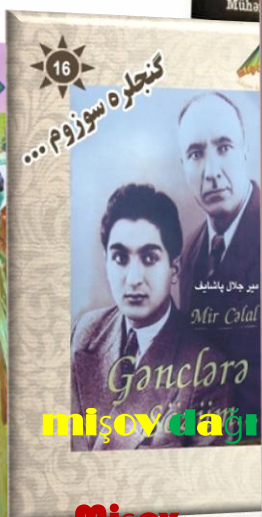
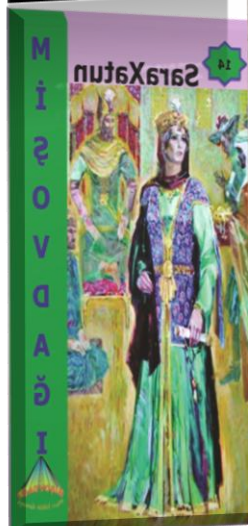
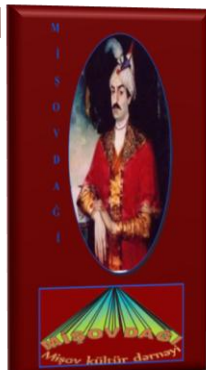

Mişov dağı

dağı

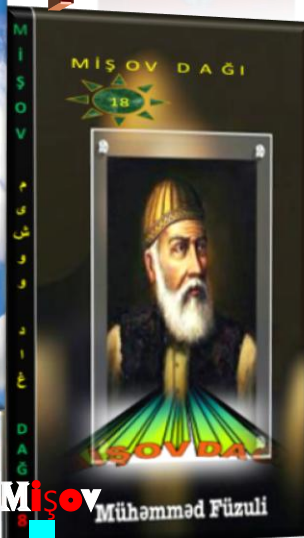
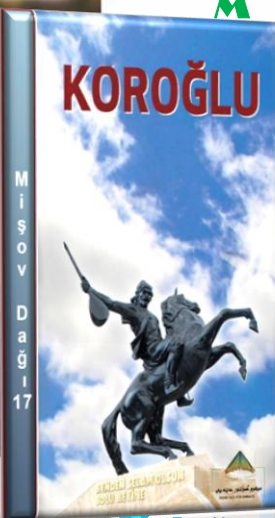
Mişov
Mişov dağı

M
İ
Ş
O
V
D
A
Ğ
I

Mişov

MIŞOV dağı

Mişov
Dağı

Mişov dağı

Mişov dağı

Mişov dağı

Mişov dağı

mişov

ğ

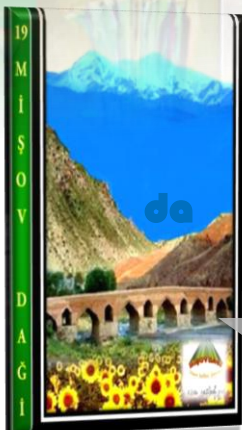
mişov

dağı

mişov

dağı

Mişov dağı

M
İ
Ş
O
V
D
A
Ğ
I

MISOM KULTÛR DARNAY

